

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

ÖĞRETMEN ADAYLARININ NARSİSİSTİK KİŞİLİK
ÖZELLİKLERİ ve AHLAKİ OLGUNLUK DÜZEYLERİNİN
BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hasan ÖZYER

TOKAT
Ağustos, 2015

T.C.

**GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**ÖĞRETMEN ADAYLARININ NARSİSİSTİK KİŞİLİK
ÖZELLİKLERİ ve AHLAKİ OLGUNLUK DÜZEYLERİNİN
BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hasan ÖZYER

Danışman: Prof. Dr. Recep KOÇAK

**TOKAT
Ağustos, 2015**

JÜRİ ve ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Hasan ÖZYER'in, "Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Özellikleri Ve Ahlaki Olgunluk Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi" adlı çalışması 23-07-2015 tarihinde jürimiz tarafından Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Rukiye ŞAHİN

Üye (Tez Danışmanı) :Prof. Dr. Recep KOÇAK

Üye :Yrd. Doç. Dr. Kemal BAYTEMİR

Üye :

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

23 / 07/2015

Doç. Dr. Adem İŞCAN
Enstitü Müdürü
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın planlanmasında ve uygulanmasında bilgi ve tecrübeleriyle yoğun iş temposuna rağmen bana her türlü desteği sağlayan, katkılarını hiçbir zaman esirgemeyen, beni yönlendiren, değerli tez danışmanım Prof. Dr. Recep KOÇAK'a teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek Lisans öğrenimim boyunca bilgi, tecrübe ve değerli paylaşımları ile katkılarını sunan hocalarım; Rukiye ŞAHİN, Tahsin İLHAN ve Fatih KAYA'ya teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez savunma jürimde yer alan ve değerli katkılarıyla beni yönlendiren Kemal BAYTEMİR'e teşekkürlerimi sunarım.

Tez hazırlama dönemimde değerli katkıları ile bana her türlü desteği sunan kıymetli arkadaşlarım Kubilay TÜRKER, Recep ERDOĞAN, Tarık ULUSOY ve M. Kemal YÖNTEM'e teşekkürlerimi sunarım.

Güzel günlerimde olduğu kadar, yoğun ve sıkıntılı dönemlerimi de benimle paylaşan, gönülden desteğini her an hissettiğim sevgili eşim Fahime ÖZYER'e, biricik kızlarım Zehra ve Sevde Betül'e tezimi ithaf ediyorum.

Hasan ÖZYER

Ağustos, 2015

ETİK SÖZLEŞME

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgi toplama ve raporlaştırma sürecinin Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna, genel akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak gerçekleştirildiğini; bu tez çalışmasını “intihali engelleme” programı ile taradığımı, bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve bulgulara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan eder, sorumluluğun tarafıma ait olduğunu kabul ederim.

.../.../.....

Hasan ÖZYER

.....

ÖZET

ÖĞRETMEN ADAYLARININ NARSİSİSTİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ve AHLAKI OLGUNLUK DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Hasan ÖZYER

Yüksek Lisans Tezi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Recep KOÇAK

Ağustos 2015, 103 Sayfa

Bu araştırmanın temel amacı; öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını araştırmaktır. Ayrıca öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ve ahlaki olgunluk düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından anlamlı farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek bu çalışmanın önemli amaçlarındandır.

Araştırma, 2014–2015 eğitim-öğretim yılında bir üniversitenin Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 298 kız ve 138 erkek olmak üzere toplam 436 öğretmen adayından oluşan bir çalışma grubu ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından oluşturulan “Kişisel Bilgi Formu”, öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özelliklerini ölçmek amacıyla Kızıltan (2000) tarafından Türkçeye uyarlanan “Narsisistik Kişilik Envanteri”, Şengün ve Kaya (2007) tarafından geliştirilen “Ahlaki Olgunluk Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde “Tek Yönlü Varyans Analizi, Pearson Korelasyon Analizi, Regresyon Analizi ve Bağımsız Gruplar için T-testi’nden yararlanılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda, öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanları ile ahlaki olgunluk ölçeği puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanları cinsiyet, eğitim alınan bölüm, anne-babanın evli ya da boşanmış olması, ailenin manevi desteği (ilgi, sevgi, saygı vb.), günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirilen zaman ve kitap okuma sıklığına göre anlamlı bir farklılık göstermezken; sınıf düzeyi ve genellikle okunan kitap türüne anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Diğer yandan, öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk düzeyi puanları;

eğitim alınan bölüm, sınıf düzeyi, anne-babanın evli ya da boşanmış olması ve genellikle okunan kitap türüne göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermezken; cinsiyet, ailenin manevi desteği (ilgi, sevgi, saygı vb.), günlük olarak bilgisayar-internet veya sosyal medyada geçirilen zaman ve kitap okuma sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Narsisizm, Ahlaki Olgunluk.

SUMMARY

THE NARCISSISTIC PERSONALITY TRAITS OF THE CANDIDATES OF TEACHING and THE STUDY OF MORAL MATURITY IN TERMS OF SOME VARIABLES

Hasan ÖZYER

The Master Thesis, Psychological Counseling and Guidance

Thesis Counselor: Prof. Dr. Recep KOÇAK

August 2015, 103 pages

The main aim of this study is to examine whether there is a relationship between the narcissistic personality traits and the level of the moral maturity of them. In addition to this to study whether it varies remarkably in terms of their narcissistic personality traits and their moral maturity levels is one of the main aims.

The survey was done in 2014–2015 education year and in a group consisting 298 female, 138 male totally 436 candidates of teaching in a teaching department in a university. The data of the survey was taken by a form created by the surveyor “Personal information form”, “Narcissistic Personal Inventory” which was translated into Turkish by Kızıltan (2000) to evaluate narcissistic personal traits of the candidates of teaching, “The Scale of Moral Maturity” which was developed by Şengün ve Kaya (2007) In the analysis of the data One-way Variance Analysis, Pearson Correlation Analysis, Regression Analysis and T-Test for Independent groups are used.

In the analysis, it is concluded that there is a negative remarkable relationship between the narcissistic personality inventory of the candidates of teaching and the scale of moral maturity. Beside this the narcissistic personality inventory of the candidates of teaching doesn't show remarkable variables in terms of their gender, education department, parents marital status, the moral support of their parents (love, interest, respect etc.), daily internet Access, the frequency of reading but it shows remarkable variables the grades, the type of the books they read. In addition to this, it is also concluded that the scale of moral maturity of the candidates of teaching doesn't show remarkable variables in terms of their education department, the grade, the marital

staus of their parents and the type of the boks they read but it shows remarkable variables in terms of their gender,the moral support of their parents (love,interest,respect etc.), the time they spent in social media and internet,the frequency of their reading.

Key Words : Narcissism, Moral Maturity.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ve ENSTİTÜ ONAY SAYFASI.....	i
TEŞEKKÜR	ii
ETİK SÖZLEŞME.....	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
SİMGE ve KISALTMALAR LİSTESİ	xi
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı	7
Araştırmanın Önemi	7
Sayıtlar	9
Sınırlılıklar	10
Tanımlar	10
BÖLÜM II	11
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	11
Narsisizm.....	11
Narsisistik Kişilik Bozukluğu	13
Normal Narsisizm	17
Normal Narsisizm İle Patolojik Narsisizm Arasındaki Bazı Farklar.....	19
Narsisizm: Abartılmış İmge	20
Narsisizm: Duygunun İnkarı	22
Narsisizm: Güç ve Kontrol Arzusu	23
Narsisizm: Manipülasyon ve Sömürme	25
Narsisizm: Gerçek Dışılık.....	26
Narsisizm Kültürü	27
AHLAK	30
Ahlaki Gelişim	33
Ahlaki Olgunluk.....	35
Ahlak: Aile, Eğitim ve Çevre İlişkisi	37
Ahlaki Olgunluk ve Narsisizm.....	39
BÖLÜM III	49
YÖNTEM	49
Araştırma Modeli	49

Çalışma Grubu.....	49
Veri Toplama Araçları.....	56
Kişisel Bilgi Formu.....	56
Narsisistik Kişilik Envanteri	56
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	57
Verilerin Toplanması.....	57
Verilerin Analizi.....	58
BÖLÜM IV.....	59
BULGULAR.....	59
BÖLÜM V	67
TARTIŞMA	67
BÖLÜM VI.....	75
SONUÇ ve ÖNERİLER	75
Sonuçlar.....	75
Öneriler.....	78
Uygulayıcılar İçin Öneriler	78
Araştırmacılar İçin Öneriler	79
KAYNAKÇA	80
EKLER	94
EK 1- Kişisel Bilgi Formu	95
EK 2- Narsisistik Kişilik Envanteri.....	96
EK 3- Ahlaki Olgunluk Ölçeği	98
EK 4- Narsisistik Kişilik Envanteri Kullanım İzni	100
EK 5- Ahlaki Olgunluk Ölçeği Kullanım İzni	101
EK 6- Eğitim Fakültesi Öğrencilerine Ölçek Uygulama İzin Belgesi.....	102

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Cinsiyete Göre Dağılımı	50
Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Eğitim Alınan Bölüme Göre Dağılımları	50
Tablo 3. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı	51
Tablo 4. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Anne Eğitim Düzeyine Göre Dağılımları	51
Tablo 5. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Baba Eğitim Düzeyine Göre Dağılımları	52
Tablo 6. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Anne-Babanın Hayatta Olup Olmamasına Göre Dağılımları	53
Tablo 7. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Anne-Babanın Evli ya da Boşanmış Olma Durumuna Göre Dağılımları	53
Tablo 8. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Ailenin Manevi Desteğine (İlgi, Sevgi, Saygı vb.) “Evet” ya da “Hayır” Cevabı Verme Durumlarına Göre Dağılımları	54
Tablo 9. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Günlük Olarak Bilgisayar, İnternet veya Sosyal Medyada Geçirdikleri Zamana Göre Dağılımları	54
Tablo 10. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Kitap Okuma Sıklığına Göre Dağılımları	55
Tablo 11. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Genellikle Okudukları Kitap Türüne Göre Dağılımları	55
Tablo 12. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri Puanları ile Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Normallik Değerleri	59
Tablo 13. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri Puanları ile Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanları Arasında ki Korelasyon Değeri	60
Tablo 14. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre t-testi Sonuçları	60
Tablo 15. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Eğitim Aldıkları Bölüm Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları	61
Tablo 16. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre t-testi Sonuçları	61
Tablo 17. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Anne-Baba Evli ya da Boşanmış Olma Durumuna Göre t-testi Sonuçları	62
Tablo 18. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Aileden Görülen Manevi Destek (ilgi, sevgi, saygı vb.) Durumu Değişkenine Göre t-testi Sonuçları	63
Tablo 19. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Günlük Olarak Bilgisayar, İnternet veya Sosyal Medyada Geçirilen Zaman Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları	64
Tablo 20. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Kitap Okuma Sıklığı Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları	65
Tablo 21. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Genellikle Okudukları Kitap Türü Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları	66

SİMGE ve KISALTMALAR LİSTESİ

SPSS	: Sosyal Bilimler için İstatistik Programı
F	: Bir değerin, olayın tekrar etmesi, gözleminin dağılımı
N	: Örneklemede yer alan birim sayısı
Ss	: Standart Sapma
$\bar{X}$	: Aritmetik Ortalama
Sd	: Serbestlik Derecesi
p	: Hata yapma olasılığı.
t	: t-testi değeri.
APA	: Amerikan Psikiyatri Birliği

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemine, alt problemlerine, amacına, önemine, sayıltılarına, sınırlılıklarına ve tanımlarına yer verilecektir.

Problem Durumu

Narsisizm kavramı, yunan mitolojisinde bahsi geçen Narcissos adındaki bir gencin başından geçen hikayeden esinlenerek temellendirilmiştir. Bu hikayeye göre Narcissos, bir gün berrak bir suyun kenarında eğilmişken suda kendi yansımasını görür ve bu görüntüye tutku dolu bir hayranlık duymaya başlar, hayranlığından dolayı bulunduğu yerden ayrılmaktan ve görüntüsüne bakmaktan kendisini alıkoyamaz, sonunda da kendisine bakmaktan bitkin düşerek ölür. Mitolojiye göre Narkissos ölümünden sonra su kaynaklarının kenarlarında yetişen nergis çiçeğine dönüşmüştür (Lowen, 2013).

Psikoloji literatüründe kişilik bozukluğu olarak kabul gören narsisizm kavramının tarihçesi Havelock Ellis'in Autoerotism: A Psychological Study (1898) isimli çalışmasında sapkınca bir davranış örüntüsünü ifade etmek üzere narkissos mitine ilk kez göndermede bulunmasına ve psikolojik bir durumu izah etmek için "narcissus-like" kavramını kullanmasına dayanmaktadır (Brome, 1979; akt. Atay, 2010). Ellis'ten kısa bir zaman sonra Paul Nacke (1899)'da Ellis'in makalesinin Almanca özetini yayımlamış ve "narsisizm" kavramına ilk kez değinmiştir. Freud 1910 yılında yayınladığı bir makalesinde dipnot olarak narsisizme yer vermiş ve dört yıl sonra "Narsisizm Üzerine Bir Giriş" isimli makalesini yayınlamıştır. Bu makalede narsisizmi cinsel gelişim dönemlerinden biri olarak ele alan Freud, 1931 yılında ise narsisizmden kişilik tipi olarak bahsetmiştir (akt. Timuroğlu ve İşcan, 2008).

Timuroğlu ve İşcan'a (2008) göre, psikanalizin üzerinde durduğu en önemli konulardan biri de narsisizmdir. Freud dışında Jones (1913) ve Abraham (1919) gibi psikanalisttik gelenekten yazarlar da narsisizm kavramının gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bu katkı daha sonraki yıllarda Masterson (1981), Kohut (2004), Kernberg (2012) gibi araştırmacılarla devam etmiştir. Ancak narsisizm kavramına en

büyük katkıyı Kohut sağlamıştır. Narsisizm, Kohut'un Kendilik Psikolojisi kuramından sonra normal bir durum olarak görülmeye başlanmıştır (Anlı ve Bahadır, 2007).

Lowen narsisizmi, bireysel anlamda kişinin kendi imgesine olduğundan fazla değer vermesiyle kendisini ortaya koyan bir kavram olarak ifade etmektedir. Narsisistler neler hissettikleriyle değil nasıl göründükleri ile ilgilenirler ve görünmek istediği kişinin imgesiyle örtüşmeyen duygularını inkar ederler. Baştan çıkarıcı olmak, güç ve kontrol etmek isterler ve her şeyi çıkarları doğrultusunda değiştirmeye çabalayan egoistlerdir (Lowen, 2013). Narsisistler, kendilerini fiziksel yönden aşırı beğenen, üstün gören, sürekli beğenilme arzusunda olan, onay ve ilgi bekleyen, buldukları hemen her yerde özel bir ilgi göreceğine ve üstün bir yeri hak ettiğine inanan kişilerdir. En iyi, en başarılı, en güzel veya en yakışıklı odur ya da o olmalıdır. Bu kadar fazla narsisistik arzu ve beklenti içinde insanın hayal kırıklıkları yaşaması da kaçınılmazdır. Çünkü bahsi geçen kişiler eleştiriye dayanamadıkları gibi bir de sürekli övgü beklerler. Narsisist bireylerin kendisine gösterilen ilgi, beğeni ve onaylarla benlik saygıları beslenmekte olduğu için, görünüş ve davranışları devamlı bunları kazanmaya yöneliktir (Öztürk, 2002). Lowen (2013), narsisistlerin davranışlarının benliklerinden ziyade imgelerini yüceltme yönünde olduğunu ifade etmektedir. Hatta imgelerini yüceltmek için çoğu zaman benliklerini harcadıklarını ve aslında narsisistlerin gerçek benliklerinin yerine imgelerini sevdiklerini belirtmektedir.

Narsisizme yönelik araştırmalar incelendiğinde narsisizmin pek çok değişkenle ilişkisinin incelendiği görülmektedir. İş tatminsizliği (Timuroğlu ve İşcan, 2008), fiziksel saldırganlık ve öfke (Temel, 2008), empatik eğilim (Kiraz, 2011; Akar, 2014), saldırganlık ve psikopatik yaşam tarzı (Schoelenber ve diğ., 2011), siber zorbalık (Ekşi, 2012), benlik saygısı (Tazegül, 2013), dindarlık eğilimi (Kartopu, 2013), kişiler arası davranışlar (Roche ve diğ., 2013), flört şiddeti (Yumuşak, 2013) narsisizmle etkileşim halinde olan değişkenlerden bazılarıdır. Bu değişkenlerin yanı sıra, yine yapılan pek çok araştırmada çeşitli demografik değişkenlerle narsisizm arasındaki ilişkinin incelendiği de görülmektedir. Demografik değişkenlerden biri olan cinsiyet ile narsisizm arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara bakıldığında, bazı araştırmalarda kadınlarla erkekler arasında narsisizm açısından fark bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Atay, 2009; Holtzman, Vazire ve Mehl, 2010; Kiraz, 2011; Zondag ve Uden, 2011). Bazı araştırmalarda erkeklerin narsisizm düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu

görülmektedir (Hamedoğlu, 2009; Watson, Jones ve Morris, 2004; You, Leung, Lai ve Fu, 2013; Akar, 2014; Yumuşak, 2013). Bazı araştırmalarda ise kadınların narsisizm düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir (Özel, 2012). Araştırmalar incelendiğinde, cinsiyet dışında farklı değişkenlerle de narsisizm arasındaki ilişkinin incelendiği görülmektedir. Örneğin, üniversite öğrencilerine yönelik yapılan bazı araştırmalarda öğrenim görülen bölüm değişkenine göre öğrencilerin narsisizm düzeyleri incelenmiş, herhangi bir fark görülememiştir (Kiraz, 2011; Akar, 2014). Ayrıca, Akar (2014) öğrencilerin sınıf seviyelerine göre narsisizm düzeylerini incelemiş, sınıf seviyesi arttıkça narsisizm düzeylerinin azaldığı bulgusuna ulaşmıştır. Bazı araştırmalarda narsisizm ve yaş arasındaki ilişkiye bakılmış, yaş değişkenine göre narsisizmin değişmediği görülmüştür (Atay, 2009). Bazı araştırmalarda ise narsisizm ile sosyal medya kullanım sıklığı arasındaki ilişkiye bakılmış, sosyal medya kullanımı arttıkça narsisizmin arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Akar, 2014).

Narsisizmle ilişkili olan birçok değişken bulunmakla birlikte, narsisizmi teşvik eden birçok etmen de bulunmaktadır. Narsisizmi teşvik eden etmenlerden biri de terbiye ve eğitim sistemidir. Son yıllarda eğitim sistemi modernizmle birlikte yol almakta ve narsisizmin büyümesine sebep olan bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır (Twenge ve Campbell, 2010). Çünkü modernizmle birlikte eğitim sistemi, ahlaki olgunluğa ulaşmış bireyler yerine, bireyin kendisini öne çıkarmasını, en başarılı olmasını ve bir an önce kazanmasını teşvik eder hale gelmiştir. Kazanma vurgusu beraberinde faydacılığı, bencilliği ve genel ifadesi ile narsisizmi körüklerken, erdem ve ahlaki olgunluğun gelişimini yavaşlatmaktadır. Bu durumu önleyebilmek ve ahlaki olgunluğu artırabilmek için, hem öğretmen adaylarının yetişmesi hem de öğrencilerin gelişimi noktasında eğitim-öğretim süreçlerinin, narsisizmi değil ahlaki olgunluğu geliştirici nitelikte olması gerekmektedir.

Ahlaki olgunluk; bilişsel yaklaşımçı psikologlar için, hakkaniyetli ve insafli ahlaki yargılar verebilme, psikoanalitik yaklaşımçı psikologlar için, dürtüleri kontrol edebilme ve bireyin kendi suçunu kabul edebilmesi, sosyal öğrenmeciler için ise doğru, adil ve dürüstçe yargılarda bulunabilmektir (Lickona, 1991).

Psikoanalitik kuramcılar ahlaki olgunluğu; sürekli haz arayışında olan id ile kişilikteki vicdani yöne ağırlık veren ve id'in arzularını baskılamaya çalışan süperego arasındaki dengeyi sağlama gayretinde olan egonun çabasıyla gelişmektedir (Freud,

2001). Çocuğun kişilik yapısında ahlaki gelişim, süper egonun yani üst benliğin gelişmesiyle oluşmaktadır. Süper egonun beş yaşı dolaylarında oluştuğu ifade edilmektedir (Aydın, 2003). Freud, kendine özgü bir ahlak gelişim kuramı ortaya koymamıştır. Ancak, kişiliğin geliştiği bebeklik ve çocukluk evrelerinde ki ilişkilerin bireylerde kalıcı izler bıraktığını belirtmiştir. (Aydın, 2003). Erik Erikson da, psikanalitik kavramlar bağlamında ahlaki gelişimin seyrini inceleyen bir başka kuramcıdır. Erikson, ahlaki gelişiminin çok küçük yaşlarda başlayıp yetişkinliğin ilk evrelerine kadar süregeldiğini belirtmiştir (Çileli, 1981). Erikson, girişimcilik ve suçluluk evresi adını verdiği 3–6 yaş arası dönem itibariyle çocuğa toplumsal değer ve ahlaki kuralların aktarıldığını, çocukta süper egonun geliştiğini belirtir. Çocuk bu yaş aralığında toplumun kendisini onaylaması için, bilinçli veya bilinçsiz olarak ulaşılması istenen hedeflere yönelir. (Özeri, 2004).

Davranışçı ve sosyal bilişsel kuramcılar, ahlaki olgunluğun bireyin öğrenmeleri ile ilgili olduğunu belirtirler. Bu öğrenmelerin; taklit etme, ödül, ceza ve model alma şeklinde edinildiğini ifade ederler (Çileli, 1981). Sosyal bilişsel kuram, kazanılan ahlaki davranışın bilişsel süreçlerin etkin hale getirilip canlandırılmasıyla ve davranış sonrası oluşabilecek muhtemel sonuçların değerlendirilmesiyle öğrenildiğini varsaymaktadır (Bandura, 2001). Sosyal öğrenme yaklaşımı, çocuğun ahlaki olgunluğunun gelişim seyrinde sosyal çevresinin, hem model olma ve taklit açısından hem de ödül ve ceza sisteminin işlevi açısından önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir. Ahlaki davranış, toplumun sosyal düzenine uyum sağlama olarak düşünülmektedir (Kutub, 1992).

Bilişsel gelişim yaklaşımını benimseyen psikologlar, ahlaki akıl yürütme ile karar verme hususunun üzerinde özellikle durmuşlar ve çocuğun yaşı ilerledikçe bunların nasıl değiştiği, bu değişimlere hangi etkenlerin neden olduğu ile ilgili bilgi toplamışlardır (Gander ve Gardiner, 1998). Bilişsel gelişim yaklaşımı bağlamında ahlaki gelişim ve olgunluk, Piaget'e göre kurallara itaat edilmediğinde cezanın bahis mevzu olduğu dışa bağlı olunan dönemden, kuralların eleştirilebileceği ya da değiştirilebileceğine inanılan özerk ahlaki dönem diye nitelendirilen döneme doğru birbirini takip eden evreler halinde gerçekleşmektedir (Piaget, 2004).

Lawrence Kohlberg de Piaget gibi, ahlak gelişiminin dönemsel ve bilişsel gelişim düzeyine paralel olarak geliştiğini belirtmiştir (Erden, 1997). Ahlaki olgunlukta

en üst seviyeye doğru ilerleyişin nasıl gerçekleştiğini anlamak için Lawrence Kohlberg'in ahlaki yargılardaki gelişimi anlattığı kuramına bakmakta fayda var. Kohlberg, 1. düzey diye nitelendirdiği ilk basamağa gelenek öncesi düzey adını vermiştir. Bu düzeydeki ahlaki düşünce ve yargılar dış otoriteye bağlıdır. 2. düzey diye nitelendirdiği bu basamağa ise geleneksel düzey adını vermiştir. Bu düzeydeki ahlaki düşünce ve yargıların altında yatan ana unsur kınanmak ya da suçlanmaktan kurtulmak için kurallara uyumdur. 3. Düzey diye nitelendirdiği basamağa ise geleneksel sonrası düzey adını vermiştir. Bu düzeyde, ahlaki düşünceyi, yargıları ve davranışları, bireyin kendi vicdanı kontrol etmeye başlamaktadır. Bu düzeyde birey artık evrensel ahlaki ilkeleri benimsenmektedir (Kohlberg, 1969). Kohlberg, bu üç düzeyden her bir düzeyin, diğer iki düzeyle bağlantı halinde olduğunu, belli bir sıra düzeninde oluştuğunu ve her evrenin niteliğinin bir önceki evreden farklı olduğunu belirtmiştir. Her düzey, bir sonraki düzeye geçmeden önce başlamalı ve çocuk tarafından özümsemelidir (Aydın, 2003). Kohlberg, ancak bu özümsemenin sağlanması ile birlikte, iyi ve ahlaken olgun bir birey olma yolunda aşama kaydedilebilmesinin mümkün olacağını belirtmektedir (Kohlberg, 1969).

Ahlaki olgunluğa yönelik yapılan araştırmalar incelendiğinde ahlaki olgunluğun pek çok değişkenle ilişkisinin incelendiği görülmektedir. Duygu zorbalık eğilimi (Kakcı, 2009), dini inanç (Kaya ve Aydın, 2011), karakter eğitimi yetkinlik inançları (Yüksel, 2012), biyolojik faktörler, kalıtım ve çevre, bedensel gelişim, devimsel gelişim, zeka ve psikolojik faktörler, yetenek, özdeşleşme, empati, vicdan, düşünce, yargı, inanç, irade, hoşgörü ile sosyal faktörler, kitle iletişimi araçları, kültür, din, eğitim (Şengün, 2008), anne baba tutumları (Şengün, 2013), demokratik tutum (Kardaş, 2013), kültürlerarası tolerans (Bakioğlu, 2013), ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik tutumları (Yeşilkayalı, 2014), duyarlılık durumu (Seyrek, 2014), ahlaki olgunlukla ilişkili olan değişkenlerden bazılarıdır. Bu değişkenlerin yanı sıra, yine yapılan pek çok araştırmada çeşitli demografik değişkenlerle ahlaki olgunluk arasındaki ilişkininde incelendiği görülmektedir. Demografik değişkenlerden biri olan cinsiyet ile ahlaki olgunluk arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara bakıldığında, bazı araştırmalarda kadınlarla erkekler arasında ahlaki olgunluk açısından fark bulunmazken (Colby, Kohlberg, Gibbs, ve Lieberman, 1983; Çekin, 2013; Gilligan, 2005; Yüksel, 2012;), araştırmaların birçoğunda ise kadınların ahlaki olgunluk düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir (Acuner, 2004; Bakioğlu ve Şahin, 2013; Çırac, 2006; Çiftçi, 2001;

Kaya, 1993; Kaya ve Aydın; 2011; Özcan, 2006; Rest, 1979; Sarıçam, Çelik, Arıcı ve Kaya, 2014; Saylağ, 2001; Süslü, 2006; Şengün, 2008; Thoma, 1984). Bunun dışında bir kısım araştırmalarda branş değişkenine göre ahlaki olgunluk düzeyleri incelenmiş, herhangi bir fark görülememiştir (Çekin, 2013; Yüksel, 2012). Bazı araştırmacılar yaş değişkeni ile ahlaki olgunluk arasındaki ilişkiyi de incelemiştir. Bu araştırmacıardan bazıları ahlaki olgunluğun yaş değişkenine göre fark göstermediği bulgusuna ulaştıklarını ifade ederken (Acuner, 2004; Donenberg ve Hoffman, 1988; Temel, 1991; Koç ve diğerleri, 2009), bazı araştırmacılar ahlaki olgunluğun yaşla birlikte arttığını belirtmektedirler (Kohlberg, 1969). Ayrıca Şengün (2008), öğrenim görülen lise türü, akademik başarı, yerleşim yeri, anne öğrenim düzeyi, anne mesleği, ailenin ekonomik düzeyinin ahlaki olgunluğu etkilediğini belirtmektedir.

Ahlaki olgunluğu etkileyen birçok etmen bulunmakla birlikte, insanların iyi ve ahlaken olgun bir birey olmasının kendiliğinden olamayacağı da bilinmektedir (Ekşi, 2003). Hiç kimse doğuştan getirdiği bir ahlak yapısıyla dünyaya gelmez; ancak her bireyde gelişmeye müsait bir ahlaki istidat mevcuttur. Var olan ahlaki gelişim yeteneği, Piaget ve Kohlberg gibi araştırmacıların belirttiği gibi, dışsal faktörlerce engellenmezse kendi toplumsal sınırlarını da aşabilir. Hatta evrensel ahlak kurallarını içselleştirebilecek kadar gelişebilir. Öyleyse, ahlak gelişiminin kalıtsal olmadığını, bireyin çevresi ve dış dünya ile etkileşimi sonucundaki ruhsal yapısında ki değişimlerle gelişip olgunluk kazandığını ifade edebiliriz (Hökelekli, 1998). Bu değişime ve ahlaken olgunlaşmaya en çok katkı sağlayacak olan en önemli unsurlardan biri de öğretmendir. Çünkü, öğretmenin karakteri, inanç ve değerleri, narsisist kişiliği ya da ahlaki olgunluğu bir şekilde çocuğa yansır ve bu durum çocuğun kişilik ve ahlaki gelişiminde önemli rol oynayabilir. Bu açıdan, geleceğin öğretmeni olacak olan öğretmen adaylarının, narsisistik kişilik özellikleri ile ahlaki olgunluk düzeylerinin bilinmesinin ve bunlara etki eden çeşitli değişkenlerin araştırılmasının faydalı olabileceği düşünülmüştür.

Öğretmen adaylarına yönelik yapılan bu araştırmaya benzer bir araştırma Kiraz (2011) tarafından Eğitim Fakültesi öğrencilerine, Akar (2014) tarafından da Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümü ve Psikoloji bölümü öğrencilerine yapılmış, ancak her iki araştırmacı da öğrencilerin empatik eğilimleri ile narsistik kişilik özelliklerini incelemiştir. Yapılan literatür taramalarında, ülkemizde öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ile ahlaki olgunluk düzeylerinin beraber değerlendirildiği bir

çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle yapılacak çalışmanın, öğretmen adaylarının yetişmesine etki eden eğitsel süreçlere ve alandaki boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı; öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını araştırmaktır. Ayrıca öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ve ahlaki olgunluk düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından anlamlı farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek bu çalışmanın önemli amaçlarındandır.

Bu bağlamda, aşağıda belirtilen araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ve ahlaki olgunluk düzeyleri; cinsiyet, eğitim alınan bölüm, sınıf düzeyi, anne-babanın evli ya da boşanmış olması, ailenin manevi desteği (ilgi, sevgi, saygı vb.), günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirilen zaman, kitap okuma sıklığı ve genellikle okunan kitap türüne göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermekte midir?

Araştırmanın Önemi

Narsisizm ile ilgili batıda ve özellikle de Amerika’da yapılan bazı araştırmaların sonuçları, dünyanın ve aynı zamanda bizlerin önemli bir sorunla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Twenge ve Campbell, “epidemi ve asrın vebası” olarak değerlendirdikleri narsisizmle ilgili şunları belirtmektedirler: Narsisizm neredeyse bir hayat tarzı haline gelmekte ve bunun internet, medya, dizilerle pekiştiği görülmektedir. Sürekli kendini ön plana çıkaran medya şöhretleri, televizyon yıldızları, reality şovlar adeta insanlığa kendinizi ön plana çıkarmazsanız hiçbir yere gelemesiniz mesajını iletiyor ve bu yüzden içeriği ister evlilik, ister yemek yapmak, ister yeteneğini sergilemek olsun, programların birçoğunda daha çok narsisist insanlara yer veriliyor. Bu programların ilgi görmesi ve ekranda sürekli bu kişilerin boy göstermesi, maddeci, kendine hayran, ünlü olmayı hak, ünlülük statüsünü vazgeçilmez kılan bir tarzla narsisizmin hızla yayılmasına neden oluyor. Örneğin dünyanın büyük bir bölümünde,

en iyi şey ne sorusuna muhatap kalan birçok insan, hangi ülkede yaşadıkları fark etmeksizin, ünlü biri olmak, iyi görünmek, zengin olmak diye cevap vererek narsisistik eğilimini açıklayabiliyor. Bütün bunların yanı sıra eğitim sisteminin hak etmeden elde etmeye zemin hazırlaması ve aşırı övgüye teslim olması; sen mükemmelsin, her şeyin en iyisine layıksın, özelsin, istediğin her şeye ulaşabilirsin, kendine güven gibi mesajlarla bireylere yaklaşmasının narsisizmi körüklediği görülüyor (Twenge ve Campbell, 2010).

ABD’ de şahit olunan bu gibi durumların ve narsisizmi teşvik eden olumsuz örneklerin ülkemizi de etkileyebileceği görülmektedir. Bu etkinin tolere edilebilmesi ya da en aza indirilebilmesi ancak olumsuz model ve mesajlar yerine; olumlu, öğretici, yapıcı ve narsisizmi değil ahlaki olgunluğu geliştirici dinamikler ve modellerin etkin kılınmasıyla mümkün olabilir. Çünkü insanlar, günlük hayatta birçok davranışı görerek ve modelleyerek öğrenirler. Model alarak öğrenme, özellikle çocukların dünyayı tanımaları ve yaşama hazırlanmaları için etkili bir öğrenme yoludur. Bu noktada “modelin özellikleri” özel bir önem kazanmaktadır. Küçük yaşlarda ebeveynin etkili olduğu sürece okul yılları ile birlikte öğretmende dahil olur. Öğretmenin, öğrenci gözündeki her şeyi bilen imajı, beğenilen ve güvenli ilişkiler geliştiren biri olması, davranışların kazanımını hızlandıran bir etkiye sahiptir. Baytemir’e (2014) göre de, öğretmen ile güvenli ilişkiler geliştirilmesi, uygun ve etkili sosyal davranışlara sahip olmada önemli bir etmendir. Bütün bu bilgiler bize, model olma ve bireyin davranış kazanımı noktasında öğretmenin önemini ortaya koymaktadır. Çünkü öğretmen, giyimi, kuşamı, tarzı, düşüncesi, tutum ve davranışları, sosyal ilişkileri ile öğrenciye model olabilmektedir. Bu açıdan, insanlık tarihi kadar eski ve her dönemde toplumun şekillenmesine hizmet eden öğretmenlik gibi bir mesleğin adaylarının, narsisistik kişilik özelliklerinden arınabilmiş ve ahlaken olgunlaşabilmiş bireylerden oluşması önem arz etmektedir.

Ahlaken olgunlaşamamış, kendisinin en yetenekli, en güzel, en yakışıklı, her yönden en harika olduğuna inanan narsistik kişi, her şeyin en güzeline layık olduğuna dair gerçek dışı bir inanışa sahiptir. Bu yüzden, günümüz dünyasında her geçen gün artan rekabet, ben merkezilik, aşırı tüketim, hırs, narsisizmi besleyen en önemli unsurlar haline gelmektedir (Kiraz, 2011). Bu unsurlara ek olarak, narsisistler ile ilgili yapılan bazı çalışmalar, narsisistlerin, ilişkilerde kendilerine odaklandıklarını ve güç

ihtiyaçlarını gidermeye çalıştıklarını (Carroll, 1987), otorite sahibi olup bu otoritelerini devam ettirmeye çalıştıklarını (Bradlee ve Emmons, 1992), empati (Watson, Grisham, Trotter ve Biderman, 1984), koşulsuz kabul (Rhodewalt ve Morf, 1995), yakınlık (Carroll, 1987) ve iletişimde (Bradlee ve Emmons, 1992) oldukça yetersiz olduklarını ortaya koymaktadır. Bir narsisist için, kendini ifade etme ve öne çıkarma, özel ve biricik olma arzusu bu yetersizlikleri gidermek açısından önem kazanmakta; merhamet, sorumluluk, başka insanlara önem verme gibi ahlaki ihtiyaçlar adeta görmezden gelinmektedir. Bu durumdaki narsisist birey, hiç kimseye karşı sorumlu olmadığını düşünür. Sorumluluk bilincinin olmadığı yerde ise ahlaktan ve ahlaki olgunluktan söz edilmesi mümkün değildir.

Ahlak ve eğitim faaliyetlerinin son amacı, bireylerin en üst düzeyde ahlaki olgunluğa ulaşmasını sağlamaktır (Erdem, 2006; Aydın, 2003; Kaya, 2007; Kulaksızoğlu, 1998). Bundan dolayı, ileride eğitim hizmeti sunacak olan öğretmen adaylarının öncelikle kendilerinin sorumluluk sahibi, paylaşımcı, hoşgörülü, yardımsever, sevgi-saygı dolu, diğer bir deyişle ahlaki olgunluğa erişmiş bireylerden oluşması önem arz etmektedir. Bu açıdan öğretmen adaylarının, narsistik kişilik özelliklerini azaltması ve ahlaken olgunlaşabilmesi arzu edilen ve önem verilmesi gereken bir durumdur. Bu çalışmanın, bu gerekliliğin fark edilmesi noktasında faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Bu bağlamda; öğretmen adaylarının narsistik kişilik özellikleri ile ahlaki olgunluk düzeylerinin tespit edilmesi ve bunlara etki eden çeşitli değişkenlerin incelenip var olan ama belki de tam anlamıyla bilinemeyen bir durumun ortaya konmasına katkı sağlaması açısından bu çalışma önem kazanmaktadır. Araştırmanın; Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu, üniversiteler gibi öğretmen yetiştirmede önem arz eden kurumlar, öğretmen adayları ile bu konuyla ilgilenen kişilere yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Sayıtlar

1. Araştırmada kullanılan ölçme araçları, verileri toplamak için yeterlidir.
2. Araştırmaya katılan katılımcılar ölçme araçlarını içtenlikle cevaplamışlardır.

Sınırlılıklar

1. Bu çalışma Eğitim Fakültesinde öğrenim gören öğrenci ile sınırlıdır.
2. Bu çalışmanın bulguları Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği'nin ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.

Tanımlar

Narsisizm: Bireyin, kendisine aşırı tutkun bir birey haline gelmesi ve başarısı, fiziği, güzelliği ve gücüyle ilgilenmesi, diğer insanları kendi çıkarları amacıyla kullanması, başkalarının sadece sözlerine ve kendisi hakkındaki sözlerine önem vererek onların kişiliğine önem vermemesidir (Dorland, 1986).

Ahlaki Olgunluk: Ahlaki duygu, düşünce, davranış, tutum ve yargı gibi nitelikleri üzerinde toplama ve bu niteliklerin toplamı ile ahlaken zirvede olma halini ifade eder (Lickona, 1991).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırma konusu olan narsisizm ve ahlaki olgunluk kavramlarının kuramsal açıklamalarına ve konu ile ilgili yerli ve yabancı araştırmalara yer verilmiştir.

Narsisizm

Narsisizm kavramı, yunan mitolojisinde bahsi geçen Narcissos adındaki bir gencin başından geçen hikayeden esinlenerek temellendirilmiştir. Mitolojiye göre Narcissos, Echo isminde bir periyle aşk yaşamaktadır. Echo'nun, Baştanrı Zeus'un eşi olan Hera tarafından konuşması yasaklanmış ve işittiği kelimelerin sadece son hecesini söylemesine izin verilmiş. Echo bu sebepten Narkissos'a olan aşkını ifade edemediği için Narkissos Echo'yu aşağılayıp terk etmiş. Echo bu olay üzerine çok üzülmüş ve kahrından ölmüştür. Tanrılar Echo'ya yaptığı davranıştan dolayı Narkissos'u kınamış ve artık bir başkasına değil yalnızca kendi görüntüsüne aşık olmakla cezalandırmış. Kahin Tiresias, Narcissos'un kendi görüntüsünü görmediği müddetçe yaşayabileceğini, kendisini gördükten sonra bunun mümkün olamayacağını öngörmüştür. Narcissos, bir gün berrak bir suyun kenarında eğilmişken suda kendi yansımını görür. Bu görüntüye tutku dolu bir hayranlık duymaya başlar, hayranlığından görüntüsüne bakmaktan kendisini alıkoyamaz ve bulunduğu yerden ayrılamaz. Sonunda kendisine bakmaktan bitkin düşerek ölür ve su kaynaklarının kenarlarında yetişen nergis çiçeğine dönüşür (Lowen, 2013).

Lowen'a göre Narcissos'un kendi imgesi ile ilgilenmesi ve kendisine aşık olmasının, Echo adında ki perinin aşkını reddettikten sonrasına rastlaması anlamlıdır. Birinin imgesine aşık olmak (ki bu narsisistik olmak anlamına gelir) mitolojiye göre sevme yeteneğinden yoksun olmanın cezalandırma şekli olarak görülmektedir. Bu efsane üzerinde biraz düşünelim. Echo kimdir? O, bize geri gelen sesimiz olabilirdi. Çünkü Echo tanrılar tarafından sınırlandırılmış olduğundan sadece karşdakinin söylediklerinin son ifadelerini tekrarlayabiliyordu. Eğer Narcissos, seni seviyorum diyebilmiş olsaydı, Echo bu kelimeleri belki tekrarlayabilirdi ve Narcissos da sevildiğini hissedebilirdi. Zaten narsisisti tanımlayan en önemli şey de bu ve benzeri kelimeleri söyleyememesi, duygularını açık bir dille ifade edememesidir. Libidolarını insanlardan

geriye çeken narsisistler efsaneye göre kendilerine aşık olmakla lanetlenmişlerdir. Dolayısıyla narsisistlerin libidoları kendi egoları üzerine yönelmiştir (Lowen, 2013).

Psikoloji literatüründe kişilik bozukluğu olarak kabul gören narsisizm kavramının tarihçesi Havelock Ellis'in *Autoerotism: A Psychological Study* (1898) isimli çalışmasında sapkınca bir davranış örüntüsünü ifade etmek üzere narkissos mitine ilk kez göndermede bulunmasına ve psikolojik bir durumu izah etmek için "narcissus - like" kavramını kullanmasına dayanmaktadır. Ellis, söz konusu olan bu kavramı, cinsel duygularını kendi kendine hayranlık içinde hapsolmuş ve kaybolmuş bir kadın bağlamından tanımlamıştır (Brome, 1979; akt. Atay, 2010). Ellis'ten kısa bir zaman sonra Paul Nacke (1899) Ellis'in makalesinin Almanca özetini yayımlamış ve "narsisizm" kavramına ilk kez değinmiştir. Freud'e (2007) göre Paul Nacke narsisizm terimini, genellikle cinsel bir nesnenin bedenine davranıldığı gibi kendi bedenine davranan, tatmin elde edene kadar kendi bedenine bakan, kendisini seven ve okşayan bir insanın tutumunu anlatmak için seçmiştir.

Ellis'in makalesinin Nacke (1899) tarafından yazılan Almanca özetinde narsisizme gönderme yapması Freud'un dikkatini çekmiştir (Kızıltan, 2000). Freud 1910 yılında yayınladığı "Three Essays On The Theory of Sexuality" (Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Makale) isimli makalesinde dipnot olarak narsisizme yer vermiş ve burada narsisizm kavramını erkek eşcinsellerdeki nesne seçimini ifade ederken kullanmıştır. 1914'te Almanca olarak "Zur Einführung der Narzissmus" (Narsisizm Üzerine Bir Giriş) isimli makalesini yayınlamış ve bu makalede narsisizmi cinsel gelişimin dönemlerinden biri olarak ele alan Freud, 1931 yılında narsisizmden kişilik tipi olarak bahsetmiştir (Timuroğlu ve İşcan, 2008).

Freud'un narsisizme yönelik çalışmaları narsisizm kavramının farklı yönlerine işaret ederek yelpazeyi biraz genişletmiştir. Prat'a (2013) göre temel olarak Freud narsisizmi; psikopatolojik içerikli yaklaşım, ruhsal oluşumu kaynağı ve niteliği açısından anlamaya çalışan gelişimsel bir yaklaşım, benlik libidosuyla nesne libidosu arasında ki karşıtlığı barındıran metapsikolojik bir yaklaşım şeklinde kavramın farklı yönlerine dikkat çeken üç zeminde ele almıştır.

Moore ve Fine da (1967) narsisizmi, bireyin psikolojik ilgisinin kendi benliği üzerine odaklanması tanımlamasıyla yaklaşmışlardır.

Waelder narsisistik kişilik belirtilerini; başkalarına empatik davranma ve ilgi duyma yoksunluğu, insanları küçümseyen bir üstünlük hali ve abartılı özsaygı ihtiyacı ile ilişkilendirilmiştir (Akhtar ve Thompson, 1982; akt. Atay, 2010). Jones'te narsisizmi, kendi gücüne ve bilgisine aşırı önem verme, yeni bilgilere pekte açık olmam, sevilme, övülme ve ödüllendirilmeye aşırı tutkun olma gibi özelliklerle tanımlamıştır (akt. Atay, 2009).

Kohut ise narsisizmin, benlik yapısındaki temel kusurlardan kaynaklandığını belirtmiştir. Düşük olan benlik saygısı, depresyon hali, derinlerde yaşanan değersizlik ve reddedilme hissinin, belirtilen temel kusurlardan bazıları olduğunu ifade etmiştir (akt. Atay, 2009).

Narsisizme yönelik yapılan çalışmalar narsisizm kavramının klinik yönüne de ağırlık vermiştir. Özakkaş'a (2006) göre, Kohut (1977) ve Kernberg'in (1974–1975) yaptığı çalışmalar narsisizmin klinik yönünün gelişmesi açısından önemlidir. Kohut, narsisist kişilik bozukluğunun temel patolojik yönünü "benlik yapısındaki temel kusur" olarak açıklamıştır. Burada açıklanan temel kusurlar; düşük benlik saygısı, depresyon hali, ihmal edilmişlikten kaynaklanan derin değersizlik, reddedilme hissi, güvensizlik ve bunlara karşı geliştirilen savunmacı ya da telafi edici yapılar olarak ifade etmektedir (Özakkaş, 2006).

Narsisistik Kişilik Bozukluğu

DSM-IV'e göre narsisistik kişilik bozukluğu erken erişkinlik döneminde başlayıp, düşüncelerde ya da davranışta kendini hissettiren üstünlük duygusu, beğenilme ihtiyacı, empati yoksunluğu ile tanımlanabilecek ve çeşitli şartlar altında gün yüzüne çıkan bir bozukluktur. Amerikan Psikiyatri Birliği (2000), kişiye narsisizm tanısının konulabilmesi için aşağıda belirtilen dokuz özelliğin en az beş tanesine sahip olmasının gerektiğini belirtmektedir. Bunlar;

1. Kişinin başarı ve yeteneklerini abartması, başarı göstermediği halde üstün bir insan olarak bilinmeyi arzulaması, çok önemli bir insan olduğu duygusunu taşıması.
2. Sınırı olmayan bir başarı, zeka, güç, kusursuz sevgi ve güzellik üzerine kafa yorması

3. Kendisini üstün ve özel olarak görmesi, bu yüzden kendisini ancak toplumsal durumu üstün olan kişilerin anlayabileceğine ve onlarla arkadaşlık etmesi gerektiğine inandırması
4. Abartı denecek kadar beğenilme arzusu
5. Her şeyi hak ettiği duygusunu taşıması. Eğer bir tedavi uygulanacaksa ona özel bir tedavi uygulanması gerektiği, çünkü özel olduğu ve bunu hak ettiğini düşünmesi
6. İnsani ilişkileri kendi çıkarları üzerine bina etme ve amaçlarına ulaşmak için başka insanların zayıflıklarından faydalanma, onları kullanma
7. Empati yapamama. İnsanların duygularını tanıma, tanımlama, ihtiyaçlarının farkına varıp, onların ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda isteksiz davranma
8. Genellikle başka insanları kıskanma ve başka insanların kendisini kıskandığına inanma.
9. Kendini beğenme ve küstahça davranış ya da tutumlar içinde olma; eleştiriye tahammül edemeyip öfke duyma, utanç ya da küçük düştüğü tepkisi içinde olma.

Lowen (2013), narsisistik kişilik bozukluğunun ya da benlik kaybının farklı tipleri olduğunu ve bunların şiddetine, kendilerine has özelliklerine göre şu beş başlık altında incelenebileceğini ifade etmiştir;

1. Fallik Narsisistik Karakter: Narsisizmin bu kavramı, egoları kadınları kendine aşık etmeye veya baştan çıkarmaya yoğunlaşmış insanın davranışını açıklamak amacıyla kullanılmaktadır. Psikanalitik alan yazımında böyle kişilikler fallik narsisistik olarak ifade edilmektedir. Fallik narsisistik karaktere sahip kişinin düşüncesini, kendi cinsel imgesi yoğun bir şekilde kaplamış olup sürekli bu düşünceyle meşgul olmaktadır (Lowen, 2013). Reich (1959) tipik fallik narsisistik karakteri, özgüveni olan ama genelde kibirli, esnek, azimli, etkileyici olarak ifade etmiş ve narsisizminin bu şekilde belirlediğini söylemektedir.

2. Narsisistik Karakter: Narsisistik karakter sahibi kişilerin fallik narsisistik bireylere göre daha ihtişamlı ve büyük ego sahibi olduklarını ifade etmiştir. Bunlar sadece iyi değil, en iyisidir. Sadece çekici değil, en çekici olanıdır. Narsisistik karakter gerçekte de bir çok vakada oldukça başarı sergiler. Ayrıca, başarılı görünerek zengin ve güç dünyasıyla beraber bulunma yeteneğini sıklıkla gösterebilirler. Bununla birlikte

narsisistik karakterler, diğer insanlarla samimi, gerçek bir dostluk kurmayı bilmez, duygu dünyasının çok dışında yaşarlar (Lowen, 2013). Duyguya önem vermez, mükemmel biri olarak görünmeyi arzularlar. Narsisistik karakterler, mükemmel biri olmaya, başkalarının onları harika biri olarak tanımasına ihtiyaç duyarlar (Masterson, 1981).

3. Sınırdaki (Borderline) Kişilik: Sınırdaki kişiliklerin narsisistik karakterlerin dış görünüşünün tersine, duygusal strese maruz kaldıklarında kolayca parçalanıp içlerinde ki korkak ve çaresiz çocuğun ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir (Lowen, 2013).

4. Psikopatik Kişilik: Bu tip narsisistlerde diğer narsisistler gibi kendi duygularını inkar ederler. Psikopatik karakterin en özgün belirtisi, antisosyal davranışların dışa vurum eğiliminde olmasıdır. Herhangi bir rahatsızlık duymadan, vicdan azabı ya da suçluluk yaşamadan yalan söyler, aldatır, çalar, cinayet bile işlerler. Aşırı bir şekilde insancılık hissi yoksunlukları vardır (Lowen, 2013). Masterson'a (1981) göre psikopatik kişiliğin dışa vurumu narsisistik karakter ya da sınırdaki kişiliklerle karşılaştırıldığında, psikopatik olanlarda daha yaygın ve uzun süreli bir antisosyallik vardır. Harrington'a (1972) göre, parlak zekalı ama vicdansız, sevgiden yoksun, kendisi dışında dünyanın geri kalanına saldırgan planları olan başarılı psikopat kişiliklerde vardır. Bunlar, insanları öldürmek yerine şirketlerini, imkanlarını öldürebilir ya da onların bedenlerini sakatlamak yerine işlevsiz hale getirebilirler.

5. Paranoid Kişilik: Bu kavram sağlıklı olma durumundan en uzak olma halini ifade eder. Paranoidler, etraflarında ki insanların kendilerine sadece bakmakla kalmayıp insanların kendileri hakkında konuştuklarını, hatta kendilerine komplo kurduklarına inanırlar. Olağanüstü güçleri olduğuna, çok önemli ve çok özel bir kişi olduklarına inanırlar. En belirgin özellikleri bunlardır. (Lowen, 2013).

Köroğlu ve Bayraktar (2007), narsisistik kişilik bozukluğunun temel yerleşik inançlarını şöyle açıklamışlardır;

- Diğer insanlar gibi değilim ben özel ve farklı bir insanım.
- Üstün biriyim, dolayısıyla bana özel davranılmasını ve ayrıcalıklar verilmesini hak ediyorum.

- Başkalarına uygulanan kaideler kurallar özel biri olduğum için beni ilgilendirmez.
- Başkaları beni tanımalı, çünkü ben övülmeye ve hayran olunmaya layık bir insanım.
- Bana saygı duyulmalı, saygı duymayanların cezalandırılması gerekir.
- Özel biri olduğum için benim ihtiyaçlarımı başka insanlar karşılamalıdır.
- Benim özel biri olduğumun farkına başkaları da varmalıdırlar.
- Hak ettiğim saygının gösterilmemesi veya hak ettiklerimin bana verilmemesi kabul edilebilir bir şey değil.
- Başkaları sahip oldukları varlıkları ve kendilerine duyulan saygıyı hak etmiyorlar.
- Başkalarının beni eleştiremezler çünkü benden üstün değiller
- Çok yetenekli biriyim, başka insanların benim durumuma gelebilmeleri için çaba sarf etmeleri gerekir.
- İnsanların beni anlayabilmesi için en az benim kadar parlak fikirli ve zeki olmaları gerekir.
- Büyük şeyler arzulamak ve onları istemek için her türlü açıklayıcı nedenim var.

Narsisistik kişilik bozukluğu olan kişilere dışarıdan bir gözle bakıldığında, kendisini herkesten farklı ve üstün gören, kendisini seven ve beğenen bir insan görünümü çiziyorlarsa da aslında bu kişilerde daha derinlere inildiğinde kendisini değersiz hisseden bir insan vardır. Büyüklenmeci tavırlarının altında yatan da aslında şişirilmiş bir büyüklenmecilik halidir. Bu şişirilmiş büyüklenmecilik hali, gerçekçi olmayan, abartılı ve içi boş, kendine güvenden, içsel ve dışsal destekten yoksundur. Bu kişiler öz değerinden kuşku duyduğu için şişirilmiş, abartılı bir özdeğere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu tür bir özdeğerlilik duygusu, imgelerle ya da başka insanlarca beslenmeye, şişirmeye gereksinim duyar (Özmen, 2006). Derine inildiğinde kendilerini değersiz hissetmelerinde ki en önemli etkenlerden biri insanlarla samimi ilişkiler kuramamalarıdır. Kernberg (2006) patolojik narsisizmin, antisosyalliğe kadar dayandığını belirtmiştir.

Kişilerarası ilişki ve iletişimin niteliği incelendiğinde narsisizmin patolojik boyutlarını anlamak ve ayırt etmek daha kolay hale gelmektedir. Patolojik narsisizmi olan kişilerin başkalarını sevebilme yetenekleri olmadığı gibi bu kişiler başka insanların istek ve duygularını da önemsememezler. Karşısındakini önemsememek, aşağılamak, değersizleştirmek hatta yok saymak gibi ihtiyaçları vardır. Çünkü, ancak böyle kendilerini daha değerli hisseder ve sevebilirler. Bu tür bir narsisizm bireyi eleştiriye aşırı duyarlı hale getirdiği için bu kişiler, kendi değerlilik duygusunu sarsan durumlara karşı (eleştirilme, küçük düşürülme, başarısız olma vb.) duyarlılık geliştirip öfke ve depresyonla tepki gösterirler (Özmen, 2006). İfade edildiği gibi narsisistik kişilik bozukluğu olan bireyler eleştiri ve küçük düşürüldüğünü hissettirecek durumlara karşı çok duyarlıdırlar. Bundan dolayı Lasch (2006), bu kişilerin hayran olup model aldığı imgeden elde ettiği enerjiyle kendilerini motive etmeye çalıştığını belirtir. Eğer model alınan kişi, onlara kendilerini önemsiz hissettirecek bir şey yaparsa modele olan hayranlıklarının genellikle nefrete dönüştüğünü ifade eder.

Patolojik anlamda narsisistik kişilik bozukluğu olan kişilerin, hata ve sınırlarını kabul etme yeteneğinden yoksun olmaları gerçek ile fantezi arasındaki ayrımı yapamamalarına ve bocalama yaşamalarına neden olmaktadır. Bu şekilde bocalama yaşamaları aynı zamanda başkalarını gerçekçi şekilde kabul edebilme ve sevebilme konusunda güçlük çekmelerine de neden olabilir. (Kingston, 2003; akt. Atay, 2010). Odağ'a (1996) göre narsisistlerin başkalarına yaklaşma, onlarla özdeşleşme ve eşduyum yapabilmeye güçlük çekmelerindeki belki de en önemli etken kendilerini eşsiz görmeleridir. Bu yüzden ilişkilerde, duygularda yüzeysellik vardır ve bu yüzeysellik onların başkalarını sevmelerine, başkalarıyla sağlıklı ilişkiler geliştirmelerine ket vurmaktadır.

Normal Narsisizm

Her insan sevilme, beğenilme ve kendisine değer verilmesini ister. Bu başka insanlarla ilişkide ortaya çıkan ve onların sana bakışından hissedilen bir durumdur. Örneğin; kıyafet alırken kendimize en yakışanı almaya çalışırız, aldığımız kıyafetlerin üzerimizde güzel durmasını isteriz. Çünkü başkalarının da bizi beğenmesini isteriz. Aynen bunun gibi başarılı olmak ya da başarılı bulunmak güzel bir mutluluk kaynağıdır. Ancak yalnızca kendisinin farkına varacağı başarıyı kazanmak çok fazla heyecan oluşturmaz insanda. Bunların yanı sıra söylediğine önem verilmesi, aranan adam

olmak, insan yerine konulmak, sevilme ve değerli bulunmak herkesin arzu ettiği narsisistik gereksinimlerdir. Bu gereksinimler bireyin psikolojik gereksinimleri arasında yer almaktadır. Çünkü hak ettiğini düşündüğü bir şeyin insana verilmemesi, adam yerine konulmaması ve kendisine değer verilmemesi her insanı incitebilir. “İhtiyaç ve arzularının eşi tarafından önemsenmemesi”, “iş arkadaşının kendisine günyayın dememesi”, “bankada kuyrukta bekletilmesi” gibi şeyler narsisistik incinmeye sebep olan sürekli karşılaşılabileceğimiz basit örneklerdir. Gündelik hayatta yaşadığımız kırılma, gücenme, alınma gibi duygular aslında bunların bir göstergesidir. Fakat bunları çoğu insan açık bir dille ifade etmez. Bu durum açık bir şekilde ifade edildiğinde kibirli biri olarak anılmaktan çekinir, çünkü kibir hoş karşılanmayan bir şeydir. Tüm bunlara rağmen kişinin kendi olumlu yönlerini bilmesinin yanı sıra olumsuz yönlerinin de kendisinin bir parçası olduğunu rahatsızlık duymadan kabullenmesi gerekmektedir. Bu şekilde bireyin öz değerine güvenmesi ve öz değerlilik duygusu konusunda da dışarıdan beslenmeye ihtiyaç hissetmemesi normal narsisizmin önemli bir özelliğidir (Özmen, 2006).

Normal olarak nitelendirilen narsisizm ya da benliğin olumlu değerlendirmesi aslında yüksek düzeyde kendine güvenle ilgilidir. Bu durum, kişinin kendisi ile ilgili olumlu hislere sahip olması, kendisine güvenmesi ve kendisini yeterli bulduğuna ilişkin kabiliyetle karakterize edilmektedir (Pulver, 1970). Twenge ve Campbell’da (2010), başka insanlara zarar vermeyen ve performansımıza olumlu yönde katkı sağlayan bu tür narsisizmin faydalı olduğunu belirtmiştir. Büyük bir kitlenin karşısına çıkarken ihtiyaç duyabileceğiniz özgüven hissi narsisizmin sağlıklı yönüne bir örnektir.

Kendisini başka insanlara nazaran üstün hissetmeleri, neyin nerede başladığını, nerede bittiğini, yani sınırlarını bilen narsisistler, hayata uyum sağlam noktasında başarılı ve başka insanların gözünde daha farklı olabilmektedirler. Gerçekten de çok güçlü, gösterişli, başkalarını yönlendirme konusunda etkili olabilen bazı narsisistlerin, arzu ettiği başarı ve övgü arayışı, birçok zaman onların eğitimde, iş dünyasında ve toplumsal örgütlenmelerde lider konumunu elde etmelerini sağlayabilmektedir. İşte bu normal ya da kabul gören narsisistliktir (Volkan, 2005).

Normal kabul edilen narsisistler, kolay etkilenmeyen ve çok zaman başkalarına bağımlı olmayan kişilerdir. Buluşçu bir yönleri vardır. Bunlar kendi iş alanlarında ki uzmanlıkla yetinmezler. Yaptıkları işe ve ortaya koydukları ürünlere etki eden, katkı

sağlayan her şeyle ilgili bilgi edinmek isterler. İş dünyasında güç elde etme, şan kazanma güdüsüyle hareket ederler. Takdir edilmeyi arzu eder ve bunun içinde saldırgan denebilecek bir tavırla hedeflerine ulaşmak için vazgeçmeden çalışırlar (Maccoby, 2002).

Kabul gören ya da normal denebilecek narsisizm, kişiler arası dünyada usta olmalarına yardımcı olabilecek benlikle ilgili bilince dayanan empati, güç ve kontrol, utanma, imrenme gibi duyguları kapsar. İçsel bağımsızlık, düşünce, duygu ve deneyimlerin, olumlu etkileyen özgüven gibi sosyal normlara uyacak şekilde dürtülerin kontrolüne yönelik, benliği koruyucu deneyimleri içerir (Ronnigstam, 2005, s. 39).

Normal Narsisizm İle Patolojik Narsisizm Arasındaki Bazı Farklar

İnsanların kendine değer vermesi, kendisini sevmesi normal ve hatta gerekli bir duygu olduğu için narsisizm aslında bireylerin önemli bir karakteristik yönüdür. Çünkü her bireyin insanlar tarafından kabul görmek, takdir edilmek ve bir şeyleri iyi yaptığı hissini kendisinde uyanması için narsisizme az da olsa ihtiyacı vardır. Bazı bireylerde bahsi geçen bu ihtiyaç aşırı olabilir, işte tam da bu noktada narsisizm bir sorun teşkil edecek hale gelmektedir (Gençtan, 1993; Kiraz, 2011). Kohut (1971), normal narsisizmi sağlıklı kabul edilebilecek bir gelişimsel yapı biçiminde değerlendirirken, patolojik narsisizmi normal gelişimsel yapıda bir duraklama olarak değerlendirmiştir. (Kohut, 1971; akt. Anlı ve Bahadır, 2007).

Narsisizmin bilimsel olarak incelemesine bakıldığında patolojik (hastalık) narsisizmin yanı sıra alan yazında normal olan narsisizmin de yer aldığı görülmektedir. Benliği abartı denecek bir şekilde öne çıkarma ve başka kişilere duyulan ilginin azalması narsisizmin önemli özelliğidir. Başkalarına duyulan ilginin aşırı bir biçimde azalması, benliğe duyulan ilgi ve önemin fazlasıyla abartılması sonucu tedavi gerektirecek bir şekilde yoğunlaşması, kişilik bozukluğu olan narsisizmin patolojik yönünü ortaya çıkarmaktadır (Evren, 1997; akt. Timuroğlu, 2005).

Patolojik narsisizm ile normal narsisizmi birbirinden tam anlamıyla ayırabilmek, bu konuda keskin bir ayırım yapmak çok kolay değildir. Çünkü yaşadığımız çağda gündelik yaşamı oluşturan özellikler narsisizmi beslemektedir. Hatta narsisizm modern hayatın zorlukları ile başa çıkmada kullanılan bir yol ve yöntem haline gelmektedir.

Doğal olarak bu durum, herkesin içinde az ya da çok var olan narsisizmi ortaya çıkartmaktadır. (Gençtan, 1993; Sayar, 2003).

Kernberg, patolojik narsisizm ile normal narsisizm arasında birçok farklılık bulunduğunu belirtmiştir. Bu farklılıklar şöyle sıralanabilir;

- Patolojik narsisizme özgü olan narsisistik direnç, onu normal narsisistik dirençten farklı olması yönüyle ayırır.
- Patolojik narsisizm, patolojik nesne ilişkilerinden yönüyle normal narsisizmden farklılıklar göstermektedir. Patolojik narsisizm, ego ve süper egoda patolojik bir ayrışma ve bütünleşme eksikliği yönüyle normal narsisizmden farklılıklar gösterir. Libidinal ve saldırgan bir biçimde yatırım yapılmış nesne imgeleri normal narsisizmde bütünleşirken, patolojik narsisizmde ise içselleştirilen nesne imgelerinin patolojik gelişim yönü görülür.
- Normal narsisizmde eleştirilmeye, suçlanmaya ve başarısızlığa karşı aşırı bir tepki geliştirilmesinin yanı sıra nesnelere ilgi gösterme, güvenme ve bağlılık birlikte bulunur. Patolojik narsisizmde ise bu ilgi gösterme, güvenme ve bağlılık bulunmaz.
- Normal görülebilecek narsisizmde arzu ve istekler genelde ihtiyaçlarla bağlantılı iken patolojik narsisizmde bu istekler aşırı ve tatmin edilemez bir durumdadır. Patolojik narsisizmi olanların insanlara mesafeli ve soğuk durması, onları değersiz görmesi gibi bencil tutumlar normal narsisistlerin bencilliğinden farklılık göstermektedir. Bütün bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda patolojik narsisizmin normal görülen narsisizmden farklılık gösterdiği aşıkardır (Kernberg, 1985; akt. Karaaziz ve Atak, 2013).

Narsisizm: Abartılmış İmge

İnsanların kendi imgeleriyle abartı denecek biçimde ilgilenmeleri narsisistik eğilimin bir işaretidir (Lowen, 2013). Lasch'ın da (2006) ifade ettiği gibi, bedenle ilgili endişeler ve var olan kaygılar bu narsisistik tavrın bir yansımasıdır.

Dünyada en güzel ya da en yakışıklı kişi, narsisist biri için bizzat kendisidir. Dış görünüşlerine çok önem verir ve vücutlarını başka insanlara sergilemekten kaçınmazlar. Sürekli ilgi beklerler. Aynada kendilerini izlemekten ve fotoğraflarına bakmaktan çok

hoşlanırlar. Bu yüzden fotoğraf makinesi ve kameraya ayrı bir önem atfederler. Çünkü kamera veya kayıt cihazları yalnızca yaşantıları kaydetmekle kalmaz, bir de modern yaşamı büyük bir aynalar salonu haline getirerek insan yaşamının niteliğini de değiştirirler. Her şeyi kaydeden bir gözün yaşamımıza pervasızca girmesi narsisistleri şaşırtıp rahatsız etmediği gibi savunmasız da yakalayamaz. Çünkü narsisistlerin yüzlerinde gülümseme sürekli vardır ve nereden nasıl daha güzel bir görüntü verdiklerinin devamlı farkındadırlar (Lasch, 2006). Narsisistler bedeni zihinlerinin bir aracı, iradelerinin de uşağı gibi görürler (Lowen, 2013). Bu yüzden dış görünüşleriyle aşırı derecede ilgilidirler. Kendilerine aşık olunmasını, hayran olunmasını beklerler (Köroğlu ve Bayraktar, 2007). Narsisistlerin bedenleri yalnızca imgeleri doğrultusunda hareket eder ve duyguları devreye girmez. Beden bu şekilde etkili bir araç olarak işlev göstermesine ve bir makine gibi çalışmasına, bir heykel gibi karşısındakini etkilemesine rağmen hayattan yoksundur (Lowen, 2013).

Narsisistler sürekli beğenilme arzusunda ve bu konuda doyumsuzlardır. Benlik değeri abartılmış ve imgelerini taparcasına seven kişilerdir. İnsanlarla empati kuramaz ve kişiler arası ilişkilerde hep alıcı konumdadırlar (Güleç, 2006). Hep alıcı konumda olmalarının ve insanlarla empati kuramamalarının önemli bir sebebi, başkalarını bağımsız bireyler olarak kabul edememeleri ve onlara olan ilgilerinin sadece kendi görkemli benliklerini onaylatma seviyesinde kalmasındandır. Çünkü idealize edilmiş benlik imajlarını sürekli bir biçimde korumaya çabalamakta bu yüzden de görkemli buldukları benlik imgelerini onaylatma arzusu taşımaktadırlar (Kingston, 2003; akt. Atay, 2010).

Narsisistler abartılı bir biçimde kendilerine aşırı hayranlıkları duyar ve güvenirlir. Benlikle ilgili aşırı olumlu ve abartılmış inanç, narsisizmin önemli bir özelliğidir. Bundan dolayı narsisistler, toplum nezdinde ki statü, dış görünüş, zeka ve yaratıcılık konusunda diğer insanlardan daha üstün bir seviyede oldukları inancı içindedirler. Narsisistler böyle düşünseler de, birçok bilimsel araştırmaya göre diğer insanlardan farklı olduklarını ortaya koyan bir sonuç yoktur (Twenge ve Campbell, 2010).

Narsisizm: Duygunun İnkârı

Duygularımız yaşamsal varlığımızın en temel öğelerinden birisi olmasına rağmen (Koçak, 2003), duygu eksikliği ya da inkârı bütün narsisist bireylerin ortak özelliğidir. Belki de narsisistlerdeki en temel bozukluk, çok belirgin bir şekilde duygunun inkâr edilmesidir. Bireyin fanteziler üzerine kurguladığı ihtişamlı bir imge tanımlaması yaparak içsel gerçekliğindeki kendini görmezden gelmesi ve kendisine gerçek kimliğini hatırlatacak tüm duyguları inkâr etmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Lowen, 2013).

Narsisistler, fantezilerinde kendi dışındaki nesnelere ve bu dış nesnelere kanıksanmış örneklerine bağımlılığı inkâr ederek, kendi kurguladıkları ideal olan kendilik imgeleriyle örtüşmeye çalışırlar. Düşüncelerinde ki ideal kişi, bu kişinin kendi dünyalarındaki ideal imgesi ve gerçek kendiliklerinin hepsinin aynı olduğuna inanmak isterler. Bu yüzden kendilerini sevmesini istedikleri ideal kişinin onlara karşı sevgi beslememesinden korkmamaları gerektiğini, ancak bu şekilde başka hiç kimseye ihtiyaçlarının kalmayacağına inanırlar (Kernberg, 2006).

Duygunun inkâr edilmesi insanda bütün hisleri etkiler ancak üzüntü ve korku için ciddi engellemeler söz konusudur. Çünkü bu duyguların belirtilmesi kişinin incinebilir olduğunu ortaya koyar. Örneğin; üzüntü hissini söylemek kaybın fark edilmesine neden olur ve insanda ki özlem duygusunu ayaklandırır. Bir insana ihtiyaç duymak ya da birinin hasretini içinde hissetmek kişiyi olması muhtemel bir reddedilişe ya da küçük görülmeye açık kılar. Bu yüzden istememe ve hissetmeme arzusu narsisistlerde incinme ihtimaline karşı bir savunma mekanizmasıdır. Aynı şekilde korku hissini inkâr edilmesinde de üzüntü hissini inkârına benzeyen bir duygu vardır. Korku duygusunu ifade etmeyen biri bu şekilde kendisini zayıf hissetmeyeceğine inandığı için, incitilemeyeceğini düşünür. Üzüntü ile korkunun ifade edilmeyip inkâr edilmesi, bireyin bağımsızlık, cesaret ve kuvvet dolu bir imge oluşturabilmesini ve öyle görünmesini sağlayabilir. Bu imge ile kişi, kendisinden veya başkasından incinebilir yönünü gizlenmiş olur. Lakin imge sadece bir maskedir ve bu nedenle de ne yazık ki kişi aslında acizdir (Lowen, 2013).

Narsisistik kişilerde duygu öncelikli olarak kendini gösterir. Fakat duygu, bozulmuş bir durumdadır. Narsisistik kişilerde duygunun ifadesi genel olarak mantıklı

olmayan bir hiddet ya da aşırı duygusallık olarak ifade edebileceğimiz iki şekilde olur. Hiddet, kızgınlığın değişime uğrayıp bozulmuş ifadesidir. Aşırı duygusallık ise sevginin yerini tutar. Hitler duyguları olmayan bir adam olarak tanınsa da, aşırıya kaçan hiddetiyle bilinir. Narsisistik bireyler, kızgınlığını gösterebilen ancak korku ya da üzüntüsünü ifade edemeyen kişilerdir. Kızgınlık görüntüsü gerçek hisleri ifade etmekten çok diğer kişiyi sindirmeye ve korkutmaya yönelik bir savunma manevrasıdır. Kişi kızgın görünerek aslında kendi korkusunu inkar eder. Tıpkı sahtekarların kendi yalanlarına inanması gibi kişi dürüst olduğuna inanabilir. Gerçek kızgınlık duygusunun kökeninde incinmişlik vardır. Eğer kişi incinmeyi inkar ediyorsa kızılması gereken şeye ne olur? Eğer kişi üzüntüsünü hissedemiyorsa neden kızgındır? İncinmediysen ve üzülmeydiysen neye kızılıyorsun? İşte bu sorular duygu inkarının varlığını ispat etmektedir (Lowen, 2013).

Narsisizm: Güç ve Kontrol Arzusu

Güç ve kontrol mücadelesi genel olarak bütün narsisistik bireylerin özelliğidir. Narsisist bireylerin hepsi güç sahibi olmadıkları gibi, güçlü olan bireylerin hepsi de tabii ki narsisist değildir. Ancak güç elde etme ihtiyacı narsisistliğin bir parçasıdır. Narsisist bireyler açısından kontrolde güçlü görünmeyle aynı işleve sahiptir. Öncelikle onları başka insanların önünde zayıf gösterecek duyguları inkar ederler. Bu yüzden kendi davranışlarını da içinde buldukları durumları da kontrol etmek zorunda kalırlar. Çünkü başka insanların onlara karşı güç kullanma olasılığının bulunup bulunmadığından emin olmak zorundadırlar. Bu şekilde bir kontrol, narsisist bireyleri ihtimal dahilinde olabilecek bir aşağılanma durumundan korur. Kontrol etme ve güç elde etme bu bireyler için aynı paranın iki yüzü gibidir. İkisi birlikte, bireyi incinme, kendisini güçsüz hissetme ve olası bir aşağılanmaya karşı korur (Lowen, 2013).

Diş dokunan bir sorunu irdelemek ya da yeteneği sınamak yerine, kontrolü ellerinde tutma ihtiyacıyla başka insanlara karşı güçlerini sınarlar. Kişisel samimiyet ve toplumsal bağlılıkla ilgili hususlarda yetersizdirler. Çalıştıkları örgüte bile sadakatleri çok azdır. Örgüt yönetiminde üst mertebelere doğru tırmanırken, güçlü gördükleri müşterilerle yakın ilişkiler kurarak bu müşterileri kendi lehlerine örgütüne karşı kullanma eğilimindedirler. Sağlam ilişkilerden ve samimiyetten yoksundurlar. İlkeleri kendisine uymayan bir yönetim anlayışıyla bile çalışabilirler. Örgüt tarafından güçsüz

birakılma gibi bir korkuları olduğu için örgütü kendi amaçları doğrultusunda kullanmak isterler (Lasch, 2006).

Aşırı narsisist bireyler başka insanlarla empati kurmaktan yoksun oldukları için sürekli alıcı durumdadırlar ve hep kendilerine hizmet ederler. Başka insanlarla rekabetçi çatışmalara girmeleri de bu yüzdendir. Sadece kendi başarılarını önemseyen, başka kişilerin söylediklerini dinlemeyen, hakkı olduğuna inanarak sosyal açıdan agresif eylemlerde bulunan bireyler bu duruma örnek gösterilebilir (APA, 2000). Lowen'a (2013) göre, duyguların kuvvetli gücünden yoksun olan narsisist, bu yoksunluğunu tamamlayabilmek için güç elde etme ihtiyacı ve arayışı içine girer. Çünkü güçlü görünmek narsisist bireyin imgesine enerji katar.

Narsisistler de diğer insanlar gibidir ve insanın ihtiyacı olan hiçbir şeyden muaf değillerdir. Onlarda herkes gibi başka insanlara ve onlarla iletişim kurmaya, onlardan yardım almaya ihtiyaç duyarlar. Ancak bu ihtiyaçlarını belli etmeme ya da kabul etmeme gibi bir cüret gösterirler. Onlara göre bunları ifade etmek kendi incinebilir yönleriyle yüzleşmelerine sebep olur ve eksikliklerini itiraf anlamına gelir. Narsisist bireye yardım teklifinde bulunmak, bu kişinin çaresiz ve bağımlı bir çocukken güç sahibi anne ve babası tarafından kendisinde açılan yaraların yeniden kanamasına neden olacaktır. İhtiyaç içinde ve çaresiz olmak bu kişiler için, başka insanların onun kaderini kontrol edeceği bir ortamın hazırlaması olarak görülür. Bu yüzden narsisist kendisini ihtiyaç içinde ve çaresiz olarak gördüğünde, çözümü para kazanma ya da makam sahibi olma gibi güç elde etmekte görür. Böyle bir duruma gelmekle birey reddedilme veya da baştan çıkarılma gibi bir tehlikeye girmeden ihtiyaçlarını giderebilir (Lowen, 2013).

Narsisist kişiler yaşamı uzun soluklu güç mücadelesi olarak görürler. İnsanların kendilerini güçlü görmesini istedikleri için, başarılı olan başka biriyle veya insanlarla olumlu ilişkileri olan bir başkasıyla beraber bulunmak onlar için arzu edilmeyen zor bir durumdur. Çünkü bu durum kendilerine olan güvenlerini sarsar. Kendilerine olan güvenlerini kaybetmemek için partnerlerine kırıncı davranır, sevgi beslemeleri gereken kişileri küçük düşürür, onlara kendileri istemese bile bazı şeyleri yaptırmak amacıyla duygusal baskı kurarlar (Crompton, 2010). Lowen'a (2013) göre narsisist için güç, başka insanlar tarafından kullanılma gibi bir tehlike yaşamadan iletişim kurmaya yarar. Narsisistik kişilik bozukluğunun henüz fazla ilerlemediği narsisistik karakter için ise güç, hayranlarını cazibesi ve akli ile meftun edecek güzel bir görünümde yatar.

Narsisistler güç elde etmeye öz-imgelerini şişirmek için ihtiyaç duyarlar. Yoksa öz-imgeleri balonun boşalması gibi çöker. (Lowen, 2013). Güçlü olma arzusu ve başarılı bulunma isteği, beğendikleri kişinin imgesi gibi görünmek istemelerinin bir başka sebebidir. Lasch (2006) belki de bundan dolayı, bir kaybeden olarak yaftalanmaktan korktukları için narsisistlerin kazananlara hayranlık duyduğunu ve kendilerini onlarla özdeşleştirdiğini ifade etmektedir.

Narsisizm: Manipülasyon ve Sömürme

Manipülasyon ve sömürme de diğerleri gibi narsisistlerin en belirgin özelliklerindedir. İnsanları manipüle etme, yani kendi bilgileri dışında veya istemedikleri halde yönlendirme ve etkileme, bunun sonucunda da sömürme narsisistlerin dikkat çekici özelliklerindedir. İnsanları, insani ilişkilerden yoksun bir şekilde, obje gibi görüp yönlendirme günümüz dünyasında oldukça yaygın bir hale gelmiştir. Fromm'a göre insanları, nesnelere ve rakamlar gibi faaliyetlerinde bir obje olarak kullanan ve yalnızca bir üretim birimi olarak değerlendiren bürokrat, teknisyen ve uzmanlardan meydana gelen yeni bir yönetici sınıfı oluşmuştur. Bu sınıf insanları manipüle edip yönlendirmekte ve bununda ismi insan ilişkileri olarak nitelendirilmekte. Her ne kadar böyle nitelense de, bu yönetici sınıfı, üretime katkı sağlayan tüm bireylerle aslında insan dışı bir ilişki halinde bulunmaktadır (Fromm, 2004).

Narsistler başka insanları eksiklikleri hususunda eleştirirken kendi başarıları ile böbürlenirler. Fiziksel görünümüne odaklanıp, abartı denebilecek el kol hareketleri ile dikkat çekmeye çalışabilir, konuşma anlarında konuyu devamlı kendilerine getirebilirler. Statü belirtisi gibi görülen maddi şeylere değer verirler. Örneğin; benim BMW'min anahtarlarını gören var mı? gibi söylemlerle dikkat çekmeye çalışabilirler. Önde bulunmak için yönlendirme hatta hile yapabilir, etraflarında kendilerine hayran kitlesi toplayabilirler. Narsisistler samimi ve sevecen ilişkilere değer vermedikleri gibi diğer insanları, arzularını elde etmek için kendilerini iyi hissettirecek ve dışarıya iyi gösterecek araçlar olarak görür, onları yönlendirip sömürmekte de sakınca görmezler (Twenge ve Campbell, 2010). Köroğlu ve Bayraktar'a (2007) göre narsisistler diğer insanları kendi çıkarları doğrultusunda kullanma eğiliminde olup başkalarıyla da empati kuramazlar. Crompton (2010) narsisisti; empati yoksunu, insanları sömürmekten rahatsız olmayan, kendisini her konuda haklı bulan, kıskanç, kibirli, ikiyüzlü davranan,

komplolar kuran, yıkan ve en sonunda da kendisine de zarar veren insan olarak ifade etmektedir.

Narsisistik kişilik bozukluğu olan kişiler; kendilerini yücelten, daha üstün gören ve göstermek için başkalarını kullanan hatta sömüren, çıkar sağlamak için arkadaşlık kuran, başkalarının duygu, düşünce ve gereksinimlerine empati gösteremeyen bireyler olarak nitelendirilebilir (Öztürk, 2002). Odağ'a (1996) göre de narsisistik kişilik bozukluğu olan kişiler, diğer insanlarla ilişkilerinde haddinden fazla bir benmerkezcilik, kendilerine dönüklük ve başkalarını sömürücü yaklaşımlar ile dikkati çekerler.

Narsisizm: Gerçek Dışılık

Günümüz dünyasında gerçek dışılığı açıklamanın en kolay yolunun, imgelerle büyülenmiş olduğumuzun farkına varmak olduğunu söyleyebiliriz. Bireylerin model aldığı kişiyi taklit etme çabaları bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Kişinin örnek alıp taklit ettiği model bir şovmen ya da bir film artisti, manken vb. kişiler olabilir. Çoğu zaman modelin stili birçok insanın taklit etmeye çalıştığı bir tarzdır. Bu stil yakışıklı görünmek, heyecan verici olmak, güzel, sempatik, göz alıcı, baştan çıkarıcı olmak gibi bir tarzı içine alır ve bununla önemli olan, insanın gerçek kimliğinden ziyade nasıl görüldüğünün ön plana çıkmasıdır. Böylelikle insan kendi gerçek halinden kaçıp sahte kimliğe bürünebilir ve böyle bir kaçış eğilimi de birçok insanda mevcuttur. Genç kitlenin maruz kaldığı birçok şeyle başa çıkamamaları sebebiyle bu durumdan kaçarak ilaç, uyuşturucu ve alkole sığınmaları da bunun bir göstergesidir. Yine benzer bir olay da televizyon dünyasının popüleritesinde yatmaktadır. Televizyon dünyasının revaçta olmasının önemli bir nedeni de kendi gerçekliğinden uzaklaşıp sahte dünyalarda avunmaya çalışmaktır. Garip yaratıklarla dolu uzay maceralarını ve savaşlarını konu edinen gerçekdışı filmlerin hayatla hiç alakası olmamasına rağmen gişe hasılatı rakamlarına ulaşmasında gerçeklikten kaçışın önemli bir göstergesidir. Dış uzayımızda iyilerin kötülerle savaşını ve iyilerin kötülere karşı kazandığı savaşı önemseyip kendinden, gerçekliğinden kaçmak geçici bir rahatlık verse de sınırlarımızın farkına varıp gerçekliğimize dönmemiz daha yararlı olacaktır. Yani sınırlarımızın farkına varıp, sınırlılığımızı kabul ederek narsisistlikten uzaklaşıp gerçek insanlar oluruz (Lowen, 2013).

Narsisistin, kendisinin önemli olduğuna ilişkin büyüklük duyguları mevcuttur. Bu duygudan dolayı narsisistler, kendisinin özel insan olduğuna ve özel haklarla

donatıldığına inanırlar. Benlik saygıları kırılğan olduğu için de eleştirilme ve yenilgiye, ya büyük bir kızgınlıkla ya da depresyonla tepki verebilirler (Koroğlu ve Bayraktar, 2007).

Narsisistler kendi gerçek kimliklerini saklamak için dış görünüşlerine daha çok dikkat ederler. Gerçek kimliklerini saklayan dış görünüşleri dışında bir de Nemiah (1961), narsisistlerin gerçekçi olmayan büyük hedefleri olduğuna dikkat çeker. Bu yüzden başarısızlığa ya da kendilerine atfedilebilecek bir kusura karşı tahammülsüz olduklarını ifade etmektedir (akt. Akhtar ve Thompson, 1982; akt. Atay, 2010). Miller (2006) kudretli olma çabasında olan narsisistinde, bunalımlarla ezilen narsistin de kendisini zannedildiği gibi gerçekten sevemediğini dile getirmektedir. Narsisistin sahte benliğine yani gerçekçi olmayan imgesine beslediği abartılı hayranlığın aslında hem başkalarını hem de kendisini sevmesini engellediğini söylemektedir. Crompton'a (2010) göre de narsisistlerin sergiledikleri kendilerini beğenme davranışı tamamen farkında oldukları süslü bir yapmacıklıktır ve esasında asıl ihtiyaçlar olan güzel görünmekten ziyade kendilerini sevebilmektir.

Narsisizm Kültürü

Narsisizm hakkında farklı tanımlamalar yapılmakla birlikte bu alanda çalışmaları bulunan birçok kişi narsisizmi hem psikolojik hem de kültürel durum açısından değerlendirmektedir.

Twenge ve Campbell'a göre günümüz dünyasında narsisizm, psikiyatrik bir hastalıktan daha farklı çağrışımlar yapmakta olup psiko-kültürel bir rahatsızlığı andırmaktadır (Twenge ve Campbell, 2010). Narsisistik kişilik özellikleri, geleneksel kabul edilen toplumlarda modern endüstri toplumlarına göre daha düşük düzeyde olma eğilimindedir. Batı dünyası gibi bireysel yaşam tarzı ve bireysel hazzı vurgulayan toplumlarda yaşayan bireylerde ise narsisistik kişilik özelliklerinin daha yüksek seviyede göze çarpması narsisistik kültürün varlığıyla örtüşmektedir (Tschanz, Morf ve Turner, 1998).

Narsisizm, kültürel düzeyde çevreye nasıl bir zarar vereceğine aldırmadan yaşam standardını yükseltme uğruna insani değerleri hiçe saymak olarak görülebilir. Kar ve güç elde etmek için doğal çevreye zarar veren bir toplum, esasında insani ihtiyaçlar hususunda ki duyarsızlığını açık etmiş olur. Böyle bir toplumda maddeci

anlayış büyük bir ivme ile hızlanıp yaygınlaşarak hayatta yükselmenin ölçüsü haline alır. Yaşam standartları bilgelikten daha önemli bir mertebeye yerleştirildiğinde, şöhret haysiyetten daha çok hayranlık uyandırdığında, başarılı olmak özsaygıdan daha prestijli hale geldiğinde, imgeyi fazlasıyla öne çıkaran ve narsisistik olarak değerlendirilebilecek bir kültür meydana gelmiş olur (Lowen, 2013).

Narsisizm kavramı değerlendirilirken salt olarak narsisizmin yalnızca klinik temelleri değil, patolojik ile normallik arasındaki seyri de akılda tutulur. Bundan dolayı basmakalıp bir tanı koymaktan ziyade bu seyir göz önünde bulundurularak son zamanlarda yaşanan toplumsal farklılaşmaların psikolojik yönü de anlaşılmış olur. Narsisizm günümüz dünyasında problemler ve kaygılarla başa çıkmanın en iyi yollarından birini temsil ediyor olacak ki günümüzde hâkim olan toplumsal beklentilerde herkeste az ya da çok var olan narsisistik eğilimleri ortaya çıkarmakta (Lasch, 2006). Kızıltan'a göre de; ayırt edici olmak ve fark edilmek, mezun olunan okul, yemek yenilen ve eğlenilen mekân, kullanılan araba, giyilen blue jean, güzel, göz alıcı, genç ve zarif görünmek bu eğilimlerden bazılarıdır. Sanki bunlar yaşanıyorsa hakiki ilişkiler kurmaya, erdem sahibi olmaya ve kendini var hissedebilmek için artık kişinin kendini gerçekleştirme adeta ihtiyacı yokmuş gibi görülür. Çünkü insanlar ancak bu imgeler varsa birbirini önemsemekte ve birbiriyle ilgilenmektedir. Bundan olacak ki, neredeyse sistemin arzuladığı ve öne çıkardığı beğeni biçimi, insanların ilişki ve iletişimlerinin de kalıplarını oluşturmaktadır. Şöyle ki, aslında hepimizin var olan sistemle özdeşleşmiş ve iş birlikteliği yapan bir yönü var; sistemin ödüllendirdiği kişileri beğeniyor ve o niteliklere sahip insanlara özeniyor hatta âşık oluyoruz (Kızıltan, 2011).

Günümüz dünyasında insan, içinde var olduğu sistem tarafından önemsenmek ve göze girmek için sistemin kendisinden beklentilerini gerçekleştirmek zorunda hissediyor kendisini. Doğal olarak da bu durum bireyselliği ve bireysel başarıları daha da ön plana çıkarmayı salıqlıyor. Örneğin; Fromm (1999), kapitalizmin yükselişe geçmesi ile birlikte oluşan toplumsal değişim ve bunun sürüklediği rekabet ortamının bireycilik ilkesine daha fazla yol açtığını, bu sistemde var olmak isteyen her ferdin yüzme ya da batma zorunda kaldığını belirtir. Lasch'a (2006) göre böylesine rekabetin revaçta olduğu modern bir toplum yalnızca kendini gerçekleştirmeyi telkin

etmekle kalmayıp, büyüklenme arzularını depreştirip özendirerek ve ılımlı insani beklentilerin altını oyarak narsisistik dürtülerin hayata geçirilmesine sebep olmaktadır.

Toplumlarda ki ekonomik standartların bireye dikte ettiği yaşam biçimi, bireyin kişilik yapısının belirlenmesindeki asal etkenlerden biri haline gelmektedir. Bilindiği gibi içinde bulunduğu toplumun çekirdeği olan aile aracılığıyla bireyin kişiliği de kendiliğinden şekillenmektedir. Bireyin kişilik oluşumu aileden ya da toplumdan bağımsız değildir (Fromm, 1999). Örneğin; modern kabul edilen endüstri toplumlarında hayat, kazanca dönüştürülmesi zorunlu olan bir sermaye gibi görülmekte olduğu için bireyin hayatının bir anlam kazanması ancak başarmasına bağlı görülür. Aksi halde kişi bir beceriksiz olarak nitelenmekten korkar. Sonuçta insanın değeri, başarılı bulunmak ya da başka insanların ona dair kararları gibi dışsal faktörler tarafınca belirlenmiş ve nihayetinde insan kendisine, çevresine yabancılaşmış bir robot haline gelmiştir. Böylelikle insan artık kendi güçlerinin ve servetinin faal yaratıcısı durumunda olmayıp artık hayatını dış faktörlere bağlı bir biçimde tasarlayan bir birey haline gelmiştir (Fromm, 2004).

Narsisizmi körükleyen ya da teşvik eden tek etken tabii ki sadece ekonomik koşullar ya da sistemin beklentileri değildir. Twenge ve Campbell'e (2010) göre terbiye ve eğitim sistemi de narsisizmin büyümesine sebep olan bir etken olmakla birlikte narsisizmi körükleyen başka önemli bir etken de özellikle ünlüleri model alınabilecek insan olarak sunan medya programlarıdır. Çünkü medya programları; materyalist anlayış, aşırı rekabetçi olma, insanın kendisini teşhir etme arzusu ya da takıntısı, şöhret arayışı, insanları kendi istekleri doğrultusunda kullanma gibi narsisistik özelliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Twenge ve Campbell, 2010). Narsisizmi teşvik etme yollarından birisi de kazanmanın önemine dikkati çeken aşırı vurgudur. Bilindiği gibi kazanma ve başarmanın kayda değer en önemli şey olduğunu sürekli işleyen popüler bir anlayış var. Böyle kazanmak, en üst statüleri elde etmek, bir numara olabilmek için insani değerleri en düşük dereceye indirgeyen bir anlayış doğal olarak başka insanların duygularının önemsenmemesine neden olur (Lowen, 2013). Çünkü böylesine bir kazanma hedefi insanı hem kendi duygularından uzaklaştırır hem de başka insanların duygularına karşı duyarsızlaştırır.

Bir epidemi halinde yayılan narsisizmi teşvik eden tüm bu unsurlarda dahil, narsisizmin kaynağında iki temel kültürel düşünce vardır: Kendine hayranlığın çok

önemli olduğu ve kişinin kendini ifade ya da ispat etmesinin bir gereklilik olduğu düşüncesi. Narsisizm epidemisinin yayılmasını yavaşlatabilmek için bu değerlerin değiştirilmesi gereklidir (Twenge ve Campbell, 2012). Bu değerlerin değiştirilebilmesi içinde narsisizmi teşvik eden unsurlar yerine, ahlakı ve ahlaki olgunluğu ön plana çıkaran değerlerin topluma hakim kılınması önem arz etmektedir.

AHLAK

Ahlak; insanlık tarihinin, felsefenin ve neredeyse bütün bilim dallarının üzerinde durduğu, çok köklü bir geçmişe sahip olan konulardan birisidir. Bu konu üzerinde farklı bilim dallarından birçok kişi çalışmış, doğal olarak da ahlak kavramı ile ilgili çok farklı tanımlamalar yapılmıştır.

Erdem'e (2003) göre ahlak; bireyin toplum içerisinde ki davranışlarını, toplumla ilişkilerini düzenleme gayesiyle ortaya çıkmış olan ilkeler ve kuralların tümüdür. Aynı şekilde Aktan'a (2004) göre de ahlak; var olan toplumsal yaşam alanında içinde bulunulan toplumun örf, adet, toplumsal değer yargıları, norm ve kurallarla oluşmuş olan sistem bütünüdür. Kuçuradi'ye (2003) göre bu sistem, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinde neyi yapıp neyden kaçınmaları gerektiği, iyi olan veya da kötü olanın ne olduğunun bilindiği, yazılı olmayan toplumsal normlardan oluşur.

Ahlak insanların toplum içinde ve birbirleriyle olan iletişimlerinde uymaları önemli olan manevi kaideleri içerse de yazılı bir normu olmadığı için yaptırımcı gücü kişinin kendi vicdanıdır. Kişi, tutum ve davranışlarının doğru ya da yanlışlığını, olumluluğunu yada olumsuzluğunu vicdanına göre değerlendirir (Aydın, 2003). Ahlak aslında sadece insanların tutum, davranış ve ilişkilerinin nasıl olmasıyla ilgili ölçüler koymakla kalmaz ve kişilere toplumsal açıdan davranışlarını düzenleme noktasında sorumluluklar da yükler (Dursun, 2011). Sorumluluk yüklediğine göre ahlakın, insana ve topluma bakan yönüyle yaptırım gücü vardır (Ural, 1998). İçinde yaşanılan toplumun ahlaki değerleri, zihnen ve vicdanen bizlere neyin yasak veya nelere uyulması gerektiğini öğretmektedir. Bundan dolayı ahlak, yaptırım gücü olan ve doğal olarak yönelimlerimizi belirleyen bir etki olarak karşımıza çıkar.

Ahlak çoğu zaman toplumsal açıdan bir denge unsuru olarak karşımıza çıkar. Toplumda ve insanda ahlâkın olması tabiatın bir kanunudur (Güngör, 1995). Çünkü toplumun huzur içinde ve birlikte yaşaması ahlaki kanunların varlığını gerektirmektedir.

Ahlaki gelişim ile ilgili çalışmalar incelendiğinde ve bu çalışmaların tarihsel seyrine bakıldığında, bu konunun filozof ve din adamları tarafından daha fazla incelendiği görülmektedir. Ancak, psikoloji biliminin gelişme kaydetmesiyle birlikte ahlak, bir öğrenme ve gelişme konusu şeklinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Ahlak konusu üzerinde önemle duran psikologların bir çoğu ahlaki gelişimi, her biri önceki evreleri özünde barındırmakla birlikte önceki evreden ayrılan ve daha üst evrelere ulaşarak basamaklar halinde ilerleyen bir olgu olarak belirtmişler ve farklı farklı kuramlar oluşturmuşlardır (Aydın, 2003). Bunlardan en fazla dikkat çekenleri, psikoanalitik kuram, davranışçı ve sosyal bilişsel kuram ve bilişsel gelişim olarak nitelendirilen kuramlardır.

Psikoanalitik kuram bağlamında ahlaki olgunluk; sürekli haz arayışında olan id ile kişilikteki vicdani yöne ağırlık veren ve id'in arzularını baskılamaya çalışan süper ego arasındaki dengeyi sağlama gayretinde olan egonun çabasıyla gelişmektedir (Freud, 2001). Çocuğun kişilik yapısında ahlaki gelişim, süper egonun yani üst benliğin gelişmesiyle oluşmaktadır. Süper egonu beş yaşları dolaylarında oluştuğu ifade edilmektedir (Aydın, 2003). Freud, kendine özgü bir ahlak gelişim kuramı ortaya koymamıştır. Ancak, kişiliğin geliştiği bebeklik ve çocukluk evrelerinde ki ilişkilerin bireylerde kalıcı izler bıraktığını belirtmiştir. Freud, çocukta ki kişilik yapısının gelişmesinde ve ahlaki gelişimde, ilk ve en önemli otorite kaynağının anne babalar olduğunu söyler. (Aydın, 2003). Ayrıca, ahlak gelişimini Freud, bireyin süper egosuyla hareket etmesi ve ebeveyn yasaklarını kanıksaması sürecinden ibaret görmektedir (Özeri, 2004).

Erik Erikson da, psikanalitik kavramlar bağlamında ahlaki gelişimin seyrini inceleyen bir başka kuramcıdır. Erikson, ahlaki gelişimin çok küçük yaşlarda başlayıp yetişkinliğin ilk evrelerine kadar süregeldiğini belirtmiştir (Çileli, 1981). Erikson, girişimcilik ve suçluluk evresi adını verdiği 3–6 yaş arası dönem itibariyle çocuğa toplumsal değer ve kuralların aktarıldığını, çocukta süper egonun geliştiğini belirtir. Çocuk bu yaş aralığında toplumun kendisini onaylaması için, bilinçli veya bilinçsiz olarak ulaşılması istenen hedeflere yönelir. Çocuk, bu yaş aralığında toplumsal kuralların ne olduğunu öğrenirken, beraberinde “yasak ve ayıplar” hakkında da bilgi sahibi olmaya başlamaktadır (Özeri, 2004).

Davranışçı ve sosyal bilişsel kuramcılar, ahlaki olgunluğun bireyin öğrenmeleri ile ilgili olduğunu belirtirler. Bu öğrenmelerin; taklit etme, ödül, ceza ve model alma şeklinde edinildiğini ifade ederler (Çileli, 1981). Sosyal bilişsel kuram, kazanılan ahlaki davranışın bilişsel süreçlerin etkin hale getirilip canlandırılmasıyla ve davranış sonrası oluşabilecek muhtemel sonuçların değerlendirilmesiyle öğrenildiğini varsaymaktadır (Bandura, 2001). Bandura ve McDonald, 5-11 yaş aralığında bulunan çocuklarla yaptıkları bir deneysel araştırmada, çocukların ahlaki yargılarının değişip değişmemesinde ailelerin nasıl bir etkisi olduğunu incelemiştir. Araştırma sonucunda; ebeveynlerin desteklediği, onayladığı durumlar ya da desteklemediği, onaylamadığı durumlara göre çocuklarda ki ahlaki yargılarda değişiklikler bulunmuştur. Bunun dışında, yetişkinin desteği ve varlığı hissedilmediğinde, sosyal ödüllerinde çocuğun dünyasında değişikliğe neden olmadığını ifade etmişlerdir. Ancak, çocukların ahlaki yargılarının yetişkinlerce onaylaması ya da desteklemesi halinde, çocukların değerlendirmelerinin de değiştiği sonucuna ulaşmışlardır (Berkovitz, 1964).

Bandura'ya göre, öğrenilen davranışlar incelendiğinde, birey hem çevresel faktörlerden etkilenmekte hem de çevresini etkilemektedir (Bandura, 2000). Sosyal öğrenme yaklaşımı, çevresel faktörlerce şekillenen davranışlarla ilgilenirken, bireyin düşünce ve duygu yönünü göz ardı etmektedir. Çevrenin birey üzerinde hissettirdiği baskılar, pekiştirmeler ya da cezalar vicdan gelişimini etkileyen ve yönlendiren hususlar olarak görülür. Çocuğun ahlaki gelişiminde sosyal çevresinin, hem model olma ve taklit açısından hem de ödül ve ceza sisteminin işlevi açısından mühim bir yere sahip olduğu belirtilmektedir. Ahlaki davranış, toplumun sosyal düzenine uyum sağlama olarak düşünülmektedir (Kutub, 1992).

Bilişsel gelişim yaklaşımını benimseyen psikologlar, ahlaki akıl yürütme ile karar verme hususunun üzerinde özellikle durmuşlar ve çocuğun yaşı ilerledikçe bunların nasıl değiştiği, bu değişimlere hangi etkenlerin neden olduğu ile ilgili bilgi toplamışlardır (Gander ve Gardiner, 1998). Bilişsel gelişim yaklaşımı bağlamında ahlaki gelişim ve olgunluk, Piaget'ye göre kurallara itaat edilmediğinde cezanın bahis mevzu olduğu dışa bağlı olunan dönemden, kuralların eleştirilebileceği ya da değiştirilebileceğine inanılan özerk ahlaki dönem diye nitelendirilen döneme doğru birbirini takip eden evreler halinde gerçekleşmektedir (Piaget, 2004). Piaget'e çocuktaki

bilişsel gelişim ve arkadaş çevresi ile olan sosyal etkileşim çerçevesinde ahlaki gelişimin gerçekleştiğini belirtmiştir (Gökçek, 2007, s. 15).

Piaget gibi Lawrence Kohlberg de, ahlak gelişiminin dönemsel ve bilişsel gelişim düzeyine paralel olarak geliştiğini belirtmiştir. Piaget'in ahlaki gelişimi iki dönemde incelemiştir. Kohlberg ise altı evreden oluşan üç büyük düzey kapsamında ele almıştır (Erden, 1997). Kohlberg, bu üç düzeyden her bir düzeyin, diğer iki düzeyle bağlantı halinde olduğunu, belli bir sıra düzeninde oluştuğunu ve her evrenin niteliğinin bir önceki evreden farklı olduğunu belirtmiştir. Her düzey, bir sonraki düzeye geçmeden önce başlamalı ve çocuk tarafından özümsemelidir (Aydın, 2003).

Kohlberg, Piaget gibi ahlaki gelişim evrelerini belirlerken, ahlaki değerlendirmeler yapılabilmesini sağlayacak hikâyelerden yararlanmıştır. Farklı yaş ve sosyo-ekonomik düzeyde bulunan bireylere hikâyeler verilir ve bu hikâyelerde anlatılan sorunun üstesinden gelme noktasında birey, bir ikilem ile karşı karşıya bırakılır. Burada önemli olan, problemin nasıl üstesinden gelindiği değil, problemi çözerken ki akıl yürütmesi ve nasıl davranması gerektiğine dönük mantıksal çıkarsama dayanaklarıdır (Aydın, 2003). Bu şekilde, kopya çeken bir öğrencinin kopya çekmesine ilişkin nedeni, ya da bir başka kişinin yalan söylemenin neden kötü bir davranış olduğuna ilişkin düşünceleri, kişinin hangi ahlaki gelişim evresinde bulunduğunu ortaya koymaktadır (Erden, 1997).

Piaget çocukların ahlaki kuralları nasıl kazandıklarını incelemiştir. Kohlberg ise ilkesel ahlaki yargının ilerleme kaydetmesinde, çoğunluk olarak ergen ve yetişkinler üzerine çalışmalar yapmıştır (Aydın, 2003). Kohlberg, özellikle de adalet kavramı üzerinde durmuş ve ahlak gelişiminde evrensel kültürel değerlerin önemine değinmiş, ahlak ve ahlak gelişiminin kavramsal felsefesinin önemine vurgu yapmıştır (Sönmez, 1999).

Ahlaki Gelişim

Ahlaki gelişimle ilgili mevcut çalışmalar değerlendirildiğinde, bu konunun tarihsel süreç içerisinde en çok filozof ve din adamlarınca ilgi gördüğü dikkati çekmektedir (Aydın, 2003). Yunan filozoflarından Sokrates, Platon ve Aristo gibi kişiler, tüm insanların uymalarının sağlanabileceği, herkesçe kabul görebilecek ortak tutum ve davranışlar örüntüsü belirlemeye çalışmışlardır (Çileli, 1986). Böyle düşünülse

de alanda çalışan birçok çalışmacı ahlaki gelişimi farklı farklı tanımlama gereği duymuşlardır.

Onur'a (1991) göre ahlak gelişimi, 'çocukların tutum ve davranışlarının, doğruluk veya yanlışlığını kendilerinin değerlendirmesi ve kendi eylemlerini yönetmelerini sağlayan ilkelerin kazanılma sürecidir. Senemoğlu (2002) ahlak gelişimini, 'toplum değerlerine sorgusuz sualsiz uyum değil, toplumla etkin uyumu sağlayacak değerler sistemi meydana getirme olarak ifade etmektedir.

Hiç kimse doğuştan getirdiği bir ahlak yapısıyla dünyaya gelmez; ancak her bireyde gelişmeye müsait bir ahlaki istidat mevcuttur. Var olan ahlaki gelişim istidadı, Piaget ve Kohlberg gibi araştırmacıların belirttiği gibi, dışsal faktörlerce engellenmezse, kendi toplumsal sınırlarını da aşabilir. Hatta evrensel ahlak kurallarını içselleştirebilecek kadar gelişebilir. Öyleyse bu bilgiler ışığında, ahlak gelişiminin kalıtsal olmadığını, bireyin çevresi ve dış dünya ile etkileşimi sonucu ruhsal yapısında ki değişimlerle gelişip olgunluk kazandığını ifade edebiliriz (Hökelekli, 1998).

Kohlberg, bireyin ahlaki gelişiminin ortaya nasıl çıktığını araştırmış ve insanın ahlaki yargısının gelişmişliği ölçüsünde başkalarıyla etkileşiminin farklılaşacağını ileri sürmüştür (Çileli, 1986). Buna rağmen maalesef bugün, eğitim sisteminde değer ve ahlaki yargılar oluşturabilmekten yoksun bir eğitim ortamı bulunmaktadır. Bu durum aslında öylesine kötü bir boyuta gelmiştir ki, kişiliği ve ahlakı geliştirmeye engel olma yönünde gelişme kaydeden bir eğitim sistemi ortamı içinde yer almaktayız (Dilmaç, 1999). Ayrıca günümüz dünyasının teknolojik gelişmeleri de dünya görüşlerimizde, dünyaya bakışımızda ve manevi dinamiklerimizde birtakım değişikliklere neden olmaktadır. Teknolojik gelişmelerin hızı ve etkisi, sosyal gelişmeden daha fazla olduğunda insani ve doğal olarak ahlaki değerlerin tehlike altında olduğu söylenebilir. Gelişim sürecinde manevi dinamiklerimiz ile maddi değerlerimiz arasında sağlıklı bir uyum olması önem arz etmektedir. Ancak bu gerçekleştirilebilirse insani ve ahlaki değerleri kazanmak daha kolay hale gelecek ve sonuçta yaşadığımız toplumda yaşam standartlarımız daha sağlam bir temel üzerine oturacaktır (Güngör, 1995).

İnsanda ki ahlak ve kişilik gelişiminin büyük bir kısmının küçük yaşlarda olduğu bu alanda çalışan birçok uzman tarafından dile getirilmekte ve bu yaş grubu genelde 0-6 yaş civarı olarak belirtilmektedir. Bu ifadeler göz önünde

bulundurulduğunda, ahlaki gelişimin öncelikle ailede ve çok küçük yaşlarda başladığı görülmektedir. Bu yüzden aileler, Mobacoğlu'na (1998) göre çocuklarına kendi ahlaki ilkelerini ya da değer yargılarını dikte etmeden, baskı altına almadan ve zorlamadan, çocukların kişilik yapılarını da göz önünde bulundurup ona göre davranmalı ve çocuklarına saygı duymalıdır. Bu tutumlarıyla çocuklarını yetiştirdikleri saygı ve sevgi ortamında onların kendilerine özgü ahlaki değerler sistemi oluşturabilmelerini teşvik etmelidirler.

Ahlaki Olgunluk

Ahlaki olgunluk; ahlaki duygu, düşünce, davranış, tutum ve yargı gibi nitelikleri üzerinde toplama ve bu niteliklerin toplamı ile ahlaken zirvede olma halini ifade eder. Ahlaken olgun kabul edilen birey, güvenilir, sorumluluk sahibi, saygın, hakkaniyetli ve adil, özdenetim sahibi, empati kurabilen ve sevilen iyi insandır. Hatta bununda ötesinde yasa ve kuralları içselleştirip uyan iyi bir vatandaşdır. Ahlaki olgunluk kişinin duyguda, düşüncede, yargıda ve tutumda ortaya çıkabilecek ahlak dışı her türlü şeyin hemen farkına varılmasını sağlayan bir mükemmellik düzeyidir (Lickona, 1991).

Ahlaken olgun kabul edilen bireyler, istek, arzu, davranış açısından uyumlu bireylerdir. Ahlaki olgunluk, aslında ahlaki değerlerin özümsemesi, vicdanda yerleşip kökleşmesi ile ilgili bir durumdur. Bu kökleşme, kişi yalnız kaldığında bile, ahlaki değerlere aykırı davranmayı düşünmeyecek bir içselleştirir. Böyle kişiler, ahlak dışı hareket etmeyi insanlık onurunu yitirmek gibi tehlikeli görürler (Şengün, 2008). Ahlaki olgunluk bir başka yönden de, sağduyunun derinliği ve bireyin içsel tutarlılığınca belirlenir. Ahlaki değerleri bir tek duygu, düşünce, ahlaki yargı olarak özümsemek yeterli bulunmaz, ahlaki olarak olgun kabul edilmek için asıl beklenen o değerlerin eyleme dönüşmesidir (Fukuyama, 1992).

Ahlaki olgunluk; bilişsel yaklaşımçı psikologlar için, hakkaniyetli ve insafli ahlaki yargılar verebilme, psikoanalitik yaklaşımçı psikologlar için, dürtüleri kontrol edebilme ve bireyin kendi suçunu kabul edebilmesi, sosyal öğrenme yaklaşımçıları için ise doğru, adil ve dürüstçe yargılarda bulunabilmektir (Lickona, 1991).

Ahlaki olgunlukta zirveye doğru ilerleyişin nasıl gerçekleştiğini anlamak için Lawrence Kohlberg'in ahlaki yargılardaki gelişimi anlattığı kuramına bakmakta fayda var. Kohlberg (1969), 1. Düzey diye nitelendirdiği ilk basamağa gelenek öncesi düzey

adını vermiştir. Bu basamak bir diğer adıyla da toplumsal kurallardan önceki ahlak düzeyidir. Bu düzeyin birinci evresinde birey, cezaya maruz kalmamak için kurallara boyun eğerken, ikinci evresinde ödüllendirilmek içinde uyum sağlama davranışı gösterir (Kohlberg, 1969). Görüldüğü gibi bu düzeydeki ahlaki düşünce ve yargılar dış otoriteye bağlıdır. Kohlberg (1969), 2. Düzey nitelendirdiği bu basamağa ise geleneksel düzey adını vermiştir. Bu basamak bir diğer adıyla da toplumsal kurallara göre ahlak düzeyidir. Bu düzeyin birinci evresinde birey, başkalarının kınamasına maruz kalmamak için topluma uyum sağlarken, ikinci evresinde otoritenin ya da yetkililerin kendisini eleştirmesinden ve sorumluluklarının yerine getirmemenin verdiği suçluluktan kurtulmak için topluma uyum sağlar (Kohlberg, 1969). Görüldüğü gibi bu düzeydeki ahlaki düşünce ve yargıların altında yatan ana unsur kınanmak ya da suçlanmaktan kurtulmak için kurallara uyumdur. Kohlberg (1969), 3. Düzey nitelendirdiği basamağa ise geleneksel sonrası düzey adını vermiştir. Bu basamak bir diğer adıyla da toplumsal kuralların üstünde ahlak düzeyidir. Bu düzeyin birinci evresinde birey, kamunun yararı ya da arkadaşlarının saygısını kazanmak için ve böylece özsaygısını sürdürmek için, ikinci evresinde ise kendisinin seçtiği eşitlik, adalet, onur vb. gibi etik ilkelerle yol alır ve bunlara özünü kınamaktan kaçınmak amacıyla dikkat edilir (Kohlberg, 1969). Artık bu düzeyde ahlaki düşünceyi, yargıları ve davranışları, bireyin kendi vicdanı kontrol etmeye başlamaktadır. Bu düzeyde birey evrensel ahlaki ilkeleri benimsenmektedir.

Ahlaki olgunluk, sosyal, bilişsel, duygusal ve ilkesel gelişmelerle iç içe olan ve birbirinden ayrılamayan bir bağlılık gösterir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, ahlaki olgunluğu sağlayacak bir takım faktörler ortaya çıkmaktadır. Bu faktörler; ahlak birimi ile benlik bilinci, bilişsel yetenekleri kullanma, duygusal kaynakları kullanma, sosyal beceri yönlerini kullanma, ilkeleri kullanma, başka insanlara saygılı olma ve bir hedefe dönük amaç duygusu geliştirmedir. Bu faktörlerden ilk olarak ifade edilen ahlak birimi, bir şeye karar verip bu kararı uygulamaya dönük harekete geçebilme yetisi anlamına gelir. Ahlak birimi, başkalarının iyiliği için harekete geçilmesi gerektiğinin bilincinde olma halidir. Bireyin kendisini tanıması ve başkalarını olumsuz yönde etkilemeyen davranışlarla hareket etmesi ahlaki olgunluğu önemli bir esastır. Ahlak olgunluk düzeyi yüksek olanlar, başkalarının dünya görüşleri ve yaşayış biçimleri açısından tehdit unsuru olmadan onlarla sağlıklı iletişim kurabilen insanlardır. Ahlak olgunluk açısından son faktör ise, hayatta hedefe ulaşmak için geliştirilen amaç duygusunun

olmasıdır (Mathieson, 2003). Maslow ve Rogers'a göre bu amaç, bireyin kendini gerçekleştirme olarak ortaya çıkmaktadır (Aydın, 2003).

Ahlak: Aile, Eğitim ve Çevre İlişkisi

İnsanın kişiliğini oluşturan davranışların önemli bir kısmı aile ortamında kazanılır. Çocuklar, çok küçük yaşlardan itibaren anne-babaları gibi davranmaya, onlar gibi hareket etmeye, onlar gibi tepki vermeye ve taklit yoluyla onlara benzemeye çalışırlar. Çocuklar aile ortamında sadece davranış kalıplarını öğrenmekle kalmaz, toplum tarafından kabul gören ya da hoş karşılanmayan tutum ve davranışların neler olduğunu da kavramaya başlarlar. Bu yüzden, aile ortamında anne-babalar, çocukların ilk eğitimcileri ve öğretmenleri konumundadırlar.

Birey için ilk toplumsal çevre olması yönünden, ailenin çocuk üstündeki tesiri oldukça fazla görülür (Şahin, 2005). Bu yüzden aileler, çocuklarına baskı yapmadan ve onları zorlamadan, kendi değer yargılarını zorla onlara dikte etmeden, onları kendi bireysel özgünlükleri içinde değerlendirip, kendi özgür iradeleri ile özgün bir değerler sistemi oluşturmalarına izin vermelidirler (Mobacoğlu, 1998). Ancak bu şekilde her birey özgür olur ve özgün ahlaki davranışlar geliştirebilir. Çünkü baskıyla kazanılan davranışların ahlaki olduğunu söylemek doğru olmaz. Aydın'da (2003) bu konuya değinmiş, ahlaki davranışın sevgi, adalet ya da cesaretle yapılması gerektiğini; eğer bunlardan yoksunsa davranışların ya bir baskı, ya haksızlık veya da bir korkuyla yapılacağını dile getirmiş, bu durumda da yapılan davranışa ahlaki demenin doğru olamayacağını belirtmiştir.

Geçmişten bugüne dek aile yaşantımıza baktığımızda, geleneksel ataerkil aile yapımızın ahlaki değerler kazanımında mühim bir fonksiyonu yerine getirdiği görülmektedir. Aile yapımız, hem anne-babaların model olması noktasında hem disiplin anlayışımızda hem de değerlerin nesilden nesile aktarılıp özümsemesinde aracı olmuş ve eğitici rol oynamıştır. Ancak günümüz dünyasında yaşanan değişimler kültürümüzü de etkilemiş, aile yapısında da ister istemez dönüşümlere, değişimlere sebep olmuştur. Bu değişimlerden en fazla etkilenen de çocuklar olmuştur. (Sevinç, 2006). Doğal olarak, yaşanan bu kültürel ve çevresel değişimler bireylerin ahlak anlayışına da yansımıştır.

Çevre kavramı kullanılırken ilk önce akla gelen, bireyin dünyaya geldiği ve doğup büyüdüğü ev, mahallesi, yaşadığı yer ve burada etkileşim halinde olduğu

insanlardır (Aydın, 2003). Ancak günümüzde bu durum değişmeye başlamış, teknolojik iletişim araçları birey için tüm dünyayı yeni bir çevre haline getirmeye başlamıştır. İnsan artık, yalnızca ailesi, okulu ya da yaşadığı şehirle değil, global bir köy halini alan tüm dünyayla ve yaşanan olaylarla etkileşim halindedir. Dünyada herhangi bir yerde üretilen bilgi ya da düşünce anında bir başkasına ulaşabilmekte ve kişi büyük oranda bunun etki alanına girebilmektedir. Birey, faydalı veya zararlı olabilecek bu etkilenme ile çevresindeki ya da dış dünyadaki bilgi ve davranışların manyetik tesiri altında kalabilmektedir (Keskinoglu, 2008).

Çocuğun sosyalleşmesine katkı sağlayan ailesi ve çevresi ile birlikte, onu toplumsal hayata hazırlayan en önemli kurumlardan biride hiç şüphesiz okuldur. Okul, düzenli, planlı ve sistemli bir eğitim veren kurum olmakla birlikte o aynı zamanda çocuk için, ilk defa tanıştığı bir çevredir. Günümüzde okul, yaşadığımız dünyada ki değişimlerin de farkına varıp, çocukları ihtiyaçları olan becerilerle donatmak ve hayata katılmalarına yardımcı olmak zorundadır (Yavuzer, 1990).

İyi ve ahlaken olgun bireyler yetiştirmek, eğitimin en önemli amaçları arasındadır. Ahlak eğitiminde ise gaye; özgür, dışsal etkilerden sıyrılmış, vicdani kararlar verip, vicdani yargıda bulunan ve ona göre davranan bireyler yetiştirebilmektir (Kaya, 1993). İnsanların iyi bir ahlaka ve eğitime kendiliğinden sahip olamayacağı bilinmektedir. Toplumların geleceğinin, ahlak sahibi, iyi yetişmiş insanlara bağlı olduğu da bilinen bir realitedir. Bu bağlamda, eğitim ortamının bireyin gelişmesine katkı sağlayacak, uygun ahlaki kararlar alabilmesini ve davranışlar sergilemesini sağlayacak değerler ve becerilerle örüntülenmesi, okulların temel hedefleri arasında bulunmaktadır (Ekşi, 2003).

Eğitim ile ahlaklı yetişme ya da ahlaklı olma arasında, bilinen sıkı bir ilişki mevcuttur. Eğitimsiz ahlak düşünülemez. İnsanların ahlaki olgunluk düzeylerinde ki fark da ancak eğitim yolu ile kapatılabilir. Eğitimin son amacı, ahlak sahibi fertler yetiştirmek olmalıdır. Ancak burada, fertlerin ahlaki gelişmişlik düzeylerini bilmek çok önemlidir. Eğer eğitimciler bunu bilirlerse, verecekleri eğitimi bu duruma göre yapılandırabilirler (Aydın, 2003). Eğitim psikologları yaptıkları çalışmalarla, bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişimleri açısından bireyleri incelemiş, hangi düzeyde, kime neyin, nasıl kazandırılacağı üzerinde durmuşlardır. Bundan ötürü birey merkezli yaklaşımın, ahlak eğitimi açısından çok faydalı olacağını söyleyebiliriz (Cebeci, 1996).

Günümüzde ahlak eğitimi ile ilgili farklı birçok yaklaşım gelişmiştir. Örneğin kendisi İngiltereli bir eğitimci olan John Wilson, ahlak eğitimine başlı başına bir konu olarak yaklaşılması gerektiğini, herhangi bir programın alt başlığı ya da yan ürünü gibi bakılmaması gerektiğini belirtmiştir. Wilson'a göre ahlak eğitiminin amacı; çocukların akılcı bir yöntem yoluyla ahlaki kararlar alabilmesi ve özgün cümleler yazabilmesini sağlayacak ahlaki bağımsızlığın kazanılmasını sağlamaktır (Çileli, 1986).

Kohlberg ahlak eğitiminin amacını; gelişmenin bir sonraki basamağının uyarıcısı olarak belirtmekte (Kazancı, 1989, s. 67) ve ahlakta üst seviyelere ulaşabilmek için imkan hazırlama olarak görmektedir. Buna imkân tanıyacak eğitim programı, belirli toplumsal değerlerin aktarıcısı olmamalı, bireysel akıl yürütmeyi sağlayabilecek süreçleri harekete geçirmelidir. (Çileli, 1986, s. 111).

Eğitim, yaşanan ve yaşanması muhtemel soyut olayları, ahlaki ilkeleri, çocukların kavrayabilmeleri için onların gözlerinde canlandırabilmelerine imkan sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır. Örneğin; kaybolmuş bir cüzdanı bulduğunda sahibine teslim eden bir kişinin yaptığı davranışın doğru ve ahlaki bir davranış olduğunu ifade ettikten sonra, cüzdan sahibinin eğer cüzdanını veya parasını bulamaması halinde yaşayacağı durumların tartışılması, “bir başkasının olana el uzatmamalısınız” gibi nasihatlerden çok daha etkilidir (Erdem ve Akman, 1995). Öğrenilen bilgiler davranışa dönüşmediği müddetçe eğitim süreçlerinin faydalı olduğu söylenemez. Dolayısıyla, çocuğun kazanımlarının davranışa dönüşmesine katkı sağlamak öğretmenlerin görevidir. (Dewey, 1985). Bu bilgiler, çocuğun davranış kazanımında öğretmenin katkısının önemini vurgulamaktadır. Ancak çocuk, öğretmenden sadece bilişsel yönüyle değil, duyuşsal yönüyle de etkilenmektedir. Çünkü, öğrenciler öğretmenlerini örnek almakta ve birçok zaman öğretmenlerinin tutum, davranış ve kişiliğinden etkilenebilmektedir. İşte bu noktada öğretmenin, kişilik yapısı ve ahlaki olgunluğu önem kazanmaktadır.

Ahlaki Olgunluk ve Narsisizm

Ahlaki olgunluk ve narsisizmle ilgili araştırmalar incelendiğinde, ikisinin birbiri ile ilişkisini inceleyen çalışmalara rastlanmamaktadır. Bununla beraber, narsisizm ile ahlaki olgunluğun doğası gereği, aralarında ilişki olacaksa bu ilişkinin pozitif yönde olması da beklenen bir durum değildir. Çünkü Kernberg, Masterson, Campell ve Foster

gibi bazı araştırmacılar narsisistlerle ilgili Şunları ifade ederler: Narsisistler başkalarını sevmeyi bir yetersizlik olarak görerek daha az kişilerarası ilişkilerde bulunurlar. Bazı kuramcılara göre narsisistlerin belli özellikleri vardır; narsisistler başkalarından hayranlık beklerler, kısa bir sürede olsa yakınlarını idealize ederler, eleştiriye tahammül edemez, etrafındakilere karşı empati gösteremez ve onlar için çok az endişelenir ya da onların g c s z durumundan yararlanmak için hazırda beklerler (Kernberg, 1974; Masterson, 1988, Campell ve Foster, 2002). Bu ifadelerle açıklanan bir narsisistin ahlaken olgun olabilmesi pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla narsisizmle ahlaki olgunluk arasında ilişkinin negatif yönde olması daha beklenen bir durumdur. Yapılan literatür taramalarında narsisizmle ahlaki olgunluğun birbiri ile ilişkisini inceleyen araştırmalara rastlanmasa da bunları farklı farklı değişkenlerle ve demografik özelliklerle inceleyen birçok araştırma bulunmaktadır.

Ahlaki olgunluğu farklı değişkenler ve demografik özelliklerle inceleyen bazı araştırmalar Őoyledir:

Çekin (2013),  retmen adaylarının ahlaki olgunluk düzeylerini incelemiştir. Yapılan  alışma sonucunda  retmen adaylarının yüksek ahlaki olgunluk düzeyine sahip olduğu, cinsiyet değişkeni bu düzey üzerinde anlamlı bir farklılaşma oluşturmazken, bölüm değişkeninin anlamlı bir fark oluşturduğu tespit edilmiştir.

Yeşilkayalı (2014), ebeveynlerin  ocuk hakları konusundaki tutumları ile ilköğretim  ğrencilerinin ahlaki olgunluk ve hoşgörü eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre: ilköğretim 7. sınıf  ğrencilerinin ahlaki olgunlukları cinsiyete göre karşılaştırıldığında sevgi boyutunda; okulların sosyo-ekonomik düzeyine göre karşılaştırıldığında, i  huzur, şiddetten kaçınma davranışı ve doğru davranış boyutlarında farklılaşmaktadır. İlk retim  ğrencilerinin ahlaki olgunlukları ile ebeveynlerin  ocuk hakları tutumları arasında çeşitli alt boyutlarda farklılaşmak üzere, doğrusal yönlü, zayıf ilişkiler bulunmaktadır. Dikkat çeken noktalardan biri, ebeveyn  ocuk hakları tutumlarının tüm boyutları ile, çocukların ahlaki olgunluklarının i  huzur ve sevgi boyutlarında kesişmesidir. İlk retim  ğrencilerinin ahlaki olgunlukları ile ebeveynlerin  ocuk hakları tutumları arasında ilişki, öğrencilerin öğrenim gördüğü okulun sosyo-ekonomik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Bu ilişkinin en az görüldüğü grup, üst sosyo-ekonomik düzeydeki devlet okullarıdır.

Seyrek (2014), akademik personelin ahlaki olgunluk düzeyleri ile duyarlık durumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 423 akademisyenle gerçekleştirilen araştırma sonucunda ahlaki olgunluk düzeyi ile duyarlık durumu arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ve bu ilişkinin duyarlık ölçeğinin merhamet, duygudaşlık, anlayış ve insani alt boyutlarına göre değiştiği bulunmuştur.

Kardaş (2013), 6. sınıf öğrencilerinin demokratik tutumları ile ahlâkî olgunluk seviyeleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin ahlaki olgunluk düzeyleri ile demokratik tutumları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Bakioğlu (2013), üniversite öğrencilerinin kültürlerarası tolerans düzeyleri ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ayrıca üniversite öğrencilerinin kültürlerarası tolerans düzeyleri ile ahlaki olgunluk düzeyleri öğrenim gördükleri fakülte, sınıf düzeyleri, bölüm, yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aylık gelirleri ve politik görüşlerine göre farklılaşp farklılaşmadığı incelemiştir. Araştırmanın sonucunda; üniversite öğrencilerinin kültürlerarası tolerans düzeyleri ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasında pozitif anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin kültürlerarası tolerans düzeylerinde cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, kardeş sayısı, baba eğitim düzeyi ve gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Üniversite öğrencilerinin kültürlerarası tolerans düzeylerinde öğrenim gördükleri fakülte, bölüm, anne eğitim düzeyi ve politik görüşlerine göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri cinsiyet, yaş, öğrenim gördükleri fakülte, bölüm, sınıf düzeyi, kardeş sayısı, anne-baba öğrenim düzeyi, gelir düzeyi ve politik görüşlerine göre anlamlı bir farklılık gözlenmiştir.

Yüksel (2012), ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin karakter eğitimi yetkinlik inançları ile ahlaki olgunluk düzeylerini ve bu iki durum arasındaki ilişkinin boyutunu incelemiştir. Araştırma sonucuna göre, ilköğretim öğretmenlerinin ahlaki olgunluk düzeylerinin yüksek çıktığı görülmüştür. Öğretmenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinin cinsiyet ve branş değişkenine göre farklılık göstermediği; mesleki kıdem, medeni durum, çocuk sayısı ve mezuniyet durum değişkenlerine göre ise anlamlı farklılık gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bulgular, 20 yıl ve üzeri öğretmenlerin; evli öğretmenlerin; çocuk sayısı 2-3 olan öğretmenlerin ve ön lisans mezunu öğretmenlerin

daha yüksek düzeyde ahlaki olgunluğa sahip olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlardan hareketle yaşça büyük olan, evli olan, çocuğu olan öğretmenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Karakter eğitimi yetkinlik duygusu ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkiye bakıldığında; karakter eğitimi yetkinlik inancı yüksek olan öğretmenin ahlaki olgunluk düzeyi de yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Demir (2008), Adalet ve Saygı Karakter Eğitim Programı'nın öğrencilerin ahlaki olgunluk düzeylerine etkisini araştırmıştır. Araştırma bulgularına göre, Karakter Eğitimi Programı'nın ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyinin gelişmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şengün (2008) önce, lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerini etkileyen faktörleri teorik olarak incelemiş ve bu faktörler ile ahlaki olgunluk arasında nasıl bir ilişki olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Sonra da, lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerini betimsel açıdan tespit etmeye çalışmış ve bu düzeyleri etkilediği düşünülen bazı kişisel değişkenler ile lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri arasında önemli bir ilişkinin olup olmadığını incelemiştir. Teorik inceleme neticesinde, biyolojik faktörler -kalıtım ve çevre, bedensel gelişim, devimsel gelişim, cinsiyet, zeka- ve psikolojik faktörler -nefis, yeti/meleke, özdeşleşme, empati, vicdan/ahlaki bilinç, düşünce, yargı, inanç, irade, hoşgörü- ile sosyal faktörlerin -aile, akran ve arkadaş çevresi, kitle iletişim araçları, ekonomi, kültür, din, eğitim- lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerinin nitelik ve niceliklerini belirlemede etkili ve önemli faktörler oldukları sonucuna varılmıştır. Alan araştırması neticesinde ise, cinsiyet, lise türü, akademik başarı, yerleşim yeri, anne-baba tutumu, anne öğrenim düzeyi, anne mesleği, ailenin ekonomik düzeyi ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerini etkileyen önemli faktörler oldukları sonucuna varılmıştır.

Aydın (2008), Yardımseverlik ve Sorumluluk Karakter Eğitim Programı'nın uygulanma etkililiği, öğrencilerin ahlaki karakter düzeylerine göre tespit etmeye çalışmıştır. Araştırma bulguları neticesinde, Karakter Eğitimi Programı'nın ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyinin gelişmesinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Dilmaç (1999), ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi vermiş ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile bu programın etkililiğini sınamıştır. İnsani Değerler Eğitiminden elde edilen bulgular ışığında, bu programın ilköğretime giden çocukların ahlaki olgunluk düzeyinin gelişmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Ahlaki olgunluk gibi narsisizmi de farklı değişkenler ve demografik özelliklerle inceleyen araştırmalardan bazıları da şöyledir:

Timuroğlu ve İşcan (2008), işyerinde narsisizm ve iş tatmini ilişkisini araştırmış, araştırmada yöneticilerin narsistik eğilimlere büyük ölçüde sahip oldukları ve iş tatmini düzeyleri oldukça düşük olduğu tespit edilmiş. Sonuç olarak narsistlerin işlerinde iş tatminsizliği eğilimi gösterdikleri belirlenmiştir.

Temel (2008), algılanan sosyal problem çözme, narsisizm, benlik saygısı ve cinsiyetin lise öğrencilerinin saldırgan davranışlarını yordamadaki rolünü incelemiştir. Araştırma sonuçları, Türk ergenlerinde, cinsiyet, narsisizm, düşüncesiz/dikkatsiz yaklaşım, probleme olumsuz yaklaşım ve akılcı problem çözmenin fiziksel saldırganlıkla anlamlı derecede ilişkili olduğunu, benlik saygısı ile kaçınmacı yaklaşımın ise anlamlı derecede ilişkili olmadığını göstermiştir. Ayrıca, probleme olumsuz yaklaşma, narsizm, düşüncesiz/dikkatsiz yaklaşım ve cinsiyetin öfkeyle anlamlı derecede ilişkili olduğu, ancak benlik saygısı, akılcı problem çözme ile kaçınmacı yaklaşımın öfkeyle anlamlı düzeyde ilişkili olmadığı bulunmuştur.

Ayan (2010); narsisizmin uyumlu ve uyumsuz boyutlarının, ilişki ağı kurma yeteneği ile uluslararasılaşma tutumu arasındaki olası ilişkideki rolünü incelemiştir. Çalışma kapsamında, seçilen narsisizm boyutlarının söz konusu ilişki üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı saptanmıştır.

Kiraz (2011), eğitim fakültesi öğrencilerinin empatik eğilimleri ile narsistik kişilik özelliklerini değişik açılardan incelemiş, narsistik kişilik özelliklerinin cinsiyet, baba eğitim düzeyi, katılımcıların okudukları bölüm, anne babanın hayatta olup olmama ve algılanan gelir düzeyi değişkenlerine göre bir farklılık göstermediğini bulmuştur.

Schoenleber ve diğ. (2011), “paralel sendromlar: narsisizmin iki boyutu ve suçla karışan bireylerde psikopatik kişilik özellikleri” ile ilgili yaptıkları araştırma da suçla

karışan bireylerin psikopati özelliklerine paralellik gösterebilecek narsisizm boyutlarını incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, gösterişli ve kırılğan narsisizm psikopati özellikleri ile farklı ilişkiler sergilemiştir. Gösterişli narsisizm, psikopatinin kişilerarası özelliği ile pozitif yönde ilişkili iken, kırılğan narsisizm psikopatinin yaşam tarzı yönü ile pozitif ilişki halindedir. Mevcut psikopati araştırması ile paralellik gösteren kırılğan narsisizm, gösterişli narsisizm ile kıyaslandığında kendine ve diğerlerine yönelik saldırganlık ile daha yüksek düzeyde özdeşleşmiştir. Bununla birlikte, gösterişli narsisizm manüpülatif ve hilekar kişilerarası stil ve nedensiz saldırganlık ve belirgin sosyal işlev bozukluğu ile özdeşleşmiştir.

Tazegül (2013), bayan badmintoncuların benlik saygısı ve narsisizm düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemiş, sporcuların narsisizm skorları ve benlik saygıları arasında olumlu yönde orta düzeyde bir ilişki ve skorcuların narsisizm skorları arttıkça benlik saygılarında bir artış olduğu belirlenmiştir.

Amirigargari (2013), narsistik kişilik ve kadına yönelik şiddet ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bireylerin öfke ölçeğinden aldığı puan arttıkça, Narsistik Kişilik Envanterinden aldığı puanında arttığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra bireylerin Aile İçi Şiddet Ölçeğinden aldığı puan arttıkça, Narsistik Kişilik Envanterinden aldığı puanın da arttığı anlaşılmıştır. Yapılan araştırmanın sonucu olarak kadına yönelik şiddet, narsistik kişilik ve saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Yumuşak (2013), üniversite öğrencilerinin flört şiddetine yönelik tutumları ile toplumsal cinsiyetçilik tutumları ve narsisistik kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ayrıca üniversite öğrencilerinin flört şiddetine yönelik tutumları, toplumsal cinsiyetçilik tutum düzeyleri ve narsisistik kişilik özelliklerinin; cinsiyet, öğrenim gördükleri fakülte, flört ilişki durumu, flört ilişkisinde şiddete maruz kalma ve flört ilişkisinde şiddete başvurma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Araştırmanın sonucunda; üniversite öğrencilerinin narsisistik kişilik özellikleri ile flört şiddetine ilişkin tutumları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin narsisistik kişilik özelliklerinde demografik değişkenlere (cinsiyet, öğrenim gördükleri fakülte, flört ilişki durumu, flört döneminde şiddete maruz kalma ve flört döneminde şiddete başvurma) göre anlamlı bir farklılık gözlemlenmiştir.

Küsgülü (2014), üniversite öğrencilerinin mutluluk, umut ve narsisist kişilik özellikleri araştırmış ve üniversite öğrencilerinin mutluluk, umut ve narsisizm düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ayrıca araştırmada üniversite öğrencilerinin mutluluk ve umut düzeyleri ile narsisist kişilik özelliklerinin çeşitli demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre üniversite öğrencilerinin narsisist kişilik özelliği ile mutluluk arasında ise pozitif yönde anlamlı fakat zayıf bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca üniversite öğrencilerinin, demografik değişkenlerden cinsiyet değişkenine göre narsisizm düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Demografik değişkenlerden olan, algıladıkları anne baba tutumlarına göre öğrencilerin narsisist kişilik özelliklerinin alt boyutu olan hak iddia etme özelliklerinin anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir.

Doğaner (2014), üniversite öğrencilerinin, narsistik kişilik eğilimleri ile benlik saygıları, ilişki doyumu ve ilişki bağlanımları arasındaki ilişkileri ve farklılıkları romantik ilişkiler bağlamında incelemiştir. Araştırma sonucunda, narsistik kişilik eğilimi ile hem ilişki doyumu hem de ilişki bağlanımı arasında orta düzeyde ve olumsuz yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Narsisizm üç boyuta ayrılmıştır: Normal narsisizme sahip olanlar, sınırda olanlar ve narsistik kişilik bozukluğuna yakın olanlar. Bu üç grubun bağımsız değişkenlerle olan durumuna bakıldığında, narsistik kişilik bozukluğuna yakın olanlar ile normal narsisizme sahip kişilerin ilişki doyumu ve ilişki bağlanımları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. Ayrıca, narsistik kişilik bozukluğuna yakın olanlarla, sınırda olanların ve normal narsisizme sahip olanların ilişki bağlanımları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır. İkili gruplar halinde karşılaştırıldıklarında ise; normal narsisizme sahip olanlar ile sınırda olanların ilişki bağlanımları ve normal narsisizme sahip olanlar ile narsistik kişilik bozukluğuna yakın olanların ilişki bağlanımları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır. Ancak, sınırda olanlar ve narsistik kişilik bozukluğuna yakın olanların ilişki bağlanımları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur.

Orhan (2014), narsisizm etiyojisi ve dindarlıkla ilişkisi konulu çalışma yapmıştır. Araştırma sonucunda narsisistik eğilimlerle; ibadet düzeyi, annenin ve babanın sosyal ve ekonomik dayanışması ve annenin ibadet gerçekleştiriyor oluşu, dindarlığın davranış ve biliş boyutu arasında ters yönde bir ilişki söz konusu iken, dini dış-güdümlü yaşıyor olma, olumsuz ebeveyn figürleri, ailede dahi çocuk rolü oynama,

ebeveynin aşırı övgüsü, çocuğun ailede otorite rolü üstlenmesi, ebeveynin çocuğunun istisnai yetenek ve becerileri olduğuna yönelik inancı, sınır koymayıp fazlaca şefkatli davranan ebeveyn tutumları, alkol, sigara kullanımı ve üst sosyo-ekonomik düzeye sahip olma ile örneklemin narsisizm düzeyi arasında aynı yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Akar (2014), Psikolojik Danışma ve Rehberlik ile Psikoloji programı öğrencilerinin empatik ve narsisistik kişilik eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve empatik ve narsisistik kişilik eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelemesini yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin empatik ve narsisistik eğilimleri algılanan aile tutumlarına göre farklılaşmaktadır. Öğrencilerin empatik ve narsisistik eğilimleri anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılaşmaktadır. Öğrencilerin empatik eğilimleri ve narsisistik eğilimleri ile sosyal medya kullanımları arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken sosyal medya kullanım sıklığına bağlı olarak farklılık gösterdiği sonucu bulunmuştur. Ayrıca erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre narsisistik eğilimlerinin daha yüksek olduğu sonucu bulunmuştur. Öğrencilerin empati ve narsisizm puanları ile devam ettiği program arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucu bulunmuştur. Öğrencilerinin empatik ve narsisistik eğilimlerinin yaşa bağlı olarak farklılık göstermediği sonucu bulunmuştur. Öğrencilerin empatik eğilimleri ve narsisistik eğilimleri ile medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Öğrencilerin narsistik kişilik envanteri puanları ve empati puanları ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Bozkuş (2014), narsisizmin dışavurum biçimleri (açık ve örtük narsisizm) ile evlilik uyumu arasındaki ilişkide reddedilme duyarlılığının, benliğe ve eşe yönelik olumlu yanılsamaların aracı etkilerini test etmeyi amaçlamıştır. Bulgular, örtük narsisizmin reddedilme duyarlılığını pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Örtük narsisizm, ideal eş ölçütüne göre tanımlanan eşe yönelik olumlu yanılsamayı negatif yönde yordarken, ideal eş ölçütüne göre tanımlanan olumlu yanılsama evlilik uyumunu pozitif yönde yordamaktadır.

Shaun ve diğ. (2014) tarafından “Twitter ve Facebook: narsisizmin farklı sosyal medya platformlarının kullanımı ve güdülerdeki rolü” ile ilgili çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada narsisizm ve aktif sosyal medya (Facebook ve Twitter) kullanımı incelenmiştir. Narsisizm ve sosyal medya kullanımı ilişkisine sosyal medya

kullanımının nedenleri de dahil edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; narsisistler tweet etmeyi tercih bir yöntem haline getirdiği yönündedir ve üniversite örnekleminde narsisizm ve aktif facebook kullanımı arasında doğrudan ya da dolaylı bir ilişki bulunmamıştır.

Özdemir (2014); narsisizm, algılanan aile tutumları, romantik ilişkiler ve cinsellik arasındaki bağlantıların incelemiştir. Ayrıca, demografik bilgilerin (cinsiyet, ilişki doyumu gibi) narsisizm, algılanan aile tutumları, romantik ilişkiler ve cinsellik üzerinde bir etkisi olup olmadığını belirlemeye çalışmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, narsisizm ile romantik ilişkiler ve cinsellik arasında kısmi olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Altun (2015), üniversitede okuyan öğrencilerin dindarlık ve narsisizm ilişkisini bazı bağımsız değişkenler açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda; üniversitede okuyan öğrencilerin cinsiyet, yaş, mezun oldukları lise türleri, ailelerinin sosyo-ekonomik ve anne-baba hayatta olma durumları değişkenlerine göre dindarlık ile narsisizm eğilim düzeyleri açısından istatistiksel anlamda anlamlı bir fark tespit edilememiş, ancak okudukları okul fakülte, yüksekokul ya da meslek yüksekokulu, yaşamlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri yer, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu değişkenleri bakımından dindarlık eğilim puanları açısından anlamlı, narsisizm eğilim puanları açısından anlamlı olmayan bir ilişki tespit edilmiştir.

Koşan (2015); üniversite öğrencilerinin Facebook'a yoğun katılımı ve kişilik yapısı ile psikolojik durumlarını incelemiştir. Ayrıca, öğrencilerin narsisizm ve saldırganlık düzeylerinin Facebook'taki davranış örüntüleri ile çeşitli demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini tespit etmeye çalışmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde; ailelerinin aylık gelir düzeyi yüksek olan katılımcıların narsisizm toplam, narsisizm otorite, narsisizm sömürücülük ve narsisizm üstünlük düzeyleri; ailelerinin aylık geliri düşük olanlardan yüksek olduğu tespit edilmiştir. Facebook arkadaş sayısı fazla olan katılımcıların narsisizm toplam, narsisizm teşhircilik ve narsisizm üstünlük puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Narsisizm toplam puanı üzerinde en fazla etki eden değişkenin "başarılarımı Facebook'ta paylaşırım" cevabının olduğu belirlenmiştir. Araştırmada genel olarak katılımcıların Facebook davranışlarının narsisizm ve saldırganlık üzerinde etkili olduğu

görülmüştür. Ayrıca demografik değişkenlerin bir kısmının narsisizmle ilişkili olduğu belirlenmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada, öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasında ilişki olup olmadığı ve öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ve ahlaki olgunluk düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bundan dolayı araştırma ilişkisel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Karasar'a göre tarama modelleri; var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. İlişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2005).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılında Orta Karadeniz Bölgesi'nde bir üniversitenin Eğitim Fakültesinde öğrenim gören öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırma, ulaşılabilen 298 kız ve 138 erkek olmak üzere toplam 436 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışma grubunu oluşturan öğrencilere ulaşmak için kolayda örnekleme yoluna gidilmiştir. Örneklem belirlenirken evreni, özellikleri açısından en iyi biçimde temsil etmesine gayret edilmiştir. Büyüköztürk'e göre kolayda örnekleme yönteminde zaman, para ve işgücü kaybını önlemek temel amaçtır; ancak veri olarak zengin bilgi toplamak zordur. Araştırmacının kolayda örneklemedeki amacı, ihtiyaç duyulan büyüklükte bir gruba ulaşana kadar örneklemini oluşturmak ve ulaşılabilen örneklem üzerinde çalışmaya başlamaktır (Büyüköztürk, 2007).

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının cinsiyet, eğitim aldığı bölüm, sınıf düzeyi, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, anne-babanın hayatta olup olmaması,

anne-baba evli yada boşanmış olması, ailenin manevi desteği (ilgi, sevgi, saygı vb.), günlük olarak bilgisayar-internet veya sosyal medyada geçirilen zaman, kitap okuma sıklığı ve genellikle okunan kitap türüne göre dağılımlarını gösteren betimsel istatistik sonuçları aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 1’de, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının cinsiyete göre dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Kız	298	68.3
Erkek	138	31.7
Toplam	436	100

Tablo 1 incelendiğinde kızlar (N=266) örneklemin % 68.3’ünü oluştururken, erkekler % 31.7’sini oluşturmaktadır.

Tablo 2’de, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının eğitim alınan bölüme göre dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Eğitim Alınan Bölüme Göre Dağılımları

Eğitim Alınan Bölüm	N	%
Türkçe Öğretmenliği	69	15.8
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	40	9.4
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	59	13.5
Sınıf Öğretmenliği	132	30.2
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri	55	12.6
Fen Bilgisi Öğretmenliği	81	18.5
Toplam	436	100

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarından Türkçe Öğretmenliğinde eğitim alanlar (N=69) örneklemin % 15.8’ini, Sosyal Bilgiler Öğretmenliğinde eğitim alanlar (N=40) örneklemin % 9.4’ünü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünde eğitim alanlar (N=59) örneklemin % 13.5’ini, Sınıf

Öğretmenliğinde eğitim alanlar (N=132) örneklemin % 30.2'sini, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri bölümünde eğitim alanlar (N=55) örneklemin % 12.6'sını ve Fen Bilgisi Öğretmenliğinde eğitim alanlar (N=81) örneklemin % 18.5'ini oluşturmaktadır.

Tablo 3'te, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının sınıf düzeyine göre dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Sınıf Düzeyi	N	%
1. Sınıf	232	53.2
4. Sınıf	204	46.8
Toplam	436	100

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarının sınıf düzeyi dağılımlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. 1. Sınıf (N=232) örneklemin % 53.2'sini oluştururken, 4. Sınıf % 46.8'ini oluşturmaktadır.

Tablo 4'te, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının anne eğitim düzeyine göre dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Anne Eğitim Düzeyine Göre Dağılımları

Anne Eğitim Düzeyi	N	%
Okur Yazar Değil	54	12.3
Okur Yazar	27	6.1
İlkokul	235	53.8
Ortaokul	61	13.9
Lise	41	9.4
Ön Lisans	7	1.9
Lisans	11	2.6
Toplam	436	100

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarından annesi okur yazar olmayanlar (N=54) örneklemin % 12.3'ünü, okur yazar olanlar (N=27) örneklemin % 6.1'ini, ilkokul mezunu olanlar (N=235) örneklemin % 53.8'ini, ortaokul mezunu olanlar (N=61) örneklemin % 13.9'unu, lise mezunu olanlar (N=41) örneklemin % 9.4'ünü, ön lisans mezunu olanlar (N=7) örneklemin % 1.9'unu ve lisans mezunu olanlar (N=11) örneklemin % 2.6'sını oluşturmaktadır.

Tablo 5'te, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının baba eğitim düzeyine göre dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 5. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Baba Eğitim Düzeyine Göre Dağılımları

Baba Eğitim Düzeyi	N	%
Okur Yazar Değil	10	2.3
Okur Yazar	10	2.3
İlkokul	166	38
Ortaokul	103	23.5
Lise	76	17.5
Ön Lisans	20	4.7
Lisans	51	11.7
Toplam	436	100

Tablo 5 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarından babası okur yazar olmayanlar (N=10) örneklemin % 2.3'ünü, okur yazar olanlar (N=10) örneklemin % 2.3'ünü, ilkokul mezunu olanlar (N=166) örneklemin % 38'ini, ortaokul mezunu olanlar (N=103) örneklemin % 23.5'ini, lise mezunu olanlar (N=76) örneklemin % 17.5'ini, ön lisans mezunu olanlar (N=20) örneklemin % 4.7'sini ve lisans mezunu olanlar (N=51) örneklemin % 11.7'sini oluşturmaktadır.

Tablo 6'da, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının anne babanın hayatta olup olmamasına göre dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 6. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Anne-Babanın Hayatta Olup Olmamasına Göre Dağılımları

Anne Baba	N	%
Anne Baba Sağ	416	95.5
Anne Vefat, Baba Sağ	1	0.2
Anne Sağ, Baba Vefat	14	3.2
İkisi de Vefat	5	1.1
Toplam	436	100

Tablo 6 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarından anne babası sağ olanlar (N=416) örneklemin % 95.5'ini, annesi vefat eden-babası sağ olanlar (N=1) örneklemin % 0.2'sini, annesi sağ olan-babası vefat edenler (N=14) örneklemin % 3.2'sini, anne-baba ikisi de vefat edenler (N=5) örneklemin % 1.'ini oluşturmaktadır.

Tablo 7'de, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının anne babanın evli ya da boşanmış olma durumuna göre dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 7. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Anne-Babanın Evli ya da Boşanmış Olma Durumuna Göre Dağılımları

Anne Baba	N	%
Birlikteler	390	93.7
Ayrılar	26	6.3
Toplam	416	100

Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarından anne babası birlikte olanlar (N=390) örneklemin % 93.7'sini, anne babası ayrı olanlar (N=26) örneklemin % 6.3'ünü oluşturmaktadır. Anne ya da babası veya da her ikisi vefat etmiş olanlar tabloya dahil edilmemiştir.

Tablo 8'de, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının, ailenin manevi desteğine (ilgi, sevgi, saygı vb.) "evet" ya da "hayır" cevabı verme durumlarına göre dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 8. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Ailenin Manevi Desteğine (İlgi, Sevgi, Saygı vb.) “Evet” ya da “Hayır” Cevabı Verme Durumlarına Göre Dağılımları

Manevi Destek	N	%
Evet	413	94.7
Hayır	20	5.3
Toplam	436	100

Tablo 8 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarından ailenin manevi desteğine “evet” diyenler (N=413) örneklemin % 94.7’sini, ailenin manevi desteğine “hayır” diyenler (N=20) örneklemin % 5.3’ünü oluşturmaktadır.

Tablo 9’da, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirdikleri zamana göre dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 9. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Günlük Olarak Bilgisayar, İnternet veya Sosyal Medyada Geçirdikleri Zamana Göre Dağılımları

Geçirilen Zaman	N	%
0-2 Saat	199	45.7
2-4 Saat	158	36.3
4-6 Saat	54	12.4
6-8 Saat	9	2.2
8-10 Saat	16	3.3
Toplam	436	100

Tablo 9 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylardan, günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirdikleri zamana 0-2 saat diyenler (N=199) örneklemin % 45.7’sini, 2-4 saat diyenler (N=158) örneklemin % 36.3’ünü, 4-6 saat diyenler (N=54) örneklemin % 12.4’ünü, 6-8 saat diyenler (N=9) örneklemin % 2.2’sini, 8-10 saat diyenler (N=16) örneklemin % 3.3’ünü oluşturmaktadır.

Tablo 10’da, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının kitap okuma sıklığına göre dağılımları verilmiştir.

Tablo 10. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Kitap Okuma Sıklığına Göre Dağılımları

Kitap Okuma Sıklığı	N	%
Ayda Bir Tane	166	38.1
Ayda Birden Çok	101	23.1
İki Ayda Bir Tane	54	12.4
Üç Ayda Bir Tane	33	7.5
Altı Ayda Bir Tane	16	3.7
Yılda Bir Tane	30	7
Neredeyse Hiç Okumam	36	8.2
Toplam	436	100

Tablo 10 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarından, kitap okuma sıklığına ayda bir tane okurum diyenler (N=166) örneklemin % 38.1'ini, ayda birden çok diyenler (N=101) örneklemin % 23.1'ini, iki ayda bir tane diyenler (N=54) örneklemin % 12.4'ünü, üç ayda bir tane diyenler (N=33) örneklemin % 7.5'ini, altı ayda bir tane diyenler (N=16) örneklemin % 3.7'sini, yılda bir tane diyenler (N=30) örneklemin % 7'sini ve neredeyse hiç kitap okumam diyenler (N=36) örneklemin % 8.2'sini oluşturmaktadır.

Tablo 11'de, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının genellikle okunan kitap türüne göre dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 11. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Genellikle Okudukları Kitap Türüne Göre Dağılımları

Kitap Türü	N	%
Roman	283	64.1
Tarih	44	10
Edebiyat-Şiir	20	4.6
Bilim	10	2.3
Psikoloji	21	4.9
Kişisel Gelişim	18	4.4
Din	24	5.8
Diğer	16	3.9
Toplam	436	100

Tablo 11 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarından, genellikle okunan kitap türüne “roman” diyenler (N=283) örneklemin % 64.1’ini, “tarih” diyenler (N=44) örneklemin % 10’unu, “edebiyat-şiir” diyenler (N=20) örneklemin % 4.6’sını, “bilim” diyenler (N=10) örneklemin % 2.3’ünü, “psikoloji” diyenler (N=21) örneklemin % 4.9’unu, “kişisel gelişim” diyenler (N=18) örneklemin % 4.4’ünü ve “din” diyenler (N=24) örneklemin % 5.8’ini ve “diğer” diyenler (N=16) örneklemin % 3.9’unu oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan verileri toplamak için üç ölçme aracı kullanılmıştır. Birincisi araştırmacı tarafından oluşturulan “Kişisel Bilgi Formu” dur. İkinci ölçme aracı, öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özelliklerini ölçmek amacıyla Kızıltan (2000) tarafından Türkçeye uyarlanan “Narsisistik Kişilik Envanteri” dir. Üçüncü ölçme aracı, Şengün ve Kaya (2007) tarafından geliştirilen “Ahlaki Olgunluk Ölçeği” dir.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada kullanılan kişisel bilgi formu, öğretmen adaylarının çeşitli değişkenlere göre durumlarını belirlemek için araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bu formda; cinsiyet, eğitim alınan bölüm, sınıf düzeyi, anne-babanın evli ya da boşanmış olması, ailenin manevi desteği (ilgi, sevgi, saygı vb.), günlük olarak bilgisayar-internet veya sosyal medyada geçirilen zaman, kitap okuma sıklığı ve genellikle okunan kitap türü gibi soruları içeren sekiz madde bulunmaktadır.

Narsisistik Kişilik Envanteri

1979 yılında Dr. Robert Raskin ve Dr. H.C.S. Hall tarafından geliştirilen ve daha sonra Dr. Raskin ve Dr. Howard Terry (1988) ile bugün ki şeklini alan NPI (Narcissistic Personality Inventory), 2000 yılında Kızıltan tarafından Narcissistic Personality Inventory (NPI) Ölçeğinin Türkçe Formu Dil Eşdeğerliliği, Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışmaları adı altında çalışılmış ve bu çalışmaya da “Narsisistik Kişilik Envanteri” adı verilmiştir. NKE’nin güvenilirlik çalışmaları, iç tutarlılık ve test-tekrar test çalışmaları ile gerçekleştirilmiştir. İç tutarlılık çalışması, üniversite öğrencileri üzerinden yapılmış (N=339); item-total korelasyonu ve Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı saptanmıştır. NKE’yi meydana getiren 40 madde arasında, 14. maddenin düşük korelasyona sahip

olmasının (.008) saptanması üzerine bu madde ölçekten çıkarılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda da 12., 13., 17., 28. ve 35. maddelerin faktör yapısına uygun olmadıklarının saptanması sonucu bu maddeler de ölçekten çıkarılmıştır. Diğer maddelerin item-total korelasyonları .14 ile .50 arasında değişmektedir ($p < .01$). Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .84 olarak bulunmuştur. Bu sayı, maddelerin karşılıklı korelasyonlarının yüksek olduğunu ve ölçeğin kendi içinde homojen ve tutarlı olduğu sonucunu ortaya koymaktadır (Kızıltan, 2000). Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 34, en düşük puan ise 0'dır. 1, 2, 3, 6, 8, 11, 12, 13, 14, 16, 21, 24, 25, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 36, 37, 38 ve 39. maddeleri "A" şıkkı olarak işaretleyenler "1" narsistik puan, diğer maddeleri de "B" şıkkı olarak işaretleyenler yine "1" narsistik puan elde etmektedir. Toplam NKE puanı narsistik yanıtların toplamına eşittir.

Ahlaki Olgunluk Ölçeği

Araştırma da kullanılan "Ahlaki Olgunluk Ölçeği" bireylerin ahlaki olgunluk düzeylerini ölçmek amacıyla Şengün ve Kaya (2008) tarafından geliştirilmiş, 66 maddeden oluşan bir ölçektir. Ölçeğin, Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0.93 olarak saptanmıştır. Bu sonuç, ölçeğin güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

"Ahlaki Olgunluk Ölçeği" beşli dereceli likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki maddelerin seçenekleri "Evet Her Zaman, Çoğu Zaman, Ara Sıra, Çok Nadir ve Hayır Hiçbir Zaman" şeklindedir. Ölçeğe verilen yanıtların puanlanmasında "Evet, Her Zaman" 5 puan, "Çoğu Zaman" 4 puan, "Ara Sıra" 3 puan, "Çok Nadir" 2 puan ve "Hayır, Hiçbir Zaman" seçeneğine 1 puan verilmiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan $66 \times 5 = 330$ iken; en düşük puan ise $66 \times 1 = 66$ 'dır. Ölçekten alınabilecek ortalama puan $66 \times 3 = 198$ 'dir. Araştırmadaki bu değer altındaki puanlar düşük ahlaki olgunluk seviyesini, bu değer üstündeki puanlar ise yüksek ahlaki olgunluk seviyesini gösterdiği kabul edilmiştir. Ölçeğin 52 maddesi olumlu, 14 maddesi ise olumsuz olarak ifade edilmiştir. Olumsuz maddelerde puanlama ters yönden yapılmaktadır. Olumsuz olan maddeler; 4, 7, 15, 16, 17, 18, 29, 33, 37, 38, 45, 62, 65, 66'dır.

Verilerin Toplanması

Veriler toplanırken araştırmacı örnekleme oluşturan katılımcılara araştırmanın amacı, ölçekler ve gönüllülük ilkesi hakkında bilgi vermiştir. Güvenirliği sağlayabilmek amacıyla katılımcılardan ölçeklerin üzerine isim yazmamaları istenmiştir. Araştırmanın

problemlerine yanıt bulmak amacıyla kişisel bilgi formu ve ölçeklerden oluşan paket, araştırmacı tarafından 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılı bahar döneminde, bir üniversitenin Eğitim Fakültesinde; Türkçe Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Sınıf Öğretmenliği, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri, Fen Bilgisi Öğretmenliği bölümlerinde öğrenim gören 298 kız ve 138 erkek olmak üzere toplam 436 öğretmen adayına uygulanmış ve ölçeklerin yanıtlama süresi yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin toplanmasından sonra, Kişisel Bilgi Formu, Narsisistik Kişilik Envanteri (NKE) ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği (AOÖ) ile toplanan verilerin işlenmesi ve yorumlanması için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 21.0 programı kullanılmıştır. Ham veriler öncelikle bu programa aktarılmış ve analize hazır hale getirilmiştir. Daha sonra SPSS programı kullanılarak analizler yapılmıştır.

Araştırmanın birinci sorusu olan “Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” sorusunun cevabını verebilmek için korelasyon analizi uygulanmıştır.

Araştırmanın ikinci sorusu olan “Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ve ahlaki olgunluk düzeyleri cinsiyet, eğitim alınan bölüm, sınıf düzeyi, anne-babanın evli ya da boşanmış olma durumları, algılanan manevi aile desteği, günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirilen zaman, kitap okuma sıklığı ve genellikle okunan kitap türüne göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” sorusunun cevabını verebilmek için *t*-testi ve tek yönlü varyans (ANOVA) analizi yapılmıştır. Gruplar arasında anlamlı fark varsa, hangi grupların anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek için de LSD testi kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın temel amacı ve bu amaç bağlamında belirlenen araştırma soruları çerçevesinde uygulanan analizler ve bunlara ait bulgular özetlenmiştir. Araştırma sorularına yönelik analiz ve bulgular sıra ile verilmiştir.

Araştırma verilerini analize başlamadan önce, bu çalışma için öngörülen parametrik test analizlerinin yapılabilmesi, verilerin normal dağılım ve doğrusallık varsayımlarını karşılayıp karşılamadığının test edilebilmesi için, basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri hesaplanmış olup sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 12. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri Puanları ile Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Normallik Değerleri

	N	$\bar{X}$	Ss	Çarpıklık	Basıklık
Narsisistik Kişilik	436	12.30	5.61	.269	-.395
Ahlaki Olgunluk	436	282.52	23.74	-.348	-.361

Tablo 12 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarının Narsistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeğinden aldıkları puanların çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında olduğu ve normal dağılım özelliği gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna göre parametrik testlerin yapılmasının uygun olduğunu söylemek doğru olur. Yapılan analizler sonucunda, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının Narsistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeğinden aldıkları puanların normallik ve doğrusallık varsayımlarını karşıladığı tespit edilmiştir.

Problem 1: “*Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?*”.

Bu ilişkiyi test etmek amacıyla korelasyon testi uygulanmış olup sonuçlar tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri Puanları ile Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanları Arasında ki Korelasyon Değeri

Değişkenler	Narsisistik Kişilik	Ahlaki Olgunluk
Narsisistik Kişilik	1	
Ahlaki Olgunluk	-.14*	1

*p<.01

Tablo 13 incelendiğinde öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanları ve ahlaki olgunluk ölçeği puanları arasında düzeyinde negatif bir ilişki bulunmuştur (-.14; p<.01). Buna göre öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanları arttıkça narsisistik kişilik envanteri puanları azalmaktadır.

Problem 2: “Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ve ahlaki olgunluk düzeyleri; cinsiyet, eğitim alınan bölüm, sınıf düzeyi, anne-babanın evli ya da boşanmış olma durumları, algılanan manevi aile desteği, günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirilen zaman, kitap okuma sıklığı ve genellikle okunan kitap türüne göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?”.

Araştırmanın bu problemlerine yönelik *t*-testi ve tek yönlü varyans (ANOVA) analizi yapılmış ve bulgular tablolar şeklinde aşağıda verilerek açıklanmıştır.

Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri ve ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının cinsiyet değişkenine göre incelenmesi

Tablo 14. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre *t*-testi Sonuçları

	Grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	<i>t</i>	<i>P</i>
Narsisistik Kişilik	Kız	298	12.40	5.97	434	-.72	.48
	Erkek	138	12.83	5.57			
Ahlaki Olgunluk	Kız	298	283.29	27.24	434	2.95	.00*
	Erkek	138	275.17	25.46			

*p<.01

Tablo 14’te görüldüğü gibi yapılan *t* testinde narsisistik kişilik envanteri puanlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma görülememiştir ($t=-.72$, $p>.05$). Kızların narsisistik kişilik envanteri puanları ($\bar{X}=12.40$, $Ss=5.97$) ile erkeklerin

narsisistik kişilik envanteri puanları ($\bar{X}$ =12.83, Ss =5.57) birbirine oldukça yakındır. Ancak ahlaki olgunluk ölçeği puanlarında Tablo 14'e göre cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür ($t=2.95$, $p>.05$). Kızların ahlaki olgunluk ölçeği puanları ($\bar{X}$ =283.29, Ss =27.24), erkeklerin ahlaki olgunluk ölçeği puanlarına göre ($\bar{X}$ =275.17, Ss =25.46) daha yüksektir.

Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri ve ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının eğitim aldıkları bölüm değişkenine göre incelenmesi

Tablo 15. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Eğitim Aldıkları Bölüm Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	p
Narsisistik Kişilik	Gruplar Arası	212.57	5	42.52	1.25	.29
	Gruplar İçi	14639.77	430	34.05		
	Toplam	14852.34	435			
Ahlaki Olgunluk	Gruplar Arası	6970.72	5	1394.15	1.95	.08
	Gruplar İçi	308365.58	430	717.13		
	Toplam	315336.30	435			

* $p>.05$

Tablo 15 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanları ($F=1.25$, $p=.29$) ve ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının ($F=1.95$, $p=.08$) eğitim aldıkları bölüm değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır.

Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri ve ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının sınıf değişkenine göre incelenmesi

Tablo 16. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre t-testi Sonuçları

	Grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	T	P
Narsisistik Kişilik	1. Sınıf	232	13.06	5.92	434	2.01	.045*
	4. Sınıf	204	11.94	5.70			
Ahlaki Olgunluk	1. Sınıf	232	279.60	27.49	434	-.92	.357
	4. Sınıf	204	281.99	26.26			

* $p<.05$

Tablo 16’da görüldüğü gibi yapılan t testinde narsisistik kişilik envanteri puanlarında sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık görülmüştür ($t=-2.01$, $p<.05$). 1. sınıfta okuyanların narsisistik kişilik envanteri puanları ($\bar{X}=13.06$, $Ss=5.92$), 4. sınıfta okuyarlardan ($\bar{X}=12.83$, $Ss=5.70$) daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Ahlaki olgunluk ölçeği puanlarında Tablo 16’ya göre sınıf değişkeni açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($t=-.92$, $p>.05$).

Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri ve ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının anne-baba evli ya da boşanmış olma durumuna göre incelenmesi

Tablo 17. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Anne-Baba Evli ya da Boşanmış Olma Durumuna Göre t -testi Sonuçları

	Grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	P
Narsisistik	Evliler	410	12.62	5.90	434	1.10	.27
	Kişilik	26	11.31	4.88			
Ahlaki Olgunluk	Evliler	410	280.97	26.68	434	.78	.43
	Boşandılar	26	276.73	30.88			

$P>.05$

Tablo 17’de görüldüğü gibi yapılan t testinde narsisistik kişilik envanteri puanları, anne-babanın evli ya da boşanmış olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t=1.10$, $p>.05$). Anne-babası evli olanların narsisistik kişilik envanteri puanları ($\bar{X}=12.62$, $Ss=5.90$) ile anne-babası boşanmış olanların narsisistik kişilik envanteri puanları ($\bar{X}=11.31$, $Ss=4.88$) birbirine yakındır.

Tablo 17’ye göre ahlaki olgunluk ölçeği puanlarında da anne-babanın evli ya da boşanmış olması durumu açısından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($t=.78$, $p>.05$). Anne-babası evli olanların ahlaki olgunluk ölçeği puanları ($\bar{X}=280.97$, $Ss=26.68$) ile anne-babası boşanmış olanların ahlaki olgunluk ölçeği puanları ($\bar{X}=276.73$, $Ss=30.88$) birbirine yakındır.

Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri ve ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının aileden görülen manevi destek (ilgi, sevgi, saygı vb.) durumuna göre incelenmesi

Tablo 18. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Aileden Görülen Manevi Destek (ilgi, sevgi, saygı vb.) Durumu Değişkenine Göre t-testi Sonuçları

	Grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	P
Narsisistik Kişilik	Evet	413	12.45	5.88	431	1.75	.08
	Hayır	20	14.80	5.05			
Ahlaki Olgunluk	Evet	413	281.40	26.45	431	2.24	.03*
	Hayır	20	267.60	34.05			

*p<.05

Tablo 18’de görüldüğü gibi yapılan *t* testinde narsisistik kişilik envanteri puanlarında, aileden görülen manevi destek (ilgi, sevgi, saygı vb.) değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($t=1.75$, $p>.05$). Aileden görülen manevi desteğe “evet” diyenlerin narsisistik kişilik envanteri puanları ($\bar{X}=12.45$, $Ss=5.88$) ile “hayır” diyenlerin narsisistik kişilik envanteri puanları ($\bar{X}=14.80$, $Ss=5.05$) birbirine yakındır.

Tablo 18’e göre ahlaki olgunluk ölçeği puanları aileden görülen manevi destek (ilgi, sevgi, saygı vb.) değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($t=2.24$, $p<.05$). Aileden görülen manevi desteğe “evet” diyenlerin ahlaki olgunluk ölçeği puanları ($\bar{X}=281.40$, $Ss=26.45$), “hayır” diyenlerin ahlaki olgunluk ölçeği puanlarından ($\bar{X}=267.60$, $Ss=34.05$) anlamlı düzeyde yüksektir.

Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri ve ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirilen zaman durumuna göre incelenmesi

Tablo 19. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Günlük Olarak Bilgisayar, İnternet veya Sosyal Medyada Geçirilen Zaman Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	P
Narsisistik Kişilik	Gruplar Arası	166.35	4	41.58	1.22	.30
	Gruplar İçi	14685.98	431	34.07		
	Toplam	14852.33	435			
Ahlaki Olgunluk	Gruplar Arası	8267.16	4	2066.79	2.90	.02*
	Gruplar İçi	307069.13	431	712.45		
	Toplam	315336.30	435			

*p<.05

Tablo 19 incelendiğinde öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanlarının günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirilen zaman değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir (F=1.22, p=.30).

Tablo 19 incelendiğinde öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının (F=2.90, p=.02) günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirilen zaman değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Hangi grupların farklılık gösterdiğini test etmek için yapılan LSD testinde, günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirilen zamana göre; 0-2 saat arası zaman geçiren grup ile 8-10 saat arası zaman geçiren grup arasında; 0-2 saat zaman geçiren grup lehine anlamlı farklılık görülmektedir. Ayrıca, 2-4 saat arası zaman geçiren grup - ile 4-6 saat ve 6-8 saat arası zaman geçiren grup arasında; 2-4 saat zaman geçiren grup lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri ve ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının kitap okuma sıklığına göre incelenmesi

Tablo 20. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Kitap Okuma Sıklığı Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	P
Narsisistik Kişilik	Gruplar Arası	126.56	6	21.094	.61	.72
	Gruplar İçi	14725.77	429	34.326		
	Toplam	14852.33	435			
Ahlaki Olgunluk	Gruplar Arası	16913.89	6	2818.982	4.05	.00**
	Gruplar İçi	298422.41	429	695.623		
	Toplam	315336.30	435			

**p<.01

Tablo 20 incelendiğinde öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanlarının, kitap okuma sıklığı değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermediği görülmektedir (F=.61, p=.72).

Tablo 20 incelendiğinde öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının kitap okuma sıklığı değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir (F=4.05, p=.00). Hangi grupların farklılık gösterdiğini test etmek için yapılan LSD testinde, kitap okuma sıklığına göre; ayda bir kitap okuyan grup ile iki ayda bir, üç ayda bir, altı ayda bir, yılda bir kitap okuyan ve neredeyse hiç kitap okumam diyen grup arasında; ayda bir kitap okuyan grup lehine anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Ayrıca, ayda birden fazla kitap okuyan grup ile üç ayda bir, altı ayda bir, yılda bir kitap okuyan ve neredeyse hiç kitap okumam diyen grup arasında; ayda birden fazla kitap okuyan grup lehine anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri ve ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının çoğunlukla okudukları kitap türüne göre incelenmesi

Tablo 21. Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Envanteri ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Genellikle Okudukları Kitap Türü Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	P
Narsisistik Kişilik	Gruplar Arası	745.24	7	106.46	3.23	.00**
	Gruplar İçi	14107.09	428	32.96		
	Toplam	14852.33	435			
Ahlaki Olgunluk	Gruplar Arası	9437.35	7	1348.19	1.88	.07
	Gruplar İçi	305898.94	428	714.71		
	Toplam	315336.30	435			

**p<.01

Tablo 21 incelendiğinde öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanlarının, genellikle okuduğu kitap türü değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır (F=3.23, p=.00). Hangi grupların farklılık gösterdiğini test etmek için yapılan LSD testinde, çoğunlukla okuduğu kitap türüne göre; genellikle roman türü kitap okuyan grup ile psikoloji, kişisel gelişim ve diğer seçeneğini işaretleyen grup arasında; psikoloji, kişisel gelişim ve diğer grubu lehine anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Ayrıca, genellikle dini kitap okuyan grup ile tarih, edebiyat-şiir, bilim, psikoloji, kişisel gelişim ve diğer seçeneğini işaretleyen grup arasında; tarih, edebiyat-şiir, bilim, psikoloji, kişisel gelişim ve diğer seçeneğini işaretleyen grup lehine anlamlı farklılık görülmektedir.

Tablo 21 incelendiğinde öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının, genellikle okuduğu kitap türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır (F=1.88, p=.07).

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırma sürecinde toplanan veriler üzerinde yapılan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgular, diğer araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılarak tartışılmış ve bu bağlamda değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Araştırma kapsamında, öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasında ilişki olup olmadığı ve öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ile ahlaki olgunluk düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi yapılmıştır. Bu bağlamda “öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” ve “Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ve ahlaki olgunluk düzeyleri; cinsiyet, eğitim alınan bölüm, sınıf düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi, anne-babanın hayatta olup olmaması, anne-babanın evli ya da boşanmış olması, ailenin manevi desteği (ilgi, sevgi, saygı vb.), günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirilen zaman, kitap okuma sıklığı ve genellikle okunan kitap türüne göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” sorularına yanıt aranmıştır.

Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanları ile ahlaki olgunluk ölçeği puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanları yükseldikçe narsisistik kişilik envanteri puanlarının azaldığını göstermektedir.

Kernberg, Masterson, Campell ve Foster gibi bazı araştırmacılar narsisistlerle ilgili şunları ifade ederler: Narsisistler başkalarını sevmeyi bir yetersizlik olarak görerek daha az kişilerarası ilişkilerde bulunurlar. Bazı kuramcılara göre narsisistlerin belli özellikleri vardır; narsisistler başkalarından hayranlık beklerler, kısa bir sürede olsa yakınlarını idealize ederler, eleştiriye tahammül edemez, etrafındakilere karşı empati gösteremez ve onlar için çok az endişelenir ya da onların güçsüz durumundan yararlanmak için hazırda beklerler (Kernberg, 1974; Masterson, 1988, Campbell ve Foster, 2002). Bu ifadelerle açıklanan bir narsisistin ahlaken olgun olabilmesi pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla narsisizmle ahlaki olgunluk arasında ilişkinin negatif yönde olması daha beklenen bir durumdur. Bu açıklamalar ile araştırma sonucu elde edilen bulgular tutarlılık göstermektedir. Narsisistik kişilik envanteri puanları ile ahlaki olgunluk ölçeği

puanları arasındaki negatif yönlü anlamlı ilişki; ahlaki olgunluk açısından yeterli olmayan bireylerin narsisistik eğilimlerinin arttığı sonucunu ortaya koymaktadır.

Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanlarında, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Kızların narsisistik kişilik envanteri puanları ile erkeklerin narsisistik kişilik envanteri puanları birbirine oldukça yakındır. Bu durum, kadınlarla erkekler arasında narsisistik kişilik özellikleri açısından anlamlı bir farklılık bulunamayan birçok araştırmayla örtüşmektedir (Atay, 2009; Holtzman, Vazire ve Mehl, 2010; Kiraz, 2011; Zondag ve Uden, 2011). Narsisistik kişilik envanteri puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemesinin sebebi, bireyin içinde yaşadığı toplumun yaşam tarzı, toplumsal kültürü, eğitim-öğretim süreçleri ve sosyo-ekonomik standartlarının, erkek ya da kadın her bir bireyi benzer oranda etkilemesi ile ilgili olabilir.

İlgili alanyazın taramalarında, narsisizm ve cinsiyet ile ilgili yapılan çalışmaların farklı sonuçlar ortaya koyduğu görülmüştür. Bu konudaki araştırmaların bir kısmı, erkeklerin narsisistik kişilik özelliklerinin kadınlardan anlamlı derecede daha yüksek olduğu yönündedir (Hamedoğlu, 2009; Watson, Jones ve Morris, 2004; You, Leung, Lai ve Fu, 2013; Akar, 2014; Yumuşak, 2013). Özel (2012) tarafından yapılan çalışma da ise kız öğrencilerin narsisizm düzeyi puan ortalamalarının, erkek öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının, cinsiyet değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmüştür. Kızların ahlaki olgunluk ölçeği puanları, erkeklerin ahlaki olgunluk ölçeği puanlarına göre daha yüksektir. Yapılan birçok çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Acuner, 2004; Bakioğlu ve Şahin, 2013; Çırak, 2006; Çiftçi, 2001; Kaya, 1993; Kaya ve Aydın, 2011; Özcan, 2006; Rest, 1979; Saylağ, 2001; Süslü, 2006; Şengün, 2008; Thoma, 1984). Bu durum, kadınların erkeklere göre daha duyarlı ve yardımsever olması, sorumluluk bilinciyle hareket etmesi (Kulaksızoğlu, 1998), kadına ve erkeğe toplumun ahlaki noktada farklı bir değer biçmesi ile açıklanabilir.

Yapılan literatür taramalarında, ahlaki olgunluk ve cinsiyet ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşıldığı da görülmüştür. Bir kısım araştırmacılar

cinsiyete göre ahlaki olgunluğun bir farklılık göstermediğini dile getirmişlerdir (Colby, Kohlberg, Gibbs, ve Lieberman, 1983; Çekin, 2013; Gilligan, 2005).

Eğitim alınan bölüm değişkenine göre öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri ve ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Kiraz (2011) ve Akar'da (2014) yaptıkları araştırmalarında, narsisizm puanlarının bölüm değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulgusuna ulaşmışlardır. Bu durum, araştırmaya katılan bireylerin, aynı ilde, aynı üniversitede ve hemen hemen aynı eğitsel süreçlerden geçmesiyle açıklanabilir.

Yapılan literatür taramalarında, ahlaki olgunluk ve bölüm değişkeninin incelendiği bazı çalışmalarda farklı sonuçlara da ulaşıldığı görülmüştür. Yüksel (2012) ve Çekin (2013) yaptıkları çalışmalarda, ahlaki olgunluk düzeylerinin branş değişkeni açısından anlamlı farklılık gösterdiği bulgusuna ulaşmışlardır.

Araştırmanın bulguları, narsisistik kişilik envanteri puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucunu ortaya koymuştur. 1. sınıfta okuyanların narsisistik kişilik envanteri puanları, 4. sınıfta okuyarlardan daha yüksektir. Akar'da (2014) yaptığı çalışmasında, sınıf düzeyleri arttıkça narsisistik kişilik envanteri puanlarının düştüğü bulgusuna ulaşmıştır.

4. sınıf öğrencilerinin narsisistik kişilik envanteri puanlarının 1. sınıf düzeyinde olan öğrencilerden daha düşük olmasında, 4. sınıf öğrencilerinin dört yıl boyunca lisans düzeyinde aldıkları eğitim önemli bir etken olabilir. 4 yıl boyunca aldıkları bu eğitim onların kişilik gelişimine olumlu anlamda önemli katkı sağlamış olabilir. Ayrıca 1. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrenciler, henüz üniversiteye yeni başlamaları nedeniyle, hayatı gerçekçi değerlendirme noktasında 4. sınıf öğrencileri seviyesinde olmayabilirler. Çünkü 4. sınıf öğrencileri, artık iş hayatına atılma düzeyine ulaştıkları için, daha gerçekçi düşünme ve kararlar alma ile de karşı karşıyadırlar. Narsisizmde ise Lowen'a (2013) göre, gerçekçi değerlendirmelerden daha çok gerçek dışı ve hayalci değerlendirmeler daha baskındır.

Araştırmada, ahlaki olgunluk ölçeği puanlarında sınıf değişkeni açısından anlamlı bir farklılık olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Eğitim-öğretim süreçlerinde sınıf düzeyi arttıkça "yaş"ın da arttığı bilinen bir olgu olduğu için, bu konuda yaşa göre değerlendirme yapılabilir. Araştırmanın sınıf değişkeni ile ilgili bulgusu, ahlaki

olgunluğun yaşla bir ilişkisinin olmadığı bulgusuna ulaşanların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir (Acuner, 2004; Donenberg ve Hoffman, 1988; Temel, 1991; Koç ve diğerleri, 2009). Bazı çalışmacılar ise, ahlaki olgunluğun yaşla birlikte arttığını vurgulamaktadırlar (Kohlberg, 1969). Bu durumu, yaş arttıkça bilişsel gelişim, bilişsel gelişim arttıkça da ahlaki olgunluk artacaktır şeklinde, yaşamın doğal bir süreci olarak açıklayanlar da mevcuttur (Atkinson, Atkinson ve Hilgard, 1995).

Araştırmanın bulguları, narsisistik kişilik envanteri ve ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının, anne babanın evli ya da boşanmış olması durumuna göre de anlamlı bir farklılık olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır. Anne babası evli ya da boşanmış olanların narsisistik kişilik envanteri ve ahlaki olgunluk ölçeği puanları birbirine yakındır. Bu sonuç, araştırmaya katılanların yaş itibari ile bu durumu tolere edebilecek bilişsel düzeyde olmalarından kaynaklanabilir. Çünkü bazı araştırmacılar (Atkinson ve diğerleri, 1995), bilişsel gelişimle yaş arasındaki doğru orantıya dikkati çekmektedirler.

Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanlarında, aileden görülen manevi destek (ilgi, sevgi, saygı vb.) değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Aileden görülen manevi desteğe “evet” diyenlerin narsisistik kişilik envanteri puanları ile “hayır” diyenlerin narsisistik kişilik envanteri puanları birbirine yakındır. Bu sonuç; aileden görülen manevi desteğin (ilgi, sevgi, saygı vb.), narsisistik kişiliği tek başına belirleyebilecek bir etkiye sahip olmamasından kaynaklanabilir. Örneğin Bandura bireyin gelişimi ile ilgili şunları söylemektedir: Sosyo-kültürel çevre gelişimde önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca, psiko-sosyal faktörler de bireyin gelişiminde ve farklı kişisel özelliklerin kazanılmasında baskın bir rol oynamaktadır. Yakın sosyal çevre (aile, akraba, öğretmen gibi) bireyin davranışlarında etkili olmakla birlikte, kitle iletişim araçları, kültürel kurumlar ve diğer uzak sosyal çevre de bireyin davranışlarında etkili olmaktadır. Özellikle akran gruplarının, birey üzerinde, etkili düşünme ve çeşitli davranış biçimlerinin kazanılmasında çok önemli bir işlevi vardır. Bu nedenle Bandura, bireyin davranışlarında akran gruplarının, yetişkinlerden daha etkili olduğunu ileri sürmektedir. (Stadjkovic ve Luthans, 1998; akt. Kaya, 2007).

Araştırmada, aileden görülen manevi destek (ilgi, sevgi, saygı vb.) değişkenine göre ahlaki olgunluk ölçeği puanlarında anlamlı düzeyde farklılık görüldüğü bulgusuna ulaşılmıştır. Aileden görülen manevi desteğe “evet” diyenlerin ahlaki olgunluk ölçeği puanları “hayır” diyenlerin ahlaki olgunluk ölçeği puanlarından anlamlı düzeyde

yüksektir. Bu durum aileden manevi destek gördüğünü düşünenlerin ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının daha yüksek olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Bireyin yetişmesinde aile desteğinin önemi bilinmektedir. Şahin'e (2005) göre de birey için ilk toplumsal çevre olması yönüyle, ailenin çocuk üzerindeki tesiri oldukça fazla görülür. Yavuzer (1993), çocuğun sağlıklı ruhsal ve toplumsal gelişme gösterebilmesinin önemini anlatırken ailenin çocuğa yaklaşımının önemini vurgulamıştır. Etkileşimli bir dünyada yaşadığımız için sevgi, saygı ve ilgi gören kişilerde bu erdemlerin gelişebileceği genelde öngörülebilmektedir.

Yapılan analiz sonucuna göre öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanları, bilgisayar, internet veya sosyal medyada günlük geçirilen zamana göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermemektedir. Ancak Akar'ın (2014) araştırmasında, narsisistik eğilim ile sosyal medya kullanım sıklığı arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Narsisistik kişilik envanteri puanlarının günlük bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirilen zamana göre farklılık göstermemesi bireylerin bilgisayar, internet veya sosyal medyayı hangi amaçla kullandıkları ile de ilgili olabilir. Çünkü bunların, kullanım amacına göre bireyin ruh dünyasına etkileri olduğu düşünülmektedir. Öztürk ve Akgün (2012) bilgisayar, internet veya sosyal medya kullanımının olumlu ya da olumsuz etki edebildiğine dair araştırmaların bulunduğunu belirtmişlerdir. Araştırmacılar (Boyd, 2010; Cheung ve diğerleri, 2011; Glynn, C. F., Hüge, M. E. ve Hoffman, L. H., 2012; Mason ve Rennie, 2008) sosyal ağların, internetin günümüz dünyasında milyonlarca insan tarafından farklı amaçlar için kullanıldığını ve kullanıcıların büyük bir kısmının 18-24 yaş aralığındaki gençlerden oluştuğunu vurgulamaktadırlar. Araştırmamıza katılanların birçoğu da bu yaş aralığında bulunmaktadır. Bilgisayar, internet veya sosyal medya artık herkes için sıradan ve sık kullanılan bir şey haline geldiği için başlı başına narsisistik kişiliği etkileyecek düzeyde bir etkiye sahip olamayabilir.

Öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirilen zaman değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirilen zaman; 0-2 saat arası zaman geçiren grup ile 8-10 saat arası zaman geçiren grup arasında; 0-2 saat zaman geçiren grup lehine anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür. Ayrıca 2-4 saat arası zaman geçiren grup ile 4-6 saat ve 6-8 saat

arası zaman geçiren grup arasında; 2-4 saat zaman geçiren grup lehine anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür. Bu bulgular eşliğinde bilgisayar, internet veya sosyal medyada günlük geçirilen zaman arttıkça ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının düştüğü söylenebilir. Bu durum bilgisayar, internet veya sosyal medyanın, ahlaki olgunluğun gelişimini olumsuz etkileyebilecek amaçlar yönünde kullanılmasından kaynaklanabilir. Çünkü ahlaki olgunluk Şengün'e (2008) göre, ahlaki değerlerin özümsemesi, vicdanda yerleşip kökleşmesi, kişi yalnız kaldığında bile ahlaki değerlere aykırı davranmayı düşünmeyecek bir içselleştirme ile ilgili de bir kavramdır.

Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanları, kitap okuma sıklığı değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermemektedir. Bu durum, çok kitap okuyanla az kitap okuyan arasında narsisistik kişilik envanteri puanı açısından anlamlı bir farklılık olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır. Yapılan literatür taramalarında, kitap okuma sıklığına göre narsisistik kişilik özelliklerinin değişip değişmediğini inceleyen araştırma bulgusuna rastlanmamıştır.

Öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının, kitap okuma sıklığı değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Hangi grupların farklılık gösterdiğini test etmek için yapılan LSD testinde; kitap okuma sıklığına göre; ayda bir kitap okuyan grup ile iki ayda bir, üç ayda bir, altı ayda bir, yılda bir kitap okuyan ve neredeyse hiç kitap okumam diyen grup arasında; ayda bir kitap okuyan grup lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Ayrıca ayda birden fazla kitap okuyan grup ile üç ayda bir, altı ayda bir, yılda bir kitap okuyan ve neredeyse hiç kitap okumam diyen grup arasında; ayda birden fazla kitap okuyan grup lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu sonuçlar bize kitap okuma oranı arttıkça ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının da arttığını göstermektedir. Kitap okumak, her insanın geniş bir bilgi evrenine açılması, düşünce ve duyarlılık geliştirmesi, toplumla sağlıklı bir iletişim kurabilmesi için etkili bir öğrenme yoludur (Sever, 1997, s. 14). Okumak; Tezcan'a (1983) göre, insanın kendi kendini eğitmesine katkıda bulunmaktadır. Koç ve Müftüoğlu'na (2008) göre okumak; insanın davranışlarını ve başkalarıyla ilişkilerini düzenlemesine, iç dünyasının zenginleşmesine, bakış açısının genişlemesine, çevresine önyargısız ve hoşgörülü bakmasına, beğeni düzeyinin gelişmesine, düşünme ve yaratma özgürlüğü ile değerlendirme alışkanlığı kazanmasına katkı sağlar. Bu kazanımlar düşünüldüğünde, kitap okumanın artması ile birlikte ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının da artacağı bulgusu öngörülebilir bir niteliğe

kavuşmaktadır. Yapılan literatür taramalarında, kitap okuma sıklığına göre ahlaki olgunluğun değişip değişmediğini inceleyen araştırma bulgusuna rastlanmamıştır.

Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanlarının, genellikle okunan kitap türü değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Hangi grupların farklılık gösterdiğini test etmek için yapılan LSD testinde; genellikle okunan kitap türüne göre; çoğunlukla roman türü kitap okuyan grup ile psikoloji, kişisel gelişim ve diğer seçeneğini işaretleyen grup arasında; psikoloji, kişisel gelişim ve diğer grubu lehine anlamlı farklılık görülmektedir. Bu bulgular, genellikle roman okuyanların narsisistik kişilik envanteri puanlarının, genellikle psikoloji, kişisel gelişim ve diğer seçeneğini işaretleyenlerden daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, “roman” olarak nitelendirilen kitapların çok farklı konular içerebilmesinden, psikoloji ve kişisel gelişim gibi kitapların ise genelde benzer konular içermesinden kaynaklanabilir. Ayrıca kişisel gelişim kitaplarının genelde, mutluluğa ulaşma, başarı elde etme ve kazanma vurgusu üzerinde yoğunlaşması bireyin narsisistik eğilimlerini güçlendirebilir. Çünkü güç ve başarı elde etme çabası Lowen’a (2013) göre narsisistik bireylerin arzusudur.

Araştırma bulgularına göre, narsisistik kişilik envanteri puanları, genellikle dini kitap okuyan grup ile tarih, edebiyat-şiir, bilim, psikoloji, kişisel gelişim ve diğer seçeneğini işaretleyen grup arasında; tarih, edebiyat-şiir, bilim, psikoloji, kişisel gelişim ve diğer seçeneğini işaretleyen grup lehine anlamlı farklılık görülmektedir. Bu bulgular, genellikle dini kitap okuyanların narsisistik kişilik envanteri puanlarının, genellikle tarih, edebiyat-şiir, bilim, psikoloji, kişisel gelişim ve diğer seçeneğini işaretleyenlerden daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Genellikle dini kitap okuyanların narsisistik kişilik envanteri puanlarının düşük olması beklenen bir sonuçtur. Çünkü dini öğretiler narsisizm karşıtı tutumları teşvik etmekte ve narsisistik davranışları hoş görmemektedir. Dini kitaplar genelde kıskançlık, kibir, büyüklenmek gibi arzu edilmeyen davranışlarla mücadele ederken; hoşgörü, tevazu, fedakarlık, evrenle uyum gibi içeriklerle karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, dini kitapların insanı eğiterek narsisistik kişilik özelliklerinden arındırmaya çalıştığı söylenebilir. Yapılan literatür taramalarında, genellikle okunan kitap türüne göre narsisistik kişilik özelliklerinin değişip değişmediğini inceleyen araştırma bulgusuna rastlanmamıştır.

Öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının genellikle okunan kitap türü değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermediği görülmektedir. Bu sonuç, ahlaki olgunluğun okunan kitap türüne pek değişmediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, hangi kitap türü olursa olsun, genelde tüm kitapların insanın belirli bir eksik yönünü tamamlaması ile ilgili olabilir. Yapılan literatür taramalarında, okunan kitap türüne göre ahlaki olgunluk düzeyinin değişip değişmediğini inceleyen araştırma bulgusuna rastlanmamıştır.

BÖLÜM VI

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmada yapılan analizler sonucunda ulaşılan bulgulara ve bu bulgular bağlamında uygulayıcı ve araştırmacılara yönelik öneriler yer almaktadır.

Sonuçlar

1. Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanları ile ahlaki olgunluk ölçeği puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Diğer bir deyişle, öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanları yükseldikçe narsisistik kişilik envanteri puanlarının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.
2. Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma görülememiştir. Kızların narsisistik kişilik envanteri puanları ile erkeklerin narsisistik kişilik envanteri puanları birbirine oldukça yakın bulunmuştur. Ancak, öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının cinsiyet değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklı olduğu görülmüştür. Kızların ahlaki olgunluk ölçeği puanları erkeklerin ahlaki olgunluk ölçeği puanlarına göre daha yüksek bulunmuştur.
3. Öğretmen adaylarının, eğitim alınan bölüm değişkenine göre narsisistik kişilik envanteri ve ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.
4. Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanlarında sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. 1. sınıfta okuyanların narsisistik kişilik envanteri puanlarının 4. sınıfta okuyulardan daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ancak, ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediği görülmüştür.
5. Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri ve ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının, anne babanın evli ya da boşanmış olma durumuna göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.
6. Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanlarında, aileden görülen manevi destek (ilgi, sevgi, saygı vb.) değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Aileden görülen manevi desteğe “evet” diyenler ile “hayır”

diyenlerin narsisistik kişilik envanteri puanları birbirine yakın bulunmuştur. Ancak, öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının, aileden görülen manevi destek (ilgi, sevgi, saygı vb.) değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Aileden görülen manevi desteğe “evet” diyenlerin ahlaki olgunluk ölçeği puanları, “hayır” diyenlerin ahlaki olgunluk ölçeği puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

7. Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanlarının bilgisayar, internet veya sosyal medyada günlük geçirilen zamana göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirilen zamana göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmüştür. Günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada geçirilen zaman; 0-2 saat arası zaman geçiren grup ile 8-10 saat arası zaman geçiren grup arasında; 0-2 saat zaman geçiren grup lehine anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür. Ayrıca 2-4 saat arası zaman geçiren grup ile 4-6 saat ve 6-8 saat arası zaman geçiren grup arasında; 2-4 saat zaman geçiren grup lehine anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür. Diğer bir deyişle, bilgisayar, internet veya sosyal medyada günlük geçirilen zaman arttıkça ahlaki olgunluk puanlarının düştüğü sonucuna ulaşılmıştır.
8. Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanlarının, kitap okuma sıklığına göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermediği görülmüştür. Ancak, öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının kitap okuma sıklığı değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Kitap okuma sıklığına göre; ayda bir kitap okuyan grup ile iki ayda bir, üç ayda bir, altı ayda bir, yılda bir kitap okuyan ve neredeyse hiç kitap okumam diyen grup arasında; ayda bir kitap okuyan grup lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Ayrıca ayda birden fazla kitap okuyan grup ile üç ayda bir, altı ayda bir, yılda bir kitap okuyan ve neredeyse hiç kitap okumam diyen grup arasında; ayda birden fazla kitap okuyan grup lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Diğer bir deyişle, kitap okuma oranı arttıkça ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır.
9. Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik envanteri puanlarının, genellikle okunan kitap türü değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Genellikle okunan kitap türüne göre; roman türü kitap okuyan grup ile psikoloji, kişisel

gelişim ve diğer seçeneğini işaretleyen grup arasında; psikoloji, kişisel gelişim ve diğer grubu lehine anlamlı farklılık görülmektedir. Bir de, genellikle dini kitap okuyan grup ile tarih, edebiyat-şiir, bilim, psikoloji, kişisel gelişim ve diğer seçeneğini işaretleyen grup arasında; tarih, edebiyat-şiir, bilim, psikoloji, kişisel gelişim ve diğer seçeneğini işaretleyen grup lehine anlamlı farklılık görülmektedir. Diğer bir deyişle, genellikle dini kitap okuyanların narsisistik kişilik envanteri puanlarının, genellikle tarih, edebiyat-şiir, bilim, psikoloji, kişisel gelişim ve diğer seçeneğini işaretleyenlerden daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının genellikle okunan kitap türüne göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Uygulayıcılar İçin Öneriler

1. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının, ahlaki olgunluk ölçeği puanları yükseldikçe narsisistik kişilik envanteri puanlarının düştüğü görülmektedir. Bundan dolayı anne-babalar, anaokulundan üniversiteye kadar eğitimle ilgilenen tüm kurumlar, ahlaki olgunluğu artırıcı faaliyetlerde bulunarak bireyde ki narsisistik kişilik özelliklerinin azaltılmasına katkı sağlayabilirler.
2. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarından, kızların ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum, kadın ve erkeğe toplumun ahlaki noktada farklı bir değer biçmesinden kaynaklanabilir. Bundan dolayı anne-baba ve eğitimcilerin, kadın ve erkek her insan için “ahlak” kavramının önemli olduğunun üzerinde durmalarının bireyin ahlaki gelişimine olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
3. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarından 1. sınıfta okuyanların narsisistik kişilik envanteri puanlarının, 4. sınıfta okuyulardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum, üniversiteye yeni başlayan öğrencinin çevresiyle tam kaynaşmamasından, üniversiteyi yeni kazanmış olmanın mutluluğu ile başarılarıyla övünmekten, hayatı 4. sınıfta olan öğrenciler gibi gerçekçi değerlendirememesinden kaynaklanabilir. Bundan dolayı özellikle üniversiteler, bu durumları tolere edebilecek bir oryantasyon hizmeti verebilirler.
4. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarından, aileden görülen manevi desteğe “evet” diyenlerin ahlaki olgunluk ölçeği puanları, “hayır” diyenlerin ahlaki olgunluk ölçeği puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, aileden manevi destek görmediğini düşünenlerin ahlaki olgunluklarının daha düşük olduğunu göstermektedir. Bu yüzden aileler, çocuklarına ilgi, sevgi ve saygıyı esirgemeyerek onların ahlaki gelişimine katkıda bulunmalıdırlar.
5. Araştırma sonucunda, bilgisayar, internet veya sosyal medyada günlük geçirilen zaman arttıkça, öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının düştüğü görülmüştür. Bu yüzden eğitimciler, bilgisayar-internet veya sosyal medyanın

kullanım amacı ve süresi ile ilgili seminer ve konferanslar vererek bu konuda bilinçlendirme yapabilirler.

6. Araştırma sonucunda, kitap okuma oranı arttıkça ahlaki olgunluk ölçeği puanlarının da arttığı görülmüştür. Bundan dolayı, küçük yaşlardan itibaren bireylere kitap okuma alışkanlığını kazandırmak için, hem anne babaların hem de eğitimcilerin teşvik edici olmaları önerilmektedir.

Araştırmacılar İçin Öneriler

1. Ülkemizde narsisizm konusunda yapılmış çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu konuda farklı gruplar, şehirler ve üniversitelerde yapılacak çalışmalarla bulgular zenginleştirilebilir ve böylelikle daha sağlıklı değerlendirmeler yapılabilir.
2. Bu araştırmayla, sadece Eğitim Fakültesinde öğrenim gören öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ve ahlaki olgunluk düzeyleri incelenmiştir. Benzer araştırmalar, üniversiteden mezun olan öğretmen adaylarıyla da yapılabilir. Bu, sonuçların daha kapsamlı yorumlanabilmesini sağlayacaktır.
3. Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özelliklerini azaltmak için, ahlaki olgunluklarının yükseltilmesine yönelik bir program hazırlanabilir. Hazırlanacak böyle bir programın bireye katkılarını görebilmek için, deneysel bir çalışma yapılması değerlendirmeye değer bir konu olarak görülmektedir.
4. Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özellikleri ve ahlaki olgunluk düzeyleri, farklı değişkenler açısından da incelenebilir. Böylelikle bu çalışmanın eksik yönleri varsa onlar da giderilmiş olabilir.

KAYNAKÇA

- Abraham, K. (1919). *A particular form of neurotic resistance against the psychoanalytic method', selected papers on psycho-analysis, London: Hogarth press.* American Psychiatric Association, (1994), Diagnostic And Statistical Manual Of Mental Disorders, Washington DC.
- Acuner, H. Y. (2004). *14–18 yaş arası gençlerde ahlaki yargı gelişimi ve ahlak eğitimi.* Yayınlanmamış doktora tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Akar, A. (2014). *Pdr ve psikoloji programı öğrencilerinin empatik eğilimleri ve narsisistik kişilik özelliklerinin incelenmesi.* Yüksek lisans tezi. Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Akhtar, S. ve Thompson, J. A. (1982). Overview: *Narcissitic personality disorder.* American Journal of Psychiatry, 139 (1).
- Aktan, C. C. (2004). *Toplam ahlak.* İstanbul: Zaman Kitap.
- Altun, R. (2015). *Üniversite öğrencilerinde dindarlık ve narsisizm ilişkisi.* Doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2000). *Psikiyatride hastalıkların tanımlanması ve sınıflandırılması el kitabı.* Yeniden Gözden Geçirilmiş Dördüncü Baskı (DSMIV-TR). Washington DC: Amerikan Psikiyatri Birliği.
- Amirigargari, A. (2013). *Kadına yönelik şiddet, narsizm ve saldırganlık arasındaki ilişki.* Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Anlı, İ.ve Bahadır, G. (2007). *Psikoloji çalışmaları / studies in psychology / ISSN-1304-4680.* Cilt 27.
- Atay, S. (2009). Narsistik kişilik envanterinin türkçeye standardizasyonu, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 11/1.
- Atay, S. (2010). *Çalışan narsist örgütler, liderler, yöneticiler ve astlar.* Namar Yayınları, İstanbul, 2010.

- Atkinson, R., Atkinson, R.C.ve Hilgard, E.R. (1995). *Psikolojiye giriş*. (Çev.: K. Atakay, M., Atakay ve A.Yavuz), İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Ayan, D. (2010). *Narsisizmin network yeteneği ile uluslararasılaşma tutumu arasındaki ilişki*. Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, M. Z. (2003). *Ahlak öğretiminde örnek olay incelemesi yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Aydın, Ö. (2008). *Sorumluluk ve yardımseverlik odaklı karakter eğitimi programının 7. sınıf öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyine etkisi*. Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bakioğlu, F. (2013). *Kültürlerarası tolerans ile ahlaki olgunluk arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Bakioğlu, F. ve Şahin, R. (2013). Kültürlerarası tolerans ile ahlaki olgunluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(29).
- Bandura, A. (2000). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman and Company.
- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*. Vol:52. Pp. 1-26.
- Baytemir, K. (2014). *Ergenlikte ebeveyn ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide kişilerarası yeterliğin aracılığı*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Berkowitz, L. (1964). *The development of motives and values in the child*. Basic Books: New York. <http://www.tcrecord.org/library>. adresinden alınmıştır.
- Boyd, D. (2010). *Social network sites as networked publics: Affordances, dynamics, and implications*. In ZiziPapacharissi (Ed.), *Networked Self: Identity,*

Community, and Culture on Social Network Sites (pp. 39-58). New York, NY: Routledge.

Bozkuş, O. (2014). *Evlilik uyumunun yordayıcıları olarak olumlu yanılısama, reddedilme duyarlılığı ve narsisizm*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Bradlee, P. M. ve Emmons, R. A. (1992). Locating narcissism within the interpersonal circumplex and the five-factor model. *Personality and Individual Differences*, 13, 821-830.

Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı (7. baskı)*. Ankara: Pegem.

Campbell, W. K., Goodie, A., ve Foster, J. D. (2004). Narcissism, confidence, and risk attitude. *Journal of Behavioral Decision Making*, (17), 297-311.

Carroll, L. (1987). A study of narcissism, affiliation, intimacy, and power motives among students in business administration. *Psychological Reports*, 61, 355-358.

Cebeci, S. (1996). *Din eğitimi bilimi ve türkiye’de din eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Cheung, C. M. K., Chiu, P ve Lee, M. K. O. (2011). *Online social networks: Why do students use Facebook? Computers in Human Behavior*, 27, 1337-1343

Colby, A., Kohlberg, L., Gibbs ve Lieberman, M. (1983). A longitudinal study of moral development. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 48 (2, Serial No. 200).

Crompton, S. :(2010), *Bir narsist’i sevdim: Kadınlar neden kendilerine kötü davranan erkeklere âşık olurlar?* (çev. B. Çiçek). Ankara: Elips Kitap.

Çekin, A. (2013). Öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21 (3).

- Çırak, G.K. (2006). *Üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı yetenekleri ve ahlaki yargı yetenekleri ile kendini gerçekleştirme düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Çiftçi, N. (2001). *Almanya ve Türkiye'deki lise öğrencilerinin ahlaki yargı yeteneklerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çileli, M. (1981). *14-18 Yaşları Arasındaki Öğrencilerde Ahlaki Yargının Zihinsel Gelişim Psikolojisi Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara.
- Çileli, M. (1986). *Ahlak psikolojisi ve eğitimi*. Ankara: V Yayınları.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Doğaner, B. (2014). *Romantik ilişkileri olan üniversite öğrencilerinin narsistik kişilik eğilimi düzeylerine göre; ilişki bağlanımı, ilişki doyumu ve benlik saygılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Donenberg, G. R. ve Hoffman, L. W. (1988). *Gender differences in moral developmen. Sex Roles*, 18(11-12), 701-717.
- Dorland, W. (1986). *The american illustrated medical dictionary*. Philadelphia: Pres. Saunders Company, 22. Edition.
- Dursun, D (2011). Siyasetle ahlak ve değerler dünyasının sorunlu ilişkileri üzerine. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 5(58).
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1).
- Ekşi, F. (2012). *Narsistik kişilik özelliklerinin internet bağımlılığı ve siber zorbalığı yordama düzeyinin yol analizi ile incelenmesi*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12 (3).

- Ellis, H. (1898). *Auto-erotism. Alienist and neurologist*.
- Erdem, H. (2003). *Ahlak Felsefesi*. Konya: Hü-Er Yayınları.
- Erden, M. (1997). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Arkadaş Yayınevi. s. 106-108.
- Erden, M. Ve Y. Akman (1995). *Eğitim psikolojisi gelişim-öğrenme-öğretme*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Ertürk, S. (1972). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Evren, C. (1997). *İzm'ler dizisi: narsisizm*. İstanbul: BDS Yayınları.
- Filiz, Ş. (1998). *Ahlakın akli ve insani temeli*. Konya: Çizgi Kitabevi Yay.
- Fukuyama, F. (1992) *Tarihin sonu ve son insan*. (çev. Z. Dicleli) İstanbul: Simavi Yayınları.
- Freud, S. (2001). *Cinsiyet üzerine*. (çev. A. A. Öneş). İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, S. (2007). *Narsizm üzerine ve schreber vakası*. (çev. B. Büyükkal ve S. M. Tura). İstanbul: Metis Yayınları.
- Fromm, E. (1999). *Özgürlükten kaçış*. (çev. S. Budak) Ankara: Öteki Yayınları.
- Fromm, E. (2004). *Çağdaş toplumların geleceği*. (çev. A. Arıtan ve K. H. Ökten). İstanbul: Arıtan Yayınları.
- Gander, Mary J. ve Gardiner, H. W. (1998). *Çocuk ve ergen gelişimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Gençtan, E. (1993). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gilligan, C. (2005). *Images of relationship*. *North dakota law review*, 81(4), 693-727.
- Glynn, C. J., Huge, M. E. ve Hoffman, L. H. (2012). *All the news that's fit to post: A profile of news use on social networking sites*. *Computers in Human Behavior*, 28, 113-119.

- Gökçek, B.S. (2007). *5-6 Yaş Çocukları için hazırlanan karakter eğitimi programının etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güleç, C. :(2006), *Psikiyatrinin A–B–C’ si ruhsal bozukluklar, tanısı ve tedavisi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Güngör, E. (1995). *Ahlâk psikolojisi ve sosyal ahlâk*. İstanbul : Ötüken Yayınları.
- Hamedoğlu, M. A. (2009). *Örgütsel narsisizm düzeyine ilişkin yönetici ve öğretmen algıları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Holtzman, N. S., Vazire, S ve Mehl, M. R. (2010). Sounds like a narcissist: Behavioral manifestations of narcissism in everyday life. *Journal of Research in Personality*.
- Hökelekli, H., (1998). *Çocukta ahlak gelişimi ve eğitimi, çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Ensar Nesriyat.
- İşcan, Ö.F. ve Timuroğlu, M.K. (2008). İş yerinde narsisizm ve iş tatmini ilişkisi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 22 (2)
- Jones, E. (1913). The god complex: The belief that one is god and the resulting character traits. *Essays In Applied Psycho-analysis*, Cilt 2: 244–265, London: Hogarth Press, 1951.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2002). *Kültürel Psikoloji*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karaaziz, M. ve Atak, İ. E. (2013). Narsisizm ve narsisizmle ilgili araştırmalar üzerine bir gözden geçirme. *Nesne Psikoloji Dergisi*. 1 (2), s. 44-59.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kardaş, S. (2013). *6. sınıf öğrencilerinin demokratik tutumları ile ahlaki olgunluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi: Kadıköy ilçesi örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Kartopu, S. (2013). Narsisizmin dindarlık eğilimleriyle ilişkisi: Gümüşhane Üniversitesi örneği. *International Journal of Social Science*. Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1560>
- Kaya, M. ve Aydın, C. (2011). Üniversite öğrencilerinin dini inanç ve ahlaki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
- Kaya, Mevlüt (1993). *Bazı değişkenlere göre üniversite öğrencilerinin ahlaki yargıları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Kaya, M. (2007). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarındaki ahlaki konuların ahlak eğitimi açısından değerlendirilmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 23 (50).
- Kazancı, O. (1989). *Eğitim psikolojisi kuram ve ilkelerden uygulamaya*. Ankara: Kazancı Hukuk Yayınları.
- Kernberg, O. (2006). *Sınır durumlar ve patolojik narsisizm*. (çev. M. Atakay) İstanbul: Metis Yayınları.
- Keskinoğlu, M. Ş. (2008). *İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinde uygulanan mesnevi temelli değerler eğitimi programının ahlaki olgunluğa ve saldırganlık eğilimine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kızıltan, H. (2000). *Narcissistic personality inventory (npi) ölçeğinin türkçe formu dil eşdeğerliliği, güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kiraz, C. (2011). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin empatik eğilimleri ile narsistik kişilik özellikleri*. Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Koç, S. ve Müftüoğlu, G. (2008). Dinleme ve okuma öğretimi. www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/2277/unite04.pdf adresinden erişildi.

- Koçak, R. (2003). *Duygusal ifade eğitimi programının üniversite öğrencilerinin aleksitimi ve yalnızlık düzeylerine etkisi*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: The cognitive developmental approach to socialization. Ed. by D. A. Goslin. *Handbook of Socialization Theory and Research*. Chicago: Rand McNally.
- Kohut, H. (1971). *Kendiliğin çözümlenmesi*. (çev. C. Atbaşoğlu, B. Büyükkal, ve C. İşcan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kohut, H. (1977). *The restoration of the self*. New York: International Universities Press.
- Koşan, Y. (2015). *Üniversite öğrencilerinin facebook kullanımının narsisizm ve saldırganlık düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Köroğlu, E. ve Bayraktar, S. (2007). *Kişilik bozuklukları*. Ankara: HYB Yayıncılık. s. 97.
- Kuçuradi, I. (2003). Etik ve “etikler”. 22 Mart 2015 tarihinde <http://kisi.deu.edu.tr/timucin.yalcinkaya/ETIK%20ve%20ETIKLER%20%20KUCURADI.pdf> adresinden erişildi.
- Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Kutub, M. (1992). *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler*. (çev. B. Karlığa). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Küsgülü, Ü. (2014). *Üniversite öğrencilerinin mutluluk, umut ve narsisizm düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Lasch, C. (2006). *Narsisizm kültürü*. (çev. S. Öztürk ve H. Yolsal) İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları. s. 141-142

- Lickona, T. (1991). *Education for character: How our schools can teach respect and responsibility*. New York: Bantam Books.
- Lowen, A. (2013). *Narsisizm gerçek benliğin inkarı*. (çev. T. Çetin). İstanbul: Cem.
- Maccoby, M. (2002). *Narsist Liderler. Lideri Lider Yapan Nedir?*. (MESS, Çev. ve M. S. Sendikası, Derleyici). İstanbul: Harvard Business Review.
- Mason, R. ve Rennie, F. (2008). *E-learning and social networking handbook: Resources for higher education*. New York, NY: Routledge..
- Masterson, J. (1981). *The Narcissistic and borderline disorders*. Newyork: Brunner/Mazel, 30.
- Mathieson, K. (2003). *Elements of moral maturity*. Journal of College and Character, 4, 5.
- Miller, A. :(2006), *Yetenekli çocuğun dramı*, (Çeviren: Emine Avşar), İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Mobacoğlu, M. (1998). *Demokrasi eğitimi nasıl olmalıdır?*. VII. Ulusal Eğitim Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı. Konya.
- Moore, B. ve Fine, B. (1967). *A Glossary Of Psychoanalytic Terms And Concepts*.
- Nacke, P. (1899). *Die sexuellen perversitäten in der irrenanstalt*. Psychiatrische en Neurologische Bladen, 3.
- Odağ, C. (1996). Örneklerle narsisizm. *Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları* , (3).
- Onur, B. (1991). *Gelişim psikolojisi. yetişkinlik, yaşlılık, ölüm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Orhan, G. (2014). *Narsisizm etiyolojisi ve dindarlıkla ilişkisi*. Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Özakkaş, T. (2006). *Narsisistik ve borderline kişilik bozuklukları*, İstanbul: Litera Yayıncılık. s. 29-30.

- Özdemir, B. (2014). *Narsisizm, algılanan aile tutumları, romantik ilişkiler ve cinsel tutumlar arasındaki ilişkiler*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özcan, R. (2006). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarındaki ahlaki davranışların gerçekleşme düzeylerini etkileyen sosyo-kültürel faktörlerin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Özel, İ. (2014). Dindarlarda narsizm: yüksek din eğitimi alan öğrenciler üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research*. 7(32), www.sosyalarastirmalar.com, Issn: 1307-9581.
- Özeri, Z. N. (1994). *Okulöncesi dönemde ahlak gelişimi ve eğitimi (Annenin çocuk yetiştirme tutumlarının beş yaş çocuğunun adalet gelişimine etkisinin araştırılması)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özeri, Z. N. (2004). *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Dem Yay.
- Özmen, E. (2006). *Kendini Tanıma Rehberi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Öztürk, O. (2002). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Feryal Matbaası, 9.Baskı, Ankara.
- Öztürk, M. ve Akgün, Ö. E. (2012). Üniversite öğrencilerinin sosyal paylaşım sitelerini kullanma amaçları ve bu sitelerin eğitimlerinde kullanılması ile ilgili görüşleri. *Sakarya University Journal of Education*, 2(3).
- Popper, M. (2002). Narcissism and attachment patterns of personalized and socialized charismatic leaders. *Journal of Social and Personal Relationships*, 19 (6).
- Pulver, S. (1970). Narcissism—the term and the concept. *Journal of American Psychoanalytic Association*. (18).
- Reich, A. (1960). Pathological forms of self-esteem regulation. *The psychoanalytic Study of the Child*. 15, 215-232.

- Rest, J. R. (1979). *Development in judging moral issues*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rhodewalt, F. ve Morf, C. (1995). Self and interpersonal correlates of the narcissistic personality inventory. *Journal of Research in Personality*, 29, 1-23.
- Roche Michael, J., Pincus Aaron, L., Conroy David, E., Hyde Amanda, L., Ram, Nilam. (2013). *Pathological narcissism and interpersonal behavior in daily life. personality disorders: theory, research, and treatment*, 4 (4).
- Ronnigstam, E. (2005). *Identifying and Understanding The Narcissistic Personality*. New York: Oxford University Press.
- Sarıçam, H., Çelik, İ., Arıcı, N., & Kaya, M. M. (2014). Ergenlerde insani değerler ve ahlaki olgunluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 11(1).
- Sayar, K. (2003). Sosyokültürel açıdan kişilik bozuklukları. *Yeni Symposium*, 41(2).
- Saylağ, Ş. (2001). *Liselerin birinci sınıflarında öğrenim gören çocukların ahlaki değerleri algılama düzeylerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış bilim uzmanlığı tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Schoenleber, M., Sadeh, N., Verona, E. (2011). *Parallel syndromes: Two dimensions of narcissism and the facets of psychopathic personality in criminally involved individuals. personality disorders: theory, research, and treatment*. 2(2).
- Senemoğlu, N. (2002). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: Spot Matbaacılık.
- Şahin F. (2005). *Çocuğun gelişimi ve eğitiminde babanın rolü. Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Sever, S. (1997). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sevinç, M. (2006). *Evrensel ve yerel değerlerin eğitime yansımaları, ahlak ve değerler*. İstanbul: Litera Yayıncılık.

- Seyrek, Ö. D. (2014). *Akademik personelin ahlaki olgunluk düzeylerine göre duyarlık durumu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Sönmez, V. (1999). *Hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen kılavuz kitabı*. İstanbul: MEB.
- Süslü, H. (2006). *Din ve ahlak ilişkisine sosyolojik bir yaklaşım: İncesu örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Şengün, M. (2008). *Lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerinin bazı kişisel değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmış doktora tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Şengün, M. (2013). Anne-baba tutumuna göre lise öğrencilerinin ahlâki olgunluk düzeyleri. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12 (23).
- Şengün, M. ve Kaya, M. (2007). *Ahlaki olgunluk ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 24-25, 51-64.
- Tazegül, Ü. (2013). Bayan badmintoncuların benlik saygısı ve narsisizm düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Social Science*. Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1842>
- Temel, Z. F. (1991). *Yetiştirme yurdunda ve ailesinin yanında kalan 14-18 yaş grubundaki gençlerin cinsiyet rolü kimlikleri ile moral gelişimlerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Temel, D. (2008). *The role of perceived social problem solving, narcissism, self esteem and gender in predicting aggressive behaviors of high school students*. A Thesis Submitted To The Graduate School Of Social Science Of Middle East Technical University.
- Tezcan, M. (1983). *Boş zamanlar sosyolojisi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Thoma, S. J. (1984). *Estimating gender differences in the comprehension and preference of moral issues*. *Developmental Review*, 6, 165-180.

- Timuroğlu, M. K. (2005). *İşyerinde narsisizm ve iş tatmini ilişkisi: Bir uygulama*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Timuroğlu, K. ve İşcan, Ö. F. (2008). İş yerinde narsisizm ve iş tatmini ilişkisi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(29), 239-264.
- Tschanz, B. T., Morf, C. C., ve Turner, C. W. (1998). Gender Differences in the Structure of Narcissism: A Multi-Sample Analysis of the Narcissistic Personality Inventory. *Sex Roles*, (38).
- Twenge, J. ve Campbell, W. (2010). *Asrın vebası narsisizm illeti*. (çev. Ö. Korkmaz). İstanbul: Kaknüs Psikoloji.
- Ural, Ş. (1998). *Epistemolojik açıdan değerler ve ahlak*. *Doğu-Batı*. 1(4).
- Volkan, V. (2005). *Körü körüne inanç*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Watson, P. J., Nathaniel D. J. ve R. J. Morris (2004). Religious orientation and attitudes toward money: Relationships with narcissism and the influence of gender. *Mental Health, Religion ve Culture*, 7(4).
- Watson, P., Grisham, S., Trotter, M. ve Biderman, M. (1984). Narcissism and empathy: validity evidence for the narcissistic personality inventory. *Journal of Personality Assessment*, 48 (3).
- Yavuzer, H. (1990). *Yaygın anne baba tutumları*. *Ana baba okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1993). *Çocuk ve suç*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşilkayalı, E. (2014). *Ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunluk ve hoşgörü eğilimleri arasındaki ilişki*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Yıldırım, Y. (2014). *Ortaokul 5. ve 6. sınıf öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyi ile sosyal tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

- Yılmaz, B. (1995). Okuma sosyolojisi: Ankara'da oturanların okuma alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*. 9 (3).
- You, J., Leung, F., Kit Yee Lai, K. ve Fu, K. (2013). Factor structure and psychometric properties of the pathological narcissism inventory among chinese university students. *Journal of Personality Assessment*.
- Yumuşak, A. (2013). *Üniversite öğrencilerinin flört şiddetine yönelik tutumları, toplumsal cinsiyetçilik ve narsisistik kişilik özellikleri arasındaki ilişki*. Yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Yüksel, S. (2004). *Örtük program*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yüksel, G. (2012). *İlköğretim öğretmenlerinin karakter eğitimi yetkinlik inançları ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişki*. Yüksek lisans tezi, Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Zondag, H.J. ve M.H.F. van Uden (2011). Still Knockin' on Heaven's Door: Narcissism and Prayer. *Journal of Empirical Theology* 24, 19–35.

EKLER

Ek 1 – Kişisel Bilgi Formu

Ek 2 – Narsisistik Kişilik Envanteri

Ek 3 – Ahlaki Olgunluk Ölçeği

Ek 4 – Narsisistik Kişilik Envanteri'nin kullanılabilmesi için alınan izin belgesi

Ek 5 – Ahlaki Olgunluk Ölçeği'nin kullanılabilmesi için alınan izin belgesi

Ek 6 – Eğitim Fakültesi Öğrencilerine Ölçek Uygulama İzin Belgesi

EK 1- KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Değerli Öğrenciler,

Bilimsel bir araştırmada kullanılmak üzere hazırlanan bu formda çeşitli sorular bulunmaktadır. Çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğinin yüksek olması için hiçbir soruyu boş bırakmamanız ve formda yer alan tüm soruları içten bir şekilde yanıtlamanız beklenmektedir. Bilimsel yardım ve katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Recep KOÇAK
Gaziosman Paşa Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Hasan ÖZYER
Gaziosman Paşa Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrencisi

Yönerge: Size uygun gelen ifadenin önündeki boşluğu “X” ile işaretleyiniz.

1. Cinsiyetiniz: Kadın Erkek
2. Okumakta Olduğunuz Bölüm: .....
3. Devam Ettiğiniz Sınıf: 1 4
4. Anne-Baba Evlilik Durumu: Evliler Boşandılar
5. Ailenizin size manevi anlamda (ilgi, sevgi, saygı, vb.) yeterince destek verdiğini düşünüyor musunuz?
 Evet Hayır
6. Günlük olarak bilgisayar, internet veya sosyal medyada ne kadar zaman geçiriyorsunuz? (Size uygun olan saat aralığını (X) ile işaretleyiniz)
0 --- --- 2 , 2 --- --- 4 , 4 --- --- 6 , 6 --- --- 8 , 8 --- --- 10 (Saat)

7. Kitap okuma sıklığınız hangi seçeneğe daha uygundur.

☐	Ayda bir
☐	Ayda birden fazla
☐	İki ayda bir
☐	Üç ayda bir
☐	Altı ayda bir
☐	Yılda bir
☐	Neredeyse hiç okumam

10. Genelde hangi tür kitap okursunuz?
(Lütfen yalnızca bir tane seçenek işaretleyiniz)

☐	Roman
☐	Tarih
☐	Edebiyat-Şiir
☐	Bilim
☐	Psikoloji
☐	Kişisel Gelişim
☐	Din
☐	Diğer

EK 2- NARSİSİTİK KİŞİLİK ENVANTERİ

Yönerge: Aşağıdaki her bir tutum çifti içinden size **en uygun** olanını seçiniz. Her bir tutum çifti için yalnızca **bir tane yanıt** işaretleyiniz ve lütfen hiçbir maddeyi atlamayınız. Yanıtınızı, her bir maddenin yanında yazılmış olan **A ya da B** harflerinden birini seçerek yuvarlak içine alınız.

1.	A B	İnsanları etkileme konusunda doğal bir yeteneğe sahibim. İnsanları kolay etkileyemem.
2.	A B	Alçakgönüllülük bana yakışmaz. Temelde alçakgönüllü bir insanım.
3.	A B	Cesaretimi kanıtlamak uğruna hemen her şeyi yapabilirim. Oldukça temkinli bir insanım.
4.	A B	İnsanlar bana iltifat ettiklerinde bazen utanırım. İyi biri olduğumu biliyorum, çünkü herkes böyle söylüyor.
5.	A B	Dünyayı yönetme düşüncesi ödümü koparır. Ben yönetseydim dünya daha iyi bir yer olurdu.
6.	A B	Genellikle konuşarak her beladan kurtulabilirim. Davranışlarımın sonuçlarını kabul etmeye çalışırım.
7.	A B	Kalabalık içinde herhangi biri olmayı tercih ederim. İlgi merkezi olmayı severim.
8.	A B	Çok başarılı olacağım. Başarı benim için en önde gelen şey değildir.
9.	A B	Pek çok insandan ne daha iyi ne de daha kötüyüm. Özel biri olduğumu düşünüyorum.
10.	A B	İyi bir lider olabileceğimden emin değilim. İyi bir lider olduğumu düşünüyorum.
11.	A B	Düşünce ve isteklerimi kolaylıkla ifade edebilirim. Keşke düşünce ve isteklerimi daha kolay ifade edebilseydim.
12.	A B	Vücudumla hava atmak çok hoşlandığım bir şey değildir. Vücudumla hava atmaktan hoşlanırım.
13.	A B	İnsanların içini bir kitap gibi okurum. Bazen insanları anlamak güçtür.
14.	A B	Sıradan bir mutluluk bana yeter. Başkalarının gözünde önemli bir yerim olsun isterim.
15.	A B	Vücudum öyle ahım şahım değildir. Vücuduma bakmaktan hoşlanırım.
16.	A B	Gösteriş yapmaktan kaçınırım. Genellikle fırsat bulduğumda gösteriş yaparım.
17.	A B	Her zaman ne yaptığının bilincindeyimdir. Bazen ne yaptığımdan emin olamıyorum.
18.	A B	İşlerin yapılmasında bazen başkalarına ihtiyaç duyarım. İşlerin yapılmasında başkalarına nadiren ihtiyaç duyarım.
19.	A B	Bazen anlattıklarım ilgi çeker. Herkes benim anlattıklarımı dinlemekten hoşlanır.

20.	A B	İnsanlardan çok şey beklerim. Başkaları için bir şeyler yapmaktan hoşlanırım.
21.	A B	Hak ettiğim her şeyi elde edene kadar tatmin olmam. Hayatın sunduğu tatminler bana yeter.
22.	A B	İltifatlar beni utandırır. Bana iltifat edilmesinden hoşlanırım.
23.	A B	Güç sahibi olmak benim için çok önemlidir. Güç sahibi olmak, kendi başına bir amaç olarak, beni o kadar çok ilgilendirmez.
24.	A B	Aynada kendimi seyretmekten hoşlanırım. Aynada kendimi seyretmek, özellikle ilgimi çeken bir şey değildir.
25.	A B	İlgi merkezi olmak çok hoşuma gider. İlgi merkezi olmak beni rahatsız eder.
26.	A B	Hayatımı istediğim biçimde yaşayabilirim. İnsanlar hayatlarını her zaman istedikleri doğrultuda yaşayamazlar.
27.	A B	Otorite olmak benim için pek anlam taşımaz. Öyle görünüyor ki insanlar her zaman benim otoritemi kabul ederler.
28.	A B	Lider olmayı tercih ederdim. Lider olup olmamak arasında benim açımdan pek bir fark yoktur.
29.	A B	Büyük bir insan olacağım Başarılı olacağımı umut ediyorum.
30.	A B	Ben doğuştan liderim. Liderlik geliştirilmesi uzun zaman alan bir niteliktir.
31.	A B	Günün birinde birinin hayat öykümü yazmasını dilerdim. İnsanların hangi sebeple olursa olsun hayatıma burunlarını sokmalarından hoşlanmam.
32.	A B	İnsanların arasına girdiğim zaman beni fark etmediklerinde bozulurum. İnsanların arasına girdiğimde kalabalık içinde herhangi biri olmak beni rahatsız etmez.
33.	A B	Diğer insanlardan daha becerikliyim. Diğer insanlardan öğrenebileceğim çok şey var.
34.	A B	Herkes gibi biriyim. Olağanüstü biriyim.

EK 3- AHLAKİ OLGUNLUK ÖLÇEĞİ

Maddeler		Her Zaman	Çoğu Zaman	Ara Sıra	Çok Nadir	Hiçbir Zaman
1	İnsanları severim.					
2	Kötü davrandığımda vicdanım rahatsız olur.					
3	Çevremdeki insanlar bana güvenirler.					
4	Bana yapılan kötülüğün intikamını alırım.					
5	Yardıma muhtaç insanlara yardım ederim					
6	Başkalarının mutlu olması için çaba gösteririm					
7	Başkalarıyla sık sık kavga ederim.					
8	Başkalarının bana yaptığı iyilikleri önemserim					
9	Hatalı davrandığım zaman özür dilerim.					
10	Başkalarının haklarına saygı gösteririm.					
11	Eşyalarımı başkalarıyla paylaşıyorum.					
12	Küçüklere sevgimi göstermekten çekinmem.					
13	Sabırlı bir kişiyim.					
14	Beni eleştirenlere karşı hoşgörülü davranırım.					
15	Çevremdekilerle alay ederim.					
16	Başkalarının saflığını, kendi çıkarlarım için kullanırım.					
17	Başkalarının mutluluğunu kıskanırım.					
18	Çıkarlarımı korumak için doğru olmayan yolları da denerim.					
19	Kötü davranışlarımı kontrol altında tutarım.					
20	Bana karşı saygısızlık yapanlara aynı şekilde davranmam.					
21	Duygularımı kontrol altında tutabilirim.					
22	Başkalarının hislerine karşı duyarlıyım.					
23	Tanıdığım birinin acı çektiğini duyduğumda ben de üzülürüm.					
24	Çevreyi temiz tutarım.					
25	Başkalarına iftira atmam.					
26	Kötü işlere ortak olmam.					
27	Başkalarının inançlarına saygı gösteririm.					
28	Doğaya zarar vermem.					
29	İnsanların gizli konuşmalarını merak eder, kulak kabartırım.					
30	Söz verdiğimde, sözümde dururum.					
31	Borçlarımı zamanında öderim.					
32	İnsanları incitmekten çekinirim.					

Maddeler		Her Zaman	Çoğu Zaman	Ara Sıra	Çok Nadir	Hiçbir Zaman
33	Kendi çıkarlarımı ön planda tutarım.					
34	Büyüklerle saygılı davranırım.					
35	Doğruluk ve adaletten asla taviz vermem, adil bir kişiyim.					
36	Kibir ve gururdan sakınırım.					
37	Müstehcen (açık-saçık) yayımları okurum veya seyredirim.					
38	Cahil insanları aşağılarım.					
39	Alçak gönüllü birisiyim.					
40	Başkalarıyla olan problemlerime uzlaşma ve barış çerçevesinde çözüm ararım.					
41	Çevremdeki iyi insanları kendime örnek alırım.					
42	İsraftan kaçınırım.					
43	Sorumluluklarımı yerine getirmeye dikkat ederim.					
44	İnandığım değerleri yaşamaya çalışırım.					
45	Anne-babama karşı gelirim.					
46	Kendimi, başkalarının yerine koyarak onları anlamaya çalışırım.					
47	Büyüklerimin öğütlerini uygulamaya çalışırım.					
48	Kalp kırmamaya dikkat ederim.					
49	Kötülük yapanlara engel olmaya çalışırım.					
50	Küskünleri barıştırmaya çalışırım.					
51	Zayıf ve güçsüzlere merhamet ederim					
52	Aşırı arzu ve isteklerime engel olmaya çalışırım.					
53	Davranışlarımda tutarlı ve dengeli olmaya çalışırım.					
54	Çevremdekilere anlayışlı ve hoşgörülü davranırım.					
55	Kimseye hakaret etmem.					
56	Başkalarının sırlarını öğrenmeye çalışmam.					
57	Davranışlarım hakkında düşünürüm ve yanlış davranışlarımı düzeltmeye çalışırım.					
58	İyice araştırmadan ve anlamadan karar vermem.					
59	Kesin ve doğru bilgilerle hareket ederim.					
60	Çevremdekilere ikramlarda bulunurum.					
61	Komşularıyla iyi geçinirim.					
62	İnsanların zayıflıklarından faydalanırım.					
63	Kendim için istediğim bir şeyi, başkası için de isterim.					
64	Kabalık yapmam.					
65	Çevremdekilere kötü adlar takarım.					
66	Şımarık birisiyim.					

EK 4- NARSİSİSTİK KİŞİLİK ENVANTERİ KULLANIM İZİNİ

Kimden: "hozyer83@mynet.com" <hozyer83@mynet.com>

Kime: hakan.kiziltan@yahoo.com

Gönderildiği Tarih: 5 Ocak 2015 9:59 Pazartesi

Konu: Ölçek kullanım izni.

Değerli Hocam, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünde Yüksek Lisans yapıyorum. Bu yıl Tez aşamasındayız. "Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özelliklerinin ahlaki olgunluk düzeyleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi" adlı tez çalışmamda izniniz olursa "Narsisistik Kişilik Envanteri" ni kullanmak istiyorum.

Teşekkürlerimi iletir, çalışmalarınızda başarılar dilerim. HASAN ÖZYER.

Tarih : 13 Ocak 2015 Salı 15:45

Kimden : Hakan Kiziltan <hakan.kiziltan@yahoo.com>

Kime : 'hozyer83@mynet.com' <hozyer83@mynet.com>

Hasan Bey, tez ve ölçek ektedir, yardımcı olabileceğim başka bir şey olursa lütfen haberleşelim, tez sonucundan haberdar olmak isterim, kolaylıklar, bol şanslar, Hakan Kızıltan.

EK 5- AHLAKİ OLGUNLUK ÖLÇEĞİ KULLANIM İZİNİ**Kimden:** hozyer83@mynet.com**Kime:** mkaya@omu.edu.tr**Gönderilenler:** 4 Ocak Pazar 2015 20:15:35**Konu:** Ölçek kullanım izni.

Sayın Mevlüt KAYA Hocam.

Ben Gaziosman Paşa Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünde Yüksek Lisans yapmaktayım. "Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özelliklerinin ahlaki olgunluk düzeyleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi" konulu tezimde kullanmak üzere sizin ve Mustafa ŞENGÜN' ün hazırlamış olduğu 'Ahlaki Olgunluk Ölçeği'ni tez çalışmamda kullanmak istiyorum. Teşekkürlerimi iletir, çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Hasan ÖZYER

Gaziosman Paşa Üniversitesi

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

Tarih : 05 Ocak 2015 Pazartesi 23:27

Kimden : 'Mevlut Kaya,İlahiyat Fakültesi,,' <mkaya@omu.edu.tr>

Kime : hozyer83@mynet.com

Sayın Hasan Özyer,

"Öğretmen adaylarının narsisistik kişilik özelliklerinin ahlaki olgunluk düzeyleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi" konulu yüksek lisans tez çalışmanızda Mustafa ŞENGÜN ile birlikte geliştirmiş olduğumuz 'Ahlaki Olgunluk Ölçeği'ni kaynak göstererek kullanabilirsiniz. Çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Prof.Dr.Mevlüt KAYA

EK 6- EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNE ÖLÇEK UYGULAMA İZİN BELGESİ

Evrak Tarih ve Sayısı: 30/04/2015-19578

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Fakültesi Dekanlığı

Sayı :46052777-302.99/

Konu :Araştırma Uygulama İzin Talebi

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 04.04.2015 tarih ve 15453 sayılı yazı.

İlgi yazı gereği, Enstitünüz Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı 139901019 numaralı yüksek lisans öğrencisi Hasan ÖZYER'in, Doç.Dr. Recep KOÇAK danışmanlığında hazırlamış olduğu "Öğretmen Adaylarının Narsisistik Kişilik Özelliklerinin Ahlaki Olgunluk Düzeyleri ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi" konulu tez çalışmasını Fakültemiz öğrencilerine uygulama isteği uygun bulunmuştur.

Bilgilerinize rica ederim.

e-İmzalıdır

Prof. Dr. Ali AÇIKEL
Dekan

Taşıçılıklı Yerleşkesi 60150 Tokat/Türkiye

Ayrıntılı bilgi için irtibat: A.Doğan Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni

Tel: 0 (356) 252 16 16 Faks: 0 (356) 252 15 46

E-Posta: egitim@gop.edu.tr Elektronik ağ: <http://egitim.gop.edu.tr>

ÖZGEÇMİŞ

Adı – Soyadı	Hasan ÖZYER
Kişisel Bilgiler	Uyruğu: T.C.
İletişim Bilgileri	Tel: ---
	E-Posta: hozyer83@mynet.com
Öğrenim Bilgileri	Lisans: 2003-2007 İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü
	Yüksek Lisans: 2013-2015 Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı
İş Deneyimi	2007-2011: Kahta Lisesi – Rehber Öğretmen Kahta/ADYAMAN
	2011- halen: Şehit Yüzbaşı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi-Rehber Öğretmen- Turhal/TOKAT